

Mari Austin

Matkalla Kutsumukseen

**Erään päiväkirjan kertomus vaimoksi ja äidiksi tulemisesta
1800-1900-lukujen vaihteessa suomalaisessa kaupunkiyhteisössä**

Suomen historian
Pro gradu -tutkielma
Historian laitos
Jyväskylän yliopisto
Helmikuu 2003

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Mari Austin	
Työn nimi Matkalla Kutsumukseen – Erään päiväkirjan kertomus vaimoksi ja äidiksi tulemisesta 1800-1900-lukujen vaihteessa suomalaisessa kaupunkiyhteisössä	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2003	Sivumäärä 91
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Arjen historiaa ja pienten historiaa käsittelevät tutkimussuuntaukset ovat yleistyneet viime aikoina suomalaisessa historian tutkimuksessa. Avioliitto on usein ollut tutkittu aihe, mutta tutkimukset on tehty lähinnä institutionaalisista näkökulmista. Avioliittoa edeltäneestä kihlausajasta ei sen sijaan löydy yksittäisiä ja tyhjentyviä tutkimuksia. Ehkäpä juuri sen vuoksi, että sillä ei ole yhteiskunnallisesti ollut yhtä suurta merkitystä kuin avioliitolla on ollut, joten tutkimuksille ei ole koettu olevan tarvetta.</p> <p>Tässä tutkimuksessa tärkeimmäksi tehtäväksi nouseekin kihlautumiseen, avioitumiseen ja äitiyteen liittyvien tunteiden tarkastelu. Tarkoituksena on tuoda vanhoille institutionaalisille tutkimuksille vastapuoli eli valottaa aiheisiin liittyvää henkilökohtaista puolta. Tunteiden parhaimpina ilmentäjinä ovat tutkittavan aikakauden henkilökohtaiset lähteet. Aikakauden tunnemaailmaa tarkastellaan erään naisen päiväkirjan kautta mikrohistoriallista tutkimusotetta käyttäen. Tarkoitus on päiväkirjan avulla läpivalaista aikakauden tunnemaailmaa ja sen yleisten ilmiöiden toteutumista yksilötasolla. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole päästä tyypittelyyn, vaan nostaa esille uusia näkökohtia vanhojen tutkimusten rinnalle. Tutkimuksesta voidaankin käyttää nimitystä tapaustutkimus, jolloin yhden tapauksen avulla selvitetään laajemmin aikakauteen ja aiheeseen liittyviä ilmiöitä.</p> <p>Mikrohistoriallista tutkimusotetta käytettäessä tulee tärkeäksi tutkia yksilön ja yhteisön vuorovaikutusta. Yksilö on aina yhteisönsä ilmentäjä, vaikka hän toimisikin oman arvomaailmansa mukaisesti. Sen vuoksi määritellään aluksi tutkittavan henkilön eri yhteisöt. Tämä on tärkeää myös siksi, että yksilön tunteet ovat rakennettuja ja ehdollistettuja. Tunteet heijastelevat aina omaa aikakauttansa, omien yhteisöjen normeja ja ihanteita sekä ovat usein ennalta opittuja.</p> <p>Näiden lähtökohtien avulla päästään tutkimaan, mitä päiväkirja kertoo kihlautumiseen, avioitumiseen ja äitiyteen liittyvistä tunteista, sekä miten niihin liittyvät yleiset ilmiöt toteutuvat yksilötasolla.</p>	
Asiasanat Kihlautuminen, avioliitto, raskaus, seksuaalisuus, keskiluokka, yhteisöt, kaupunki, identifioiminen, tunteiden historia ja henkilökohtaiset lähteet.	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
1.1. Kurkistusaukko ja tapaustutkimus	1
1.2. Lähtökohtana henkilökohtaiset lähteet	6
1.3. Yksilö yhteisön ilmentäjänä	9
1.4. Identifioimisen tavoite	12
2. Kirjoittajan taustan selvittäminen	16
2.1. Telefoonikeskustelusta nimen jäljille	16
2.2. Tädin porvarillinen kaupunkilaiskoti	17
2.3. Hilman uusi kotikaupunki	19
2.4. Keskiluokkainen elämäntapa	21
3. Heilastelusta kihloihin	25
3.1. Onnistunut kasvatus tulevan onnen takeena	25
3.2. Kihlaus, lupaus rakastamisesta	29
4. Kaupunkilaismorsiamen arkea	33
4.1. Ruusuja myyvä romantikko	33
4.2. Neiti kulturelli kirjojen maailmassa	36
4.3. Ahkeraa visiteeraamista	42
5. Luvatun onnen odotteluhetket	45
5.1. Iän merkitys avioliittomarkkinoilla	45
5.2. Kihlausajan paineita	47
5.3. Uuden suvun silmäin alle	53
6. Hääjuhlasta uuteen kotiin	56
6.1. Häähumua	56
6.2. Oma koti kullan kallis	58

7. Kodinhengetär	60
7.1. Hilman uusi rooli perheenemäntänä	60
7.2. Tulisia suudelmia	63
8. Matkalla äitiyteen	65
8.1. Oikean sukupuolisuhteen ihanne	65
8.2. ”No ei se tästä yhdestä kerrasta pahene”	69
9. ”Tuleeko minusta kuoleman oma?”	73
10. Täyttynyt kutsumus	77

LÄHTEET

1. Johdanto

1.1. Kurkistusaukko ja tapaustutkimus

Lukiessani vanhan päiväkirjan sivuja vaivun ajassa sata vuotta taaksepäin. Edessäni on juuri kihlautunut nainen, joka aloittaa tarinansa kertomalla hänen uudesta elämänvaiheestaan. Päiväkirjan kirjoittaja on matkalla avioliittoon, uuteen elämään. Hän on lähempänä naisen kutsumusta kuin koskaan aikaisemmin, hänestä on tulossa vaimo. Omien häiden odottelu on hänelle tunteiden myllerrystä, uudesta arjesta ei puutu romantiikkaa eikä melodramaattisia kuvioita. Jotain suurempaa on vielä tulossa. Hän jatkaa tarinaansa kertomalla avioliittonsa ensimmäisistä kuukausista, jolloin hänestä on tulossa äiti. Hän täyttää aikansa normit tullessaan vaimoksi ja äidiksi, mutta niihin mukautuminen on iso asia. Hän on välillä pakahtua tunteisiinsa ja kertookin millaista on nuoren naisen matka neidistä äidiksi kaikkine tunteineen 1900-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä naisen kirjoittama päiväkirja on vuosilta 1903-1904. Päiväkirja on nimetön ja siitä on revennyt muutama sivu alusta. Ehkäpä hän on kirjoittanut niihin sivuihin nimensä, mutta nyt päiväkirja on nimetön ja hänen taustansa tuntematon. Tämä voisi olla päiväkirjan heikkous, mutta lähinnä se on sen haasteellisuus. Päiväkirjaa hän on kirjoittanut kihlusaikana ja avioliiton ensimmäisinä kuukausina. Kirjoittaja on kirjoittanut lisäksi päätännän päiväkirjalle kertomalla, millaiseksi hän kokee elämänsä viisi vuotta avioitumisen jälkeen. Tutkimuksen tarkoituksena on, että päiväkirja muodostaa tutkimuksen kerronnan viitekehyksen. Päiväkirjaa seurataan kronologisesti, jolloin selvitetään hänen näkökulmastaan nuoren naisen arkea ja tunnemaailmaa tulevana vaimona ja äitinä.

Viime vuosikymmenten aikana on historian tutkimuksessa noussut trendiksi puhua uudesta historiasta ja nostaa esille unohdettujen historia. Uusia tutkimussuuntauksia on nimitetty pienten historiaksi, arjen historiaksi ja kansanhistoriaksi, vastakohtiksi voittajien ja suurmiesten historialle. Uudet tutkimukset on tehty alhaalta päin ja ne selvittävät yhteiskunnan muodostumista ruohonjuuritasosta lähtien. Arjen eri osa-alueita on nostettu esille uusista näkökulmista. Yhdeksi tärkeäksi osa-alueeksi on tullut avioliiton tutkiminen ja nimenomaan

naisen asema avioliitossa. Tutkimukset on tehty lähinnä institutionaalisesta näkökulmasta. Kihlauseikaa ei sen sijaan ole tutkittu, eikä siitä löydy yksittäisiä ja tyhjentäviä tutkimuksia.

Kihlauseika oli siirtymisaika elämän tärkeimpään riittiin, avioliittoon. Se oli itsenäinen ja tärkeä osa avioliittoseremoniaa, jolloin kaksi yksilöä ja samalla myös kaksi yhteisöä muodostivat keskinäisen liiton toistensa kanssa. Kihlauseikana toteutuivat erottautumisen, siirtymisen ja päättymisen riitit. Kihlauseikasta myötä yksilö alkoi tehdä eroa vanhaan yhteisöönsä, valmistautui elämään uudessa ympäristössä ja lopulta irrottautui itsenäisestä siirtymisen vaiheesta avioliittoon.¹ Kihlauseikalla ei välttämättä ollut yhteiskunnallisesti yhtä suurta merkitystä kuten avioliitolla oli, vaan sen tärkeyden määrittivät yhteisö ja perinteet. Ennen kaikkea sillä oli suuri merkitys yksilölle, joka oli saavuttamassa tärkeän tavoitteen. Kolme siirtymisaikaa riittä toteutuivat morsiamen elämässä ja hänen kihlauseikaa tutkimalla voidaan selvittää siirtymisaikaa merkitystä yksilölle, nyt morsiamelle.

Kihlauseika on ollut lähinnä lyhyehkönä sivuteemana perheen historiassa, avioliiton historiassa ja sukupuolen historiassa. Sen tehtävänä on ollut toimia johdanto-osuutena itse avioliittoon. Ainoa tutkimus, jossa kihlauseikaa käsitellään laajemmin on *Kai Häggmanin Perheen vuosisata*. Häggman on tutkinut, miten säätyläisperheen elämäntavat muuttuivat 1800-luvulla selvittämällä Vasenius-suvun elämäntapoja. Häggmanin tapaustutkimuksessa yhden suvun elämäntavat ilmentävät itsensä lisäksi myös yleisesti säätyläisperheen elämäntapoja. Hän kuitenkin korostaa, että jokainen yksilö toimii omana itsenään omassa ympäristössään, vaikka toimijoiden elämä on ollut ajalle ja statukselle melko tyyppillistä. Lähteenä hän on käyttänyt suvun kirjeenvaihtoa, päiväkirjoja sekä erilaisia asiakirjoja. Lisäksi hänellä on ollut muuta säätyläiskirjallisuutta vertailuaineistona, jotta tutkimus voi puhua koko säätyläistön perhe-elämästä.²

Häggman on tarkastellut tutkimuksessaan nuorenparin kihlauseikasta ja avioitumista lähinnä prosessina. Selvittämättä jääkin, miten osapuolet itse kokivat kihlauseikasta ja avioitumisen sekä niiden tuomat muutokset tunne-elämässä ja arjessa. Tässä tutkimuksessa tärkeimmäksi

¹ Van Gennep 1992, 116-117 ja Häggman 1994, 95.

² Häggman 1994, 29 & 32.

tehtäväksi nouseekin tunnepuolen tutkiminen: morsiamen, tuoreen vaimon ja tulevan äidin omien kokemusten, ajatusten ja tunteiden selvittäminen. Tärkeätä on myös selvittää, miten kihlusaika ja avioituminen vaikuttivat nuoren naisen elämään ja miten elämän arki muuttui. Olennaista on lisäksi tutkia kokemusten kautta yhteisön suhtautumista sekä yhteiskunnassa esiintyneitä ihanteita ja normeja.

Koska aikaisempaa tutkimusta aiheen henkilökohtaisesta puolesta ei ole, on tämä naisen päiväkirja kurkistusaukko aiheen tunnemaailmaan. Tunteita ja elämän arkea tutkittaessa tärkeimmät lähteet ovat henkilökohtaisia lähteitä, päiväkirjoja ja kirjeitä, jotka ovat olleet aikakauden ihmisille apuvälineitä arkisten kokemusten ja tunteiden selvittämisessä. Tutkimalla kirjoittajan päiväkirjaa saadaankin kuva nuoren naisen elämästä ja tunnemaailmasta 1900-luvun alussa. Tarkoituksena ei ole käyttää kirjoittajaa esimerkkihenkilönä ja yleistää tutkimusta koskemaan kaikkia naisia. Jos kyseessä olisi julkinen henkilö, joka on elänyt julkisesti ja yksityisestikin tiettyjen normien mukaisesti, olisi hän tyyppiesimerkki ja häneen voitaisiin verrata muita saman aikakauden henkilöitä.³ Tutkittava kohde onkin yksityishenkilö, mutta hänen rinnalleen voitaisiin kuitenkin ottaa muita oman yhteisönsä naisia ja käyttää apuna vertailevaa metodia. Tällöin valitut esimerkitapaukset toimisivat yhteisönsä muiden yksilöiden edustajina ja muodostaisivat kuvan yksilöiden tyypillisyydestä tietyssä yhteisössä tietyinä aikana.⁴ Tyypillisuus on kuitenkin harhaanjohtava, sillä kukaan yksilö ei ole kaikilta ominaisuuksiltaan tyypillinen, vaan tämän metodin avulla voidaan luoda vain mediaani eli tietynlainen keskiverto yksilö, ilman yksilön tunteita ja persoonallisia piirteitä.⁵

Tässä tutkimuksessa kirjoittaja edustaakin itseään eli vain yhtä oman aikansa nuorta naista. Aikakaudelle tyypillisistä piirteistä ja ilmiöistä on paljon tutkimuksia, joten tarvetta erilliseen vertailuun ja yleistyksen ei ole. Kirjoittajan avulla voidaan arvioida ilmiöiden yleistä merkitystä eli toteutuvatko yleiset ja oletetut ilmiöt yksilön elämässä ja kuinka paljon. Tämän mikrohistoriallisen tutkimusotteen tarkoitus ei olekaan päästä tyypillisyyteen, vaan nostaa esille

³ Esim. Irma Sulkunen on tutkimuksissaan Miina Sillanpäästä ja Mandi Granfeltista pohtinut julkis- ja yksityishenkilön eroja. Miina Sillanpään yksityinen elämä ei poikennut juurikaan hänen julkisesta elämäntavastaan ja hän eli aikansa ihanteiden mukaan myös yksityisesti. Mandi Granfeltin elämässä ero taas on nähtävissä, jolloin ei voida puhua kaikkien ilmiöiden kohdalla tyypillisestä toimijasta, kuten Miina Sillanpään kohdalla, joka oli hyvinkin tyypillinen työläisnaisliikkeen edustaja.

⁴ Renvall 1983, 333.

uusia näkökohtia, jolloin aikaisempia tutkimuksia voidaan kyseenalaistaa ja nostaa niiden rinnalle uusia tulkintoja⁶.

Eri ilmiöistä on *Pentti Renvallin* mukaan tärkeätä muodostaa rakennekokonaisuus ja tarkastella niiden välistä säännönmukaisuutta ja vuorovaikusta ottamalla samanaikaisesti huomioon ajan- ja paikallisuuden määrittäminen. Ilmiöt eivät ole toisistaan irrallaan, vaan ne muodostavat toisistaan riippuvan ilmiöryhmän. Yksilön rakennekokonaisuutta tutkittaessa täytyy ottaa huomioon, että yksilö on aina osa suurempaa rakennekokonaisuutta eli yhteisöä.⁷ Yksilön laajemmaksi rakennekokonaisuudeksi voidaankin tässä tutkimuksessa ajatella yksilön statusyhteisöä⁸. Jokainen statusyhteisö on omana aikanaan ollut rakennekokonaisuus, joka on omannut tietyt ilmiöt eli omalle yhteisölleen yhteiset ihanteet ja normit. Näitä normeja ja ihanteita jokainen yksilö on sitten toteuttanut elämäkatsomuksensa ja omien tai hänelle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Tutkimustyylillä, jossa tutkitaan yhden tai useamman henkilön tapaa toimia tietyssä tilanteessa ja ajassa tietynä tekijänä, kutsutaan tapaustutkimukseksi.

Irma Sulkunen aloitti Suomessa nyt yleistyneen tapaustutkimuksen vuonna 1989, jolloin hänen tutkimuksensa *Miina Sillanpäästä* osoitti, että myös yksittäistapaukset hahmottavat laajemmin eri ryhmien elämää ja toimintaa. Myöhemmin tutkimukset *Liisa Eerikintyttäreestä* ja *Mandi Granfeltista* ovat jatkaneet samaa linjaa. *Sulkusen* tutkimusten ensisijaisena tehtävänä on ollut tuottaa ko. naisista elämäkerrat, jotka samalla hahmottavat laajemmin tiettyjen naisryhmien elämää ja toimintaa. Elämäkerrat ovat kuitenkin kohdistuneet vain tiettyyn ajanjaksoon naisten elämästä tai ne on kirjoitettu tietystä näkökulmasta. Esimerkiksi *Miina Sillanpäästä* tehty henkilöhistoria on *Sillanpään* toimintaelämäkerta, jossa tutkimuksen pääpaino on yhteisön ja yksilön välisessä vuorovaikutuksessa.⁹ Tutkimus onkin osaelämäkerta, jossa on

⁵ Blomstedt 1994, 10.

⁶ Ollila 1998, 11.

⁷ Ks. esim. Renvall 1983, 333-336. Huomioiden kuitenkin, että aika ei ole pelkästään lineaarisesti ymmärretty, vaan ajalla on myös useita ulottuvuuksia, kuten ilmiöilläkin. Tämän tutkimuksen rinnakkaiset eli samanaikaiset ilmiöt voivatkin olla toisessa tutkimuskohteessa sen eriaikaisia eli peräkkäisiä ilmiötä. Ks. Kalela 1993, 34-35.

⁸ Suomessa nelisääty-yhteiskunta säilyi vuoteen 1906 asti, mutta säätyihin kuului yhä vähemmän kansasta yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa n. 1800-luvun puolesta välistä lähtien, esim. vuonna 1890 säätyjen ulkopuolella oli 70% kansasta. Ks. Waris 1968, 34. Näin ollen on syytä käyttää nimitystä asema tai status.

⁹ Sulkunen 1989, 11.

tutkittu pitkittäisleikkauksen avulla yksilön elämästä ainoastaan hänen toiminnallista puolta. Ongelmana tämälntapaisessa tutkimuksessa on yksilön yhden puolen liittäminen yksilön kokonaiskuvaan ja sen mahdollinen ylikorostuminen.¹⁰ *Anne Ollilan* tutkimus *Jalo Velvollisuus* lähtee liikkeelle päinvastaisesta lähtöasetelmästä ja on selvä esimerkki tapaustutkimuksesta. Tutkimuksen lähtökohtana on selvittää virkanaisten elämäntapaa 1800-luvun lopun Suomessa mikrohistoriallisesta näkökulmasta, jolloin hän pyrkii valaisemaan esimerkkihenkilöiden avulla virkanaisten elämäntapaa tietynä ajanjaksona. Hän ei kuitenkaan pyri tyypittelyyn eikä muodostamaan elämänkertoja esimerkkihenkilöiden elämästä.¹¹

Elämäkertatutkimusta tehdessä tutkimusmetodina käytetään elämäntaarianalyysiä. Elämäntaarianalyysin avulla voidaan yhdistää yksilön ajatteluun ja tunteisiin vaikuttavat taustatekijät: aikakauden ihanteet ja normit, yhteisön vaikutus sekä yksilön omat kokemukset.¹² Elämäntaarianalyysin tarkoituksena on selvittää ihmisen koko elämäntaari syntymästä kuolemaan tai muodostaa elämäntaari, johon otetaan useiden henkilöiden elämästä tiettyjä ajanjaksoja.¹³ Vaikka tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää esimerkkihenkilön koko elämäntaarta, voidaan analyysiä silti käyttää tapaustutkimuksen lisäksi, kun otetaan tarkasteltavaksi elämäntaaresta vain tietty aika. Tällöin tutkimusta voidaan kutsua taas osaelämäntekerraksi, mutta nyt tutkimus on tehty poikittäisleikkauksena eli tutkittu vain tiettyä aikajaksoa yksilön elämästä. Ongelmaksi voi tulla näinä vuosina tapahtuneen kehityksen ylikorostaminen ja kiinnittyminen liaksi näihin vuosiin, mutta toisena hyötynä tässä on, että osaelämäntekerran avulla voidaankin perusteellisesti selvittää tietyn ajan tai toiminnan peruspiirteitä.¹⁴ Tässä tutkimuksessa ei voida keskittyä muuhun kuin tutkittavan elämän tiettyyn ajanjaksoon, kun yksilön aikaisempi ja myöhempi henkilöhistoria ei ole tiedossa. Tutkimuksesta ei voidakaan käyttää nimitystä osaelämäntekerta, vaan se on tapaustutkimus, jolla on elämäntekertatutkimuksen piirteitä. Elämäntekerrallinen tutkimus voikin tarkastella tätä tutkimusta lähinnä kollektiivisen elämäntekertatutkimuksen näkökulmasta, jolloin tämä

¹⁰ Kostiainen 1994, 17-18

¹¹ Ollila 1998, 10-11.

¹² Mäkinen 2000, 15.

¹³ Näin on tehnyt mm. Virpi Mäkinen pro gradu -tutkielmassaan Säädynmukaista elämää: henkilökohtaiset lähteet 1600-luvun ihmisten maailmankuvan heijastajina.

¹⁴ Kostiainen 1994, 17-20.

tapaustutkimus on esimerkkitapaus, jonka avulla voidaan tarkastella tiettyä historian vaihetta.¹⁵ Näin tutkimuksella on elämäkertatutkimusta spesifisempi luonne. Kun tutkimus tehdään vielä mikrohistoriallisesta näkökulmasta, voidaan kirjoittajan avulla luoda kuva elämäntavasta, arjesta ja muutoksista yhteiskunnassa tiettyinä ajanjaksona¹⁶.

1.2. Lähtökohtana henkilökohtaiset lähteet

Tunteiden historiaa tutkittaessa ovat tunteiden parhaimpina ilmentäjinä henkilökohtaiset lähteet. Sama tunnemaailma heijastuu myös muissa aikakauden omissa lähteissä kuten kirjallisuudessa ja kasvatusoppaissa, koska tietyllä yhteiskunnalla on samanlainen tapa jäsentää ajatusmaailmaansa.¹⁷ Ihanteet eivät kuitenkaan ole sama asia kuin tunteet ja kokemukset, mutta ne saattavat vaikuttaa jokaisen yksilön tunnemaailman kehittymiseen.

Tutkimuksen henkilökohtaiset lähteet ovat päiväkirjoja ja kirjeitä. Henkilökohtaisia lähteitä käytettäessä on huomioitava kenelle lähde on osoitettu ja arvioitava kirjoittajan ja vastaanottajan välinen suhde. Sen mukaan voidaan päätellä lähteiden intiimisyys, henkilökohtaisten lähteiden katsotaan olevan kaikista salaisimpia.¹⁸ Varsinkin päiväkirjat paljastavat kirjoittajan persoonallisuutta ja mielipiteitä enemmän kuin kirjeet. Henkilökohtaisten lähteiden kirjoittaja tuo aina kirjoittaessaan omat ominaisuutensa mukaan, kuten sukupuolen ja iän. Lisäksi kirjoituksissa heijastuu kirjoittajan oman ympäristön ja kulttuurin vaikutus. Tämän avulla voidaan rekonstruoida henkilön ajattelutapa ja hänen ympärillään oleva konteksti.¹⁹ Kirjoittajan elämää, ajattelutapaa ja persoonallisuutta ilmentävät lisäksi hänen kirjoitustyylinsä. Kirjoittaja voi käyttää kirjoittaessaan erilaisia tehokeinoja, vertauksia ja lainauksia, joiden avulla voidaan valottaa hänen henkilökuvaansa.²⁰

¹⁵ Soikkanen 1994, 60.

¹⁶ Ollila 1998, 11.

¹⁷ Haapala 1989, 76.

¹⁸ Dahl 1971, 33-34.

¹⁹ Tosh 1991, 44-45 ja Kalela 1999, 145-146.

²⁰ Asioiden ilmaisutavoista kerronnassa, ks. esim. Mäkinen 2000, 6 ja Siikala 1984, 33-36.

Päiväkirjoille on ominaista se, että kirjoittaja on kirjoittanut omista kokemuksistaan lyhyeltä etäisyydeltä eli hyvin pian tapahtumien jälkeen.²¹ Lähteen vahvuutena onkin selkeä tunteiden ja ajatusten selvittäminen, sillä päiväkirjaa on kirjoitettu aktiivisesti, lähes päivittäin. Lähde vie paljon pidemmälle tunteiden kerronnan kuin monissa muissa aikakauden lähteissä. Syynä tähän on varmasti se, että päiväkirjan kirjoittaja on kirjoittanut päiväkirjaa pelkästään itselleen ja hän on halunnut pitää päiväkirjan salaisena. Päiväkirjan pieni koko on tehnyt siitä helposti kuljetettavan ja piilotettavan, eikä kirjoittaja ole kirjoittanut hänen lähipiirinsä ihmisistä omilla nimillään, vaan keksityin nimin tai numeroin. Päiväkirjan lukemista hankaloittaa myös se, että päiväkirjaa on kirjoitettu alusta ja lopusta samanaikaisesti, jolloin vierekkäiset sivut ovat eri päiväyksien alla ja toinen sivuista on vielä kirjoitettu ylösalaisin. Päiväkirja onkin varsin intiimi ja kertoo hyvinkin salaisina pidettyjä tunteita ja mielipiteitä. Samalla se kuitenkin osoittaa, että päiväkirjat eivät ikinä olleet täysin turvassa, kun sen lukemisesta tehtiin todellista salapoliisintyötä.

Päiväkirjoille ja kirjeille on ominaista unohtaminen ja poistaminen. Tällöin kirjoittaja ei välttämättä kirjoita itsestään selvistä asioista, kuten monista arjen jokapäiväisistä askareista. Onneksi päiväkirjan kirjoittaja kuitenkin kirjoittaa tunteiden lomassa ihan arkisiakin asioita, jotka toimivat hyvänä apuna useammassakin tutkimuksen osa-alueessa. Kirjoittaja saattaa myös tietoisesti jättää kirjoittamatta hyvin henkilökohtaisista asioista. Näiden kohteeksi joutuvat usein seksuaalisuus ja sukupuolielämä. Usein myös uskaliaimmat mielipiteet ja asiat on jätetty kirjoittamatta, sillä aina on vaarana, että myös joku toinen lukee sen.²² Unohtamisen jäljiltä henkilökohtaiset lähteet saadaan kokonaisiksi, kun niihin yhdistetään yleinen tieto aikakaudesta tutkimuskirjallisuuden avulla.²³

Kirjeet eivät ole yhtä intiimejä kuin päiväkirjat, jolloin arkaluonteiset ja salaiset tunteet on usein unohdettu eli jätetty kertomatta. Toisaalta kirjeen kirjoittajan ja vastaanottajan välillä voi olla erittäin luottavainen vuorovaikutus, jolloin omiin jopa uskaliaimpiinkin kysymyksiin ja salaisimpiin ongelmiin haetaan vastausta. Päiväkirjalla tätä ominaisuutta ei ole, vaan päiväkirjan tehtävänä on toimia ensisijaisesti tunteiden purkamisen kohteena ja elämän jäsentäjänä.

²¹ Renvall 1983, 130.

²² Häggman 1994, 30 ja Heikkinen 1996, 94.

Kirjoittajan ja vastaanottajan välinen suhde määrittelee sen kuinka paljon uskoudutaan ja kuinka suuri tunnelataus kirjeeseen laitetaan²⁴. *Renvallin* mukaan yksityisinkin kirje on aina julkinen, vaikka vain kodin silmäparien lukemana²⁵.

Tutkimuksessa käytän lisäksi muita painettuja henkilökohtaisia lähteitä, päiväkirjoja ja kirjeitä, jotka ovat ajallisesti lähellä päälähdettä. Lähteet toimivat tärkeinä aikakauden arjen ja yhteiskunnan kuvaajina, ja niiden avulla voidaan täyttää päiväkirjan jättämät aukkokohdat, jolloin saadaan säilytettyä yksityishenkilön näkökulma läpi koko tutkimuksen. Samalla saadaan koko osa tiettyä elämäntahtia pidettyä ehjänä. Lähteiden avulla pystytään myös tekemään paikoin vertailua siitä, miten muut aikakauden samanlaisista lähtökohdista olevat naiset kokivat kihlausajan ja avioitumisen etsimällä yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia, vaikka se ei olekaan tutkimuksen ensisijainen lähtökohta. Tutkimuksessa ei nostetakaan vertailua erikseen esille, vaan se on sisällytetty tekstiin yleistyksinä tai esimerkkeinä eroavaisuuksista.

Tutkimukselle on tärkeintä luoda mahdollisimman vahva kuva siitä, mitä kirjoittaja ajatteli naisena vaimoksi ja äidiksi tulemisesta, sekä siihen liittyvästä rakkaudesta ja seksuaalisuudesta. Tärkeä apuväline tähän on aikakauden kaunokirjallisuus. Kaunokirjallisuutta voidaan pitää luotettavana lähteenä tulkitsemaan aikakauden ajattelutapoja²⁶. Kaunokirjallisuutta ei kuitenkaan voida pitää ensisijaisesti tosietona, mutta kirjoittajia voidaan pitää oman aikakautensa ääninä, jotka ilmentävät sitä sosiaalista ja ajatuksellista ympäristöä, jossa he itse elävät.²⁷ Kirjallisuus onkin kontekstuaalisen tekstikäsitteksen mukaan yksi osapuoli ajan kulttuurisessa keskustelussa, jossa se toimii aktiivisena puheen tuottajana.²⁸

Kirjallisuus oli merkittävänä tekijänä 1880-luvulla uusien aatteiden levittäjänä ja voimakkaana vaikuttajana. Kirjallisuudesta tuli yhteiskunnallisten asioiden ratkaisija, kun kirjoittajat kävivät vuoropuhelua teoksillaan, sillä aikakauden ihanteet ja todellisuus eivät kohdanneet toisiaan. Varsinkin naisasiassa, uskonnollisissa kysymyksissä ja työväenkysymyksessä sillä oli suuri

²³ Mäkinen 2000, 11.

²⁴ Dahl 1971, 34.

²⁵ Renvall 1983, 131-132.

²⁶ Haapala 1989, 30.

²⁷ Tosh 1991, 38-39 ja Häggman 2001, 18-19.

²⁸ Launis 1999, 33.

vaikutus yleiseen mielipiteeseen.²⁹ Monien kirjojen teemat käsittelivät avioliiton ihannetta, perhettä, rakkautta ja käsityksiä naiseudesta.³⁰ Suomessa naiset tulivat heti kirjallisuuteen mukaan, kun ensimmäinen suomalainen romaani ilmestyi vuonna 1841 *Fredrika Wilhelmina Carstenin* kirjoittamana. Naisille kirjallisuus olikin usein ainoa keino osallistua aikakauden rakkaus- ja avioliittokeskusteluun. Naisten romaanit käsittelivät naisille tärkeitä elämän osa-alueita ja ne kyseenalaistivat vanhat käsitykset. Romaaneissa otettiin uutena esille naisen elämä itsenäisenä ilman avioliittoa sekä arvioitiin avioliiton ja perhe-elämän merkitystä.³¹ Naisemansipaatiovaikutteisessa kirjallisuudessa tärkeäksi aiheeksi tuli avioliitoista puuttuva henkinen yhteys sekä kaksinaismoralismi. Naisemansipaatio vaikutti kirjallisuudessa mm. Fredrika Runebergin ja Adelaïde Ehnroothin teoksissa.³²

Kirjallisuus ja taiteet tukivat 1800-luvun lopun yhteiskunnassa liberaaleja käsityksiä ja aatteita. Vanhoja konservatiivisia ajatuksia puolustivat tiede- ja yliopistomiehet, joiden rinnalla kirjailijat ja taiteilijat pyrkivät vapautumaan vanhoillisuudesta niin kansallisuuden, uskonnollisuuden kuin sukupuolimoraalinkin osalta. Näitä nuorsuomalaisia ja uuden romantiikan kirjailijoita olivat mm. Eino Leino, Joel Lehtonen, Johannes Linnankoski ja Volter Kilpi. Vanhasuomalaista perintöä jatkoivat mm. Kyösti Vilkuna ja Maiju Lassila.³³ Tässä tutkimuksessa käytetään sekä vanhoja moraalikäsitteitä sisältävää tuotantoa että liberaalia tuotantoa 1800-1900-lukujen vaihteesta.

1.3. Yksilö yhteisön ilmentäjä

Antero Heikkinen on tiivistänyt mikrohistorian kahteen sanaan *Ihminen pienyhteisössään*.³⁴ Kun tutkimuksen lähtökohtana on selvittää kihlusaikaa ja äidiksi tuleamista 1800-1900-lukujen vaihteessa, on tärkeitä selvittää tunteiden ja kokemusten taustalla olevat tekijät. Jokainen yksittäistapaus on osa tiettyä yhteisöä, jossa hänellä on oma asema ja rooli. Häneen

²⁹ Nieminen 1951, 23 & 25-26.

³⁰ Launis 1999, 35 ja Häggman 1994, 153.

³¹ Launis 1999, 35-37.

³² Nieminen 1951, 24 & 29.

³³ Nieminen 1951, 32-34.

³⁴ Heikkinen 1993, 4 & 21.

yhteisö kohdistaa tiettyjä rooliodotuksia ja normien mukaista käyttäytymistä.³⁵ Tunteiden takana ei siis ole pelkästään uusi tilanne, mikä syntyy kihlautumisen ja avioitumisen myötä, vaan reaktiot ovat jo aiemmin opittuja ja ehdollistettuja. Tunteet eivät ole vain sisältä tulevia, intuitiivisia tai sosiaalisen ulkopuolelle sijoittuvia, vaan niitä rakennetaan ja ne rakentuvat. Niiden kautta tulkitaan omaa itseään, kokemusta ja tilannetta. Tunteiden tutkiminen onkin myös osa yhteiskuntahistoriaa sen yhteiskunnallisten tekijöiden vuoksi.³⁶ Tosin liian laajat elinehdot, kuten koko yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkastelu, eivät ole analysoinnin kannalta hyviä, vaan tärkeämpää on tutkia selvärajaisia yhteisöjä, jotka ovat tarpeeksi pienet. Näin analysointi pysyy tarkempana.³⁷ Maailmankuvan, asenteiden ja tunteiden takana olevia tekijöitä voidaankin siis pitää aikakaudelle ja varsinkin kirjoittajan omalle yhteisölle tyypillisiä ihanteita ja normeja. Tärkeätä on siis selvittää, millaista kihlusaika ja avioliitto aikakauden yhteisön ihanteiden ja normien mukaan kuului olla ja miten yksilö itse vastasi niihin.

Arja-Liisa Räisänen on tutkinut avioliiton, sukupuolisuhteiden ja seksuaalisuuden ihanteita aatehistoriallisesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteena hänellä on avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaat. Niiden avulla saadaan käsitys siitä, millaiseksi aikalaiset itse kokivat ihanteellisen avioliiton ja sukupuolisuhteet. Annetut ideologiset normit ja ihanteet eivät kuitenkaan vastaa käytännön todellisuutta ja kokemusmaailmaa. *Johanna Vainionpää* onkin Pro gradu -tutkimuksessaan, *Avioliitto-oppaiden esittämät perhesuunnittelun ihanteet ja Suomen käytäntö vuosina 1890-1917*, halunnut tuoda *Räisäsen* tutkimukselle vastapuolen eli ihanteiden toteutumisen käytännössä. *Vainionpää* tarkastelee käytäntöä vertaamalla ideaalikäsityksiä lähinnä tilastoihin. Tilastot antavat kyllä osviittaa siitä, mitä käytännössä on tapahtunut, mutta ne eivät läpivalaise aikalaisten omia kokemuksia ihanteista käytännössä, eivätkä kerro kuinka paljon ne vaikuttivat ihmisten käytöksessä ja valinnoissa arkielämässä. Nämä asiat tulevatkin parhaiten ilmi aikakauden henkilökohtaisista lähteistä. Tutkimuksen kannalta onkin oleellista selvittää ihanteiden ja käytännön vuorovaikutuksellisuus, sekä kuinka suuri vaikutus ihanteilla oli ohjaavina tekijöinä arjessa.

³⁵ Tommila 1976, 5.

³⁶ Haapala 1989, 77 ja Ronkainen 1999, 133.

³⁷ Häggman 1994, 34.

Kun käytetään mikrohistoriaa lähestymistapana tulee tutkimuksen keskeiseksi tarkastelun kohteeksi yksilön ja yhteisön vuorovaikutus. Yksilö on hyvin pitkälle sitä, minkä yhteisön jäsen hän on ja mikä hänen asemansa siinä on. Yhteisön jäseniltä vaaditaan yhdenmukaista käyttäytymistä ja yksilö onkin omaksunut yhteisön luonteen ja elämäntavan. Hänen tapansa jäsentää maailmankuvansa, ajattelunsa, toimintansa ja tunteensa ovat yhteisön. Yhteisön ja yksilön välistä vuorovaikutusta määrittää yhteisön vahvuus, sekä yksilön oma henkinen kasvuikä. Jos yhteisö on pysyvä ja yksilö nuori, on yksilö sidottu voimakkaammin osaksi yhteisöä ja sen ajatusmaailmaa. Vaikka vuorovaikutus olisikin heikko voidaan silti yhteisön ja yksilön henkistä rakennetta pitää samana. Tällöin yksilön henkistä rakennetta voidaan tarkastella yhteisön kautta ja päinvastoin, samalla kuitenkin huomioiden yksilön omat elämänehdot. Vuorovaikutusta tarkastellessa on myös huomioitava, että yhteisön sisällä jäsenten välillä vallitsee hierarkia ja sen tuoma mahdollinen riippuvuus, vallankäyttö ja alistaminen. Hierarkian huipulla olevaa henkilöä määrittävät *Tommilan* mukaan hänen henkilökohtaiset ominaisuudet, saavutukset ja erilaiset symboliset tekijät, kuten omaisuus. Vallankäytön mahdollistaa yhteisön normit ja ihanteet.³⁸

Yhteisö perustuu jäsenten väliseen vuorovaikutukseen. Yhteisö voidaan nähdä toimintayhteisönä, jossa jäsenet toiminnan kautta muodostavat oman identiteettinsä. Yhteisyys voi olla myös symbolista, jolloin yhteenkuuluvuuden taustalla voi olla kulttuuri tai ideologia. Symbolinen yhteisyys ei pelkästään riitä, vaan se on jatkuvassa vuorovaikutuksessa toiminnallisen yhteisyyden kanssa. Yhteisöissä jäsenten välille on muodostunut vuorovaikutussuhteita, joita määrittävät erilaiset normit, sitoumukset ja rangaistukset. Yhteisö omaa myös säännöt siitä, miten suhtaudutaan yhteisön ulkopuolisiin jäseniin sekä omiin jäseniin, jotka poikkeavat yhteisön käyttäytymisnormeista. Yhteisön jäsenten välille muodostuu vuorovaikutuksen seurauksena moraal- ja normiyhteisyys.³⁹

Modernin kapitalismin aikakaudella yhteisöt voidaan jakaa sopimuksellisiin ja ideologisiin. Näiden lisäksi vaikuttavat suku- ja statusyhteisöt, mutta vähenemässä määrin. Sopimuksellinen yhteisyys perustuu yksilön omaan valintaan, kun taas statusyhteisöön kuulutaan ilman omaa

³⁸ Renvall 1983, 341-342, Ollila 1998, 10-12, Tommila 1976, 5-6 ja Heikkinen 1993, 18 & 42.

³⁹ Lehtonen 1990, 23-29.

valintaa.⁴⁰ Yhteisön tässä tutkimuksessa muodostaa ensisijaisesti perhe ja suku, jotka edustavat tiettyä statusta ja sen ihanteita. *Kaarlo Wirilanderin* mukaan perhe ja suku ovat yksilön luonnollisia yhteisöjä⁴¹. Perhettä ja sukua ympäröi taas ympäristö ja yhteiskunta, jotka odottavat perheeltä tietyn mukaista elämäntapaa. Perhe ja suku taas vaativat sitä ensisijaisesti yksilöltä, jotta perhe ja suku säilyttäisi statusensa omassa ympäristössään. Nämä yksilön ympärille muodostuneet verkostot toimivat siten yksilön toimintaa kontrolloivina tekijöinä, mutta selvittämättä silti jää kuinka paljon ihanteet ja normit näkyvät yksilön omassa ajattelussa ja tunteissa.

1.4. Identifioimisen tavoite

Tutkimuksen aluksi onkin tärkeää pystyä identifioimaan päähenkilö, jotta tutkimus saa oikean lähtökohdan ja jotta sille tulevat myös oikeat johtopäätökset. Lähtökohdalla tarkoitan tässä statuksen määrittämistä. Identifioimisen tarkoitus on siis ensisijaisesti selvittää kirjoittajan yhteiskunnallinen asema ja toimenkuva. Tärkeätä on myös paikallistaa onko kysymys kaupungista vai maaseudusta, sillä kihlusaikaa ja avioliittoa ei ole koettu samalla lailla kaikissa asemissa ja yhteisöissä. Eroja on myös ollut maaseudun ja kaupungin välillä sekä maantieteellisesti. Paikkakunta ja nimi ovatkin toisarvoisemmat, eikä niille tutkimuksen kannalta ole tarvetta, koska tarkastellaan henkilön elämänkaaresta vain tiettyä osaa. Jos haluttaisiin rakentaa koko elämänkaari, olisi silloin tärkeätä selvittää tarkka nimi ja paikkakunta, jotta saataisiin selville kirjoittajan elämästä mahdollisimman paljon päiväkirjaa edeltävästä ajasta ja myös sen jälkeisestä ajasta.

Identifioimista ei ole esiintynyt paljoa tutkimuksissa, eikä myöskään ole mitään yhtenäistä metodimallia, jota voisi käyttää apuna. Aikaisemmissa tutkimuksissa tutkijoilla on ollut ongelmia identifioimisen kanssa ja tutkijat ovat usein päätyneet käyttämään monia eri menetelmiä identifioimisen selvittämiseksi. Tutkiessaan Liisa Eerikintytärtä *Irma Sulkunen* joutui lopulta tutkimaan 19:ää eri Liisa Eerikintytärtä ja heidän kaikkien elämänkaarta⁴². *Anna Makkonen* onnistui tutkimuksessaan *Sinulle* identifioimaan salaisen päiväkirjan kirjoittajan

⁴⁰ Lehtonen 1990, 34-35.

⁴¹ Wirilander 1974, 407.

käymällä läpi eri arkistoja ja vertailemalla käsialoja. Epäolennaista ja kyseenalaista oli *Makkosen* käyttämä käsiala-analyysi, jonka avulla hän halusi saada analyysin henkilön persoonallisuudesta⁴³. *Makkosen* tutkimus onkin lähempänä kirjallisuutta, eikä sillä ole tarvittavaa näyttöä historian tutkimukselle tai historiallisena elämäkertana, sillä *Makkonen* ei tuo esille yksilön asemaa aikakautensa peilikuvana.

Koska identifioimisen rekonstruktio ja tunteiden ymmärtäminen vaativat yhteiskunnan yleisen ilmapiiirin tuntemusta, on aika määritellä tarkka tutkimusajankohta ja selvittää sille tyypillisiä piirteitä. Ajanjakso määräytyy lähteen mukaan, mutta on syytä laajentaa aikarajauksia. Päiväkirjan alussa kirjoittaja on 27-vuotias, jolloin hänen syntymävuodeksi tulee 1875 tai 1876. Päiväkirjan kirjoittaja on kasvatettu vuosikymmenten 1870-80-90 ihanteiden ja normien mukaan. Aikaisemmin on todettu, että tunteiden takana on jo aikaisemmin opitut ja ehdollistetut asiat, joten on syytä huomioida se, että ajatukset, jotka kirjoittajalla oli vuosina 1903-1904, heijastavat näiden vuosikymmenten ihanteita. Tutkimus alkaa siis 1870-luvusta, jolloin vanhoissa perinteissä alkaa näkyä uusia muutoksia ja jatkuu siihen asti kunnes uudet ihanteet vähitellen vakiintuivat, ajallisesti noin 1870-1910.

Matti Peltosen mukaan tutkimuksessa täytyy huomioida myös mikrotason ajallinen ominaisuus. Historiantutkimuksessa se ei ole saanut huomiota, vaan se on ollut lähinnä taloustieteessä ja yhteiskuntatieteissä esiin nostettu lähtökohta. Mikrotaso ymmärretään lyhytkestoisena tapahtumana, joka poikkeaa makrotason pysyvästä ja pitkäkestoisesta tapahtumasta.⁴⁴ Toisin sanoen *Peltonen* tuo uutta terminologiaa historian aikakäsityksen ymmärtämiseen, kun historiantutkimuksessa on haluttu korostaa sitä, että ilmiöt voivatkin elää eritasoisina, ja niiden samanaikaisuus yhdessä tutkimuksessa voikin olla toisessa eriaikaista.⁴⁵ Aikaa ei siis pidä ymmärtää vain lineaarisesti. *Peltosen* terminologiaa käytettäessä voidaankin ajatella, että tämän tutkimuksen mikrotason muodostavat kihlaus aika ja avioituminen niiden lyhytkestoisuuden vuoksi, ja makrotason muodostavat aikakauden yhteiskunnalliset ja yhteisölliset ihanteet ja normit.

⁴² Sulkunen 1991, 83.

⁴³ Makkonen 1996, esim. 80-82 & 172-174.

⁴⁴ Peltonen 1999, 52-54.

⁴⁵ Kalela 1993, 34-35.

Tutkittava ajanjakso on kuitenkin mielenkiintoinen siinä suhteessa, että silloin juuri pysyvät ihanteet ja normit kävivät läpi muutoksen. Muutoksia tapahtui patriarkalisuudessa, yhteisöissä, perhemalleissa, naisen asemassa ja monessa muussa sosiaalisen elämän osa-alueissa. Näin voidaankin ajatella, että tässä tapauksessa mikrotason muodostaa myös uusien ihanteiden ja normien vakiintuminen. Ajanjaksolle tyypillistä pysyvyyttä on vaikea hahmottaa, sillä muutoksia tapahtui koko ajan kaikilla yhteiskunnan saroilla. Ainoa, minkä oletettiin olevan pysyvä oli avioliitto, mikä voidaan laskea kuuluvaksi myös vanhoihin ihanteisiin. Niinpä tutkimuksessa täytyykin huomioda, että tutkimuksen mikrotason alueella vaikuttaa samanaikaisesti sekä vanha makrotason rakenne eli vanhat ihanteet että toinen mikrotaso eli uudet ihanteet. Uusi makrotaso oli vasta muodostumassa.

Tutkittavana ajanjaksona yhteiskunta oli jakaantunut säätyläistöön ja rahvaaseen aina 1900-luvun alkukymmeneen saakka. Herrasväki ei juuri kunnioittanut työväestöä, vaikka se vähitellen vaurastuikin ja sillä oli nyt mahdollisuus taloudellisesti joihinkin samoihin asioihin kuin säätyläisillä, kuten samanlaisiin vaatteisiin. Mutta säätyläisten mielestä kunnan vaatteet eivät vielä tehneet kunnan miestä. Yhteiskunnasta puuttuikin kokonaan säätykierto, sillä ylemmät säädyt halusivat estää alempien nousun. Suomalaisessa yhteiskunnassa ei myöskään ollut keskisäätyä, joka olisi helpottanut nousua, vaan yhteiskunnallinen asema ja usein myös virka-asema perittiin. Säätyläiset näkivät yhteiskunnan raja-aitana myös oppineisuuden, eikä oppimatonta rahvasta hyväksyty. Raja-aidan laitto oli helppo, sillä harvoille opintie oli mahdollinen. Köyhyys leimasi varsinkin maaseutua ja maalaisköyhälistön määrä kasvoi jatkuvasti.⁴⁶

Tämä kaikki alkoi kuitenkin vähitellen muuttua, kun myös Suomessa kiinnostuttiin uusista aatteista ja ihanteista. Kasvavan lehdistön ja kirjallisuuden avulla monien oli mahdollista lukea yhteiskunnan epäkohdista ja vapauden vaatimuksista. Maatalous menetti asemansa pääelinkeinona ja elinkeinovapaus antoi mahdollisuuden uusille yrittäjille ja

⁴⁶ Waris 1952, 14-17, Waris 1968, 34-35, Oittinen 1990, 51, Jutikkala 1968, 174, 181 & 183 ja Wirilander 1974, 199, 201 & 207.

ammattinharjoittajille.⁴⁷ Vanha säätyjako hävisi vähitellen keskiluokan levittyä entistä laajemmalle ja ylä- ja alaluokan välinen kuilu kaventui. Uusi luokka sai joukkoonsa jäseniä myös vanhoista säädyistä, mikä tasoitti entisestään vanhoja säätyeroja. Varsinkin 1860- ja 1870-luvuilla säätyläiset olivat menettäneet suurimman osan etuoikeuksistaan ja jo perustuslain mukaisesti valtiopäivilläkin valtiopäivämies edusti Suomen kansaa eikä omaa säätyänsä. Samalla kun sääty-yhteiskunta vaihtui vähitellen luokkayhteiskunnaksi, muodosti sen pintakerros oman ryhmänsä, sivistyneistön. Sivistyneistö rajasi tarkan kuilun muiden ja meidän välille, se oli yhteiskunnan herrasväkeä, joka omasi mielestään yhteiskunnan henkisen pääoman. Sivistyneistö muistutti hyvin paljon säätyläistöä, sillä sivistyneistöön synnyttiin, eikä sinne ollut helppo nousta.⁴⁸

1800-luvun puolivälin jälkeen ihmiset alkoivat kokea itsensä uudella tavalla, yksilöinä, jotka pärjäävät ilman verkostojen tuomaa kontrollia, holhousta ja hyväntekeväisyyttä. Yksilöt halusivat nyt jokaiselle kuuluvat kansalaisoikeudet ja vapauden toimia yksilöinä.⁴⁹ Myös avioliitto- ja sukupuolikysymyksissä tapahtui paljon muutoksia. Vanhoista totutuista tavoista ja uskomuksista alettiin luopua ja tilalle tuli yhä enemmän valistunut elämänmuoto. Myös naisemansipaatio otti ensimmäisiä askeleita, kun naisia siirtyi kodin ulkopuolelle töihin ja alettiin arvostella naisen alistettua asemaa avioliitossa, avioliiton heikkoa henkistä pääomaa ja kaksinaismoralismia. Naisten oikeuksia laajennettiinkin lainsäädännöllisesti.⁵⁰

Samalla myös vanhat status- ja sukuyhteisön mallit alkoivat vähitellen hämärtyä, kun yhä useampi väestöstä muuttui palkkatyöläiseksi. Uusiksi yhteisön malleiksi tuli työyhteisö, perheyhteisö ja paikallisyhteisö tai niiden päällekkäiset muodot, joiden rinnalla oli myös ideologiset ja sopimukselliset yhteisöt.⁵¹ Myös päiväkirjan kirjoittaja oli osa tiettyä yhteisöä tai useampia eri yhteisöjä. Hän oli ainakin osa tiettyä status- ja sukuyhteisöä sekä paikallisyhteisöä. Seuraavaksi voidaankin lähteä hahmottamaan, mihin eri yhteisöihin kirjoittaja on kuulunut. Lähdetään tarkastelemaan lähteiden antamia vihjeitä.

⁴⁷ Waris 1952, 18-20, Vattula 1981, 68 ja Waris 1968, 12-13 & 16-17.

⁴⁸ Wirilander 1974, 388-398 ja Jutikkala 1968, 184-185.

⁴⁹ Häggman 1994, 128-130.

⁵⁰ Nieminen 1951, 17-18.

⁵¹ Lehtonen 1990, 132-134; työyhteisö on nyt uutena, sillä palkkatyön myötä koti ja työ olivat nyt kaksi eri tilaa.

2. Kirjoittajan taustan selvittäminen

2.1. Telefoonikeskustelusta nimen jäljille

Johdannossa todettiin, ettei nimi ole tärkeintä identifioimisessa, mutta nostan sen kuitenkin esille, koska päiväkirjaa lukemalla se on mahdollista todeta ja on henkilökohtaisempaa käyttää kirjoittajasta hänen oikeaa nimeään. Kirjoittaja käytti omaa nimeään kuvaillessaan eri keskusteluja. Oletan, että etunimi ja sukunimi ovat oikeita, eivätkä keksittyjä. Oman henkilöllisyyden salaaminen olisi ollut lähipiiriltä muutenkin hankalaa, sillä kirjoittaja voidaan tunnistaa jo käsialan perusteella. Uskon, että kirjoittajalle oli tärkeintä pitää kirjoituksen kohteet salaisina, koska kirjoittaja käsittelee teksteissä arkoja aiheita, kuten ihastumisia muihin miehiin tai heidän ihastumisestaan häneen. Tämä olisi paljastuttuaan voinut pahimmassa tapauksessa vaarantaa jopa tulevan avioliiton tai tehdä näistä muista miehistä ja kirjoittajasta ikäviä keskustelunaiheita.

Oletettu nimi tulee esille kahdesta kirjoittajan kirjoittamasta keskustelusta:

”...hän rakastaa minua. Tänäänkin hän telefonissa sai kysymykseensä „Onko se neiti Enegrén” myöntävän vastauksen, sai hänen ääneensä iloisen kaijun.”⁵²

”25/12 sanoi voimakkaasti puristettuaan kosteal kättäni „ Kun Hilma on tullut pruuniksi.”⁵³

Näiden kahden keskustelun pohjalta voidaan mielestäni olettaa, että kirjoittajan nimi on **Hilma Enegrén**, koska nimet ovat selkeitä ja keskustelut ovat hyvin kaksivuoroiset ja kohdistettu toisilleen.

⁵² Päiväkirja 4.5.1903. Porvoon mu seon arkisto. A 17.5.91.

⁵³ Päiväkirja 17.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Kirjoittajan nimestä voidaan tehdä johtopäätöksiä. Etunimi viittaa selvästi suomenkieliseen syntyperään, sukunimi taas suomenruotsalaiseen alkuperään. Kirjoittaja kirjoittaakin päiväkirjaa sujuvasti sekä suomeksi, että ruotsiksi, lähinnä kuitenkin suomeksi. Päiväkirjan kirjoittaminen oli intiimiä ja henkilökohtaista, jolloin voidaan olettaa, että kirjoittaja teki sitä mieluiten omalla äidinkielellään. Taustalla saattoi myös vaikuttaa yleistynyt fennomanian ihannointi, jolloin kotiäidinkieli vaihdettiin suomenkieleen myös henkilökohtaisissa lähteissä, vaikka itsensä ilmaiseminen olisikin ollut helpompaa ruotsiksi. Tätä puoltaisi se, että Hilman suomenkielisissä teksteissä oli lukuisia kirjoitusvirheitä, joita taas muutamissa ruotsinkielisissä kohdissa ei ole. Todennäköisintä oli, että kirjoittaja polveutui suomenruotsalaisesta suvusta.

2.2. Tädin porvarillinen kaupunkilaiskoti

Tutkimuksen kannalta on oleellista saada selville, asuiko kirjoittaja kaupunkiyhteisössä vai maaseudulla. Maaseudun ja kaupungin erot olivat vielä 1900-luvun alussa suuret ja elämän arki oli erilaista näiden välillä. Maaseutu alkoi menettää väestöään ja muuttoliike kasvoikin kaupunkeihin koko 1800-luvun ajan. Muutot tehtiin mieluiten yhdessä sukulaisten tai tuttavien kanssa ja uudessa paikassa sukulaisten väliset suhteet järjestettiin uudelleen. Huomattavaa on, että kaupunkeihin muutti enemmän naisia kuin miehiä.⁵⁴ Naimattomien naisten lukumäärä kasvoikin kaupungeissa 1800-luvun loppupuolella. Avioitumiseen asti naisten sukulaiset olivat lain mukaan vastuussa hänen elättämisestään.⁵⁵ Kaupunkiin lähdettiin työnperässä tai koulutuksen vuoksi. Myös Hilma oli lähtenyt omasta kodistaan toiselle paikkakunnalle ja solminut siellä suhteet sukulaisiinsa.

Päiväkirjaa kirjoittaessaan Hilma työskenteli tätinsä kukkakaupassa ja todennäköisesti asui tätinsä luona, koska hän puhui erikseen ”synkästä talosta”, jossa hän asui ennen avioitumistaan, ja vanhempiensa kauniista kodista, jossa hän vietti nuoruutensa.⁵⁶ Jos Hilma olisi asunut samalla paikkakunnalla vanhempiensa kanssa, olisi hän vielä asunut kotonaan, koska Hilma ei ollut vielä avioitunut. Asuminen tädin kodissa oli siten todennäköisintä. Tädin koti oli hyvinkin kaupunkilaiskoti, joka viime vuosisadan alussa oli tyypillisesti pieni tai ainakin

⁵⁴ Lehtonen 1990, 133.

⁵⁵ Mustakallio 1988, 38.

kaupunkilaisten mielestä, sillä kaupunkilaiset joutuivat jatkuvasti ahtautumaan entistä pienempiin tiloihin kasvavan muuttotulvan vuoksi. Mahdollisesti juuri asunnon pienuuden vuoksi Hilma kutsuikin tädin kotia synkäksi taloksi.

Muuttoliikkeen myötä kaupunkeihin alettiin rakentamaan kerrostaloja, varsinkin edelläkävijäkaupunkeihin, kuten Tampereelle ja Helsinkiin. Näissä taloissa oli aluksi kaksi kerrosta, joiden alaosa oli kivistä ja ylin kerros puusta. Kaupungin herrasväki ja varakkaimmat kauppiat keskittyivät asumaan keskeisimmille kaduille tai torin ympärille. Kaupunkeihin myös muodostui eri kaupunginosia ja katuja asukkaiden tarpeiden mukaan, syntyi mm. käsityöläisalueita ja työväenalueita sekä ns. parempia alueita. Kaupunginosien asukkaat muodostivat omia yhteisöjä, jotka olivat vahvasti säätyisidonnaisia, vaikka oltiinkin lähestymässä vuosisadan vaihdetta.⁵⁷ Myös tädin koti saattoi olla useamman perheen asuttama kaupunkilaistalo, koska Hilma mainitsi katsoneensa sivullisena ”huoneen muuttoretelöitä” eli mahdollisesti naapurien muuttoja. Samoin Hilman käyttämä nimitys ullakosta viittaa enemmän kaupunkilaiskotiin kuin maalaistaloon, sillä edelleenkin puhekielessä käytetään usein ilmaisua ullakko monikerroksisen talon ylimmästä ”varastokerroksesta” ja maalla taas puhutaan vintistä.

Kodit valmisteltiin keväällä kesäkuun ja Hilma oli mukana järjestelyissä:

”Sisä – akkunat otettiin meidän huoneistamme. Hautasin pienet koriste-esineet kesäksi ullakolle”.⁵⁸

Hilman kirjoituksesta voidaan päätellä, että kysymyksessä oli aikakauden mittapuussa parempi asunto, sillä se sisälsi kaksinkertaiset ikkunat ja Hilmallakin oli koriste-esineitä. Jo aikaisemmasta Hilman keskustelusta tuli selväksi, että tädin kodissa oli myös ”telefooni”, joka oli melko uusi ja kallis vielä 1900-luvun alussa. Nämä asiat eivät välttämättä olleet vielä mahdollisia maaseudulla tai köyhemmissä perheissä, joissa elanto meni lähinnä ruuan hankkimiseen, vaikka varallisuutta pyrittiinkin korostamaan kaikissa elämänmuodoissa. Koriste-esineet viittaavatkin porvarilliseen asumismuotoon, sillä 1800-luvun loppupuolella

⁵⁶ Päiväkirja 23.4.1903 & 3.4.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁵⁷ Tommila 1980, 480.

kotien teemana oli runsaus. Asunnot olivat täynnä erilaisia koriste- ja muistoesineitä, sekä niissä oli runsaasti kukkia.⁵⁹ Hilman tädin kodissa oli varmasti myös paljon kukkia, sillä olihan tädillä kukkakauppa. Kaupunkilaiskodeissa oli lisäksi tauluja seinillä ja salissa saattoi olla pianokin. Salissa myös otettiin vieraita vastaan ja siellä oli usein sohva. Pöytien päällä oli erilaisia korukirjoja ja lamppuja, jotta nähtiin kirjoittaa kirjeitä ja lukea. Ruokasalissa syötiin ja keittiössä valmistettiin ruokaa puulämmityksellä. Myös perheen mahdolliset piit saattoivat asua keittiössä, jos heille ei ollut erillistä kammaria. Jokaisella kodin asukkaalla saattoi olla oma huoneensa, jopa molemmilla vanhemmilla erikseenkin, jos koti oli tarpeeksi tilava. Eteinen kuului myös kaupunkilaiskoteihin.⁶⁰

Hilman kuvailujen ja tutkimuskirjallisuuden mukaan voidaan olettaa, että hän asui kaupungissa tai hyvin lähellä sitä sekä kihlaus- että avioliittoaikanaan. Samalla saadaan viitettä siitä, että Hilman tädin koti oli lähellä porvarillista tai pikkuporvarillista asumismuotoa. Näin tiedetään, että Hilma asui kaupunkiyhteisössä, porvarillisvaikutteisessa kodissa.

2.3. Hilman uusi kotikaupunki

Hilman paikallisyhteisö oli se kaupunki, johon hän oli muuttanut kotipaikkakunnaltaan tädin luokse työskentelemään. Paikallisyhteisön muodosti kyseisen paikkakunnan kaikki asukkaat, vaikka heillä ei ollut muuten mitään yhteistä.⁶¹ Vanha kotipaikkakunta oli todennäköisemmin Janakkala, sillä Hilma avioliiton alussa kirjoitti vierailusta vanhempiansa kotona, jolloin päiväkirjan ainoa merkintä kirjoituspaikasta esiintyi. Päiväkirjan tekstien pohjalta on mahdollista, että työn mukana tuoma uusi kaupunki oli Tampere tai Helsinki. Myös päiväkirjan löytöpaikka Porvoo on yksi vaihtoehto.

Tarkasteltaessa paikkakuntia Suomen kartalta on helpottavaa huomata, että kaikki paikkakunnat sijoittuvat Etelä- ja Lounais-Suomeen, joissa elämäntapa on ollut lähellä toisiaan.

⁵⁸ Päiväkirja 9.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁵⁹ Hirn 1980, 486, Mili Oskarille, ei päiväystä (ks. Elomaa 1997, 182), ja ks. myös Ollila 1998, jossa erään *säätyläisperheen* talon keväisiin siivousrutiineihin kuului ”tuilien” otto pois ikkunoista ja syksyisin ne taas laitettiin takaisin.

⁶⁰ Canth 1978a, 139 & 142.

⁶¹ Lehtonen 1990, 134.

Kihlausajan asuinpaikkakuntaa analysoidessa on otettava huomioon muutamia päiväkirjassa olevia tekijöitä, jotka on löydyttävä asuinpaikasta: kukkakauppa, koska kirjoittaja työskenteli kukkakaupassa, teatteri, sillä kirjoittaja kävi teatterissa ja Messukylä, jossa kirjoittaja vieraili aamupäivän aikana. Messukylän täytyi siis olla hyvin lähellä asuinpaikkaa. Teatterissa käynti tukee samalla asumista kaupungissa, koska teatterit toimivat lähinnä kaupungeissa, ainakin ammattitaitoisimmat⁶².

Nämä kaikki kolme tekijää löytyvät Porvoosta, Tampereelta ja Helsingistä. Kukkakaupan perusteella kaupunki olisi helppo selvittää, mutta tädin sukunimi saattoikin olla toinen tai kukkakaupan omisti tädin mahdollinen aviomies. Enegrénin nimisiä kukkakauppoja ei löytynytäkään näistä kaupungeista vuosisadan vaihteessa. Lähtökohdaksi täytyykin ottaa Messukylä. Porvoossa järjestettiin erilaisia messuja vuosisadan alussa, mutta koska nimi on kirjoitettu isolla alkukirjaimella oletan sen ennemmin tarkoittavan paikannimeä. Sekä Tampereen että Helsingin lähellä on Messukylä. Molemmista kaupungeista vierailu Messukylään on ollut helppoa. Mahdollista se on ollut myös Porvoosta, mutta koska vierailu on tapahtunut Hilman mukaan aamupäivän aikana on se mahdollisesti ollut liian lyhyt aika suorittaa Porvoosta. Lopullisesti ajatuksen Porvoosta kuitenkin kumoo kirkonkirjat ja arkistot. Porvoosta ei löydy vihkikirjasta mainintaa Hilman vihkimisestä, eikä Porvoon kuolinkirjoista löydy Hilman mainitsemää Lydia Johnssonin kuolinpäivää⁶³.

Näin ollen jäljelle jää Tampere ja Helsinki. Koska molemmat kaupungit olivat tutkittavana ajanjaksona kehittyneempiä ja isompia kuin yleensä muut kaupungit, voidaan niitä pitää suurin piirtein samalla tasolla. Molemmissa kaupungeissa oli ajanjaksolle ominaista voimakas kehittyminen, työväestön kasvaminen, sosiaalisten rajojen tasaantuminen ja aktivoituminen niin poliittisesti kuin kulttuurisestikin. Tutkimuksen kannalta tärkeintä ei olekaan lähteä selvittämään tarkemmin kaupunkia, vaan todeta, että kirjoittaja asui kehittyneessä ja valveutuneessa kaupunkiyhteisössä.

⁶² Tommila 1980, 482.

⁶³ Päiväkirja 29.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Avioliiton solmittua he todennäköisimmin jäivät asumaan tädin ja sulhasen paikkakunnalle. Aviopari ei ainakaan avioliittovuosinaan asunut Janakkalassa, sillä Hilman pidempiaikainen vierailu kotonaan olisi ollut outoa saman paikkakunnan sisällä. Lisäksi päiväkirjassa mainitaan toinen paikkakunta Kärkölä, jonne aviomies lähtee vierailemaan. Mahdollisesti aviomiehen suku oli Kärkölästä. Kärkölän ja Janakkalan välinen etäisyys on hyvin pieni. Mahdollisesti molempien suku oli samalta seudulta kotoisin, millä saattoi olla vaikutusta aviopuolison valinnassa ja avioitumisessa.

Hilman suku sekä avioliiton myötä uusi suku muodostivat kattavan sukuverkoston lounais- ja etelä- Suomeen. Verkosto toimi aktiivisesti ainakin vierailujen perusteella. Myös uudella paikkakunnalla oleva sukuverkosto oli toimiva. Muuttaessaan Hilma tuli oman sukunsa pariin ja hänelle määräytyi siinä oma paikkansa. Uudella paikkakunnalla solmittiin myös uusia verkostoja eri vuorovaikutusten myötä⁶⁴ esim. työn, aseman ja harrastusten pohjalta.

2.4. Keskiluokkainen elämäntapa

Yhteisön merkitys tutkittavana ajanjaksona oli vielä huomattava ja sillä oli vaikutusta yksilön elämään.⁶⁵ Yksilön toiminnan ja maailmankuvan ymmärtämiseksi tulee siis selvittää hänen taustansa.⁶⁶ Tässä tutkimuksessa päättely on se keino, jolla identifioin henkilön statusta. Rakennekokonaisuuden selvittäminen on tehtävä lähteen ehdoilla ja käytettävä hyväksi kaikki ne lähteen osat, jotka viittaavat aikakaudelle tyypilliseen ilmapiiriin, elämäntapaan ja yhteiskuntarakenteeseen. Näitä lähteestä saatuja tietoja verrataan aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen ja päätellään tutkimustulos eli Hilman yhteiskunnallinen asema. Tämä vertailu toimii siten argumentaationa, jolla pyritään vakuuttamaan päättelyn tulos.⁶⁷ Lähdetään siis rakentamaan rakennekokonaisuutta eli statusta.

⁶⁴ Lehtonen 1990, 133.

⁶⁵ Johdannossa totesin, että tärkeintä olisi identifioimisen kannalta selvittää kirjoittajan, Hilman, statusyhteisö. Muuten ajatusten ja tunteiden tutkiminen olisi hankalaa, sillä psykohistorian käyttö tässä tutkimuksissa on mahdotonta. Psykohistorian avulla pyritään analysoimaan tutkittavan henkilön elämäntapaan hänen aikaisempien kokemusten ja elämäntapojen perusteella. Koska tässä tutkimuksessa tutkitaan vain yhtä osaa elämäntapasta, eikä edes tunneta kirjoittajan aikaisempia elämäntapakohtia, olisi psykohistorian käyttö pelkkää arvuuttelua.

⁶⁶ Pietiäinen 1994, 47.

⁶⁷ Päättelyn taustalla on argumentaatio ja rekonstruktio. Argumentaation avulla lukija vakuutetaan, että päättelyssä esitetyt väitteet ja tulokset ovat tosia. Argumentaatiota ei kuitenkaan voi tehdä ennen

Ensimmäinen tärkeä lähtökohta aseman määrittelyssä on Hilman työskentely tätinsä kukkakaupassa. Jotta tädin yritys oli alun perin voitu perustaa, oli suvussa täytynyt olla pääomaa. Hilman suku saattoi siten hyvinkin olla perinteikäs porvarillinen kauppiassuku, sillä kukkakauppa erikoisliikkeenä ilmensi myös porvarillista yrittäjyyttä. Hilma ei siis ollut työläinen, joka olisi helposti identifioitavissa osaksi työväestöä tai mahdolliseksi työväenliikkeen jäseneksi. Työ oli vapaampaa sukuyhteisössä tapahtuvaa kuin muiden alaisuudessa tapahtuva työskentely, esimerkiksi tehdastyössä tai piikana. Toisaalta jos Hilma olisi kuulunut aivan kansakunnan herrasväkeen eli sivistyneistöön, hänen tuskin olisi tarvinnut työskennellä edes tätä vertaa. Kuten johdannossa esitettiin oli yhteiskunta jakautunut kolmeen eri ryhmittymään: sivistyneistöön, keskiluokkaan ja työläisiin. Tämän jaottelun mukaisesti Hilma oli lähimpänä keskiluokkaa hänen työkuvansa mukaan, mitä tukee myös hänen asumismuotonsa. Tarkastellaan seuraavaksi lähemmin keskiluokkaista elämäntapaa.

Viime vuosisadan vaihteessa keskiluokka voitiin ymmärtää jo uudeksi keskiluokaksi, joka koostui mm. itsenäisistä elinkeinoharjoittajista ja konttorityöntekijöistä. Tämä oli erotuksena vanhaan keskiluokkaan, johon katsottiin kuuluvan kauppiaat, tehtailijat ja käsityöläiset. Uuden keskiluokan katsottiin myös olevan osa porvaristoa. Tosin kaikki sen jäsenet eivät olleet samalla tasolla, vaan osaa kutsuttiin pikkuporvareiksi. Uusi keskiluokka sai uudet jäsenensä oppikoulun kautta, kun taas herrasväki sai uudet tulokkaansa yliopistoista. Vuodesta 1903 henkikirjoituksissa ryhmiteltiin asukkaat yhteiskunnallisen aseman perusteella. Yläluokkaan kuuluivat valtion, kirkon ja kunnan palveluksessa olevat henkilöt, sekä ne joilla oli varallisuuden perusteella itsenäinen ja johtava asema. Toiseen ryhmään eli keskiluokkaan kuuluivat yleisten ja yksityisten laitosten palveluskunta ja heihin verrattava liiketoiminnan keskiluokka, jolla ei ollut johtavaa asemaa, mutta sen ei myöskään katsottu kuuluvan varsinaisten työläisten ryhmään. Kolmanteen ryhmään kuului varsinainen työväenluokka, joista erotettiin vielä erikseen neljäs ryhmä eli henkilökohtaiset palvelijat, jotka olivat varsin suuri työntekijäryhmä kaupungeissa.⁶⁸ Tämän kuvauksen perusteella on Hilma helposti identifioitavissa uuteen keskiluokkaan. Hän oli yksityisen elinkeinoharjoittajan palveluksessa, työntekijänä palvelualan

rekonstruktioita. Rekonstruktio on tutkimuskohteen oikeudenmukaista kuvausta lähteiden ehdolla eli se tutkimuksen osa-alue, jota tutkijan tulee käsitellä objektiivisesti. Argumentaatiossa eli tutkijan omassa vakuuttelussa tutkija tuo oman kantansa esiin, mutta sitä ei saa tehdä rekonstruktion kustannuksella. Ks. Kalela 2000, 54-56, 70-71, 85-87, 164 & 167.

ammattissa. Hänen tätinsä ja sukunsa edustivat vielä vanhaa keskiluokkaa ja sen voimakkaita porvarillisia piirteitä, kuten jo tädin asunnosta ja yrittäjyydestä voitiin huomata.

Keskiluokalle oli tyypillistä se, että se hallitsi itse elämäänsä.⁶⁹ Sillä oli mahdollisuus vaurastua yksityisyrittäjänä tai tienata elanto uusissa ammateissa. Ulkoisesti se alkoi jo muistuttaa herrasväkeä ja samalla se tasoitti koko yhteiskunnan luokkaeroja. Ennen kaikkea keskiluokka tiesi oman arvonsa ja kantoi periaatteitaan ylpeästi. Mahdollisesti porvarillisista tavoista kiinnipitäminen oli voimakasta jo sen vuoksi, että ero menneeseen ehkä köyhempääkin elämäntapaan haluttiin pitää kaukana, esim. työläisille tyypillinen yhteisasuminen oli keskiluokalle kauhistus. Keskiluokalle oma asunto oli luonnollisin asumismuoto. Sukulaisten tai muiden perheiden kanssa asunnon jakaminen oli pelon aihe ja se herätti keskiluokassa närkästystä.⁷⁰ Hilman kirjoitus kuvastaakin osuvasti näitä ajatuksia:

”Ei tullut suku naapureiksi kuten tyttöraasut olivat toivoneet tuo oli surullista heidän mielestensä.”⁷¹

Uusi keskiluokka seurasi aluksi perhe-elämässä hyvin pitkälle porvarillisia elämäntapoja, vaikka sen elämäntapa ja varsinkin perhejärjestelmä olivat kriisissä. Porvarillisessa elämäntavassa perheen oma mutkaton ja huoleton elämäntapa korostui, kun palkolliset joutuivat tekemään kaiken työn talon emäntien pienintenkään oikkujen mukaan. Perheen ympärillä oli useita ihmisiä toteuttamassa arkipäivän rutiineja ja monikaan heistä ei päässyt kyseenalaistamaan tehtäviensä oikeudenmukaisuutta. Palvelusväki oli ollut sääty-yhteiskunnassa sosiaalisen statuksen ilmentäjä ja viime vuosisadan vaihteeseen asti useat kaupunkilaisporvarisperheet pystyivät palkollisten takia olemaan omavaraisia perhetalouksia. Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset nostivat kuitenkin esille myös palkollisongelman ja monien porvariensa elämäntapa tätä myötä muuttui. Harvoilla oli enää varaa pitää palvelijoita, ainakaan useampia, sillä uskolliselle palvelijalle oli isäntäperheen sitouduttava maksamaan

⁶⁸ Åström 1956, 48-51.

⁶⁹ Haapala 1990, 409.

⁷⁰ Haapala 1990, 406-407.

⁷¹ Päiväkirja 9.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

eläke.⁷² Hilman kirjoituksesta tulee esille, että tädin porvarillisessa perheessä oli vielä vuosisadan alussa ainakin yksi piika: ”Sp 4:jä oli eilen illalla mahtava kun haetin hänet luoksen”.

73

Porvarillinen perhe-elämä itsessäänkin oli hyvin hierarkkista ja sääntöjen sanelemaa. Keskiluokka synnyttikin tälle vähitellen vastakohtaksi oman perhemallinsa, ydinperheen, joka perustui perhekeskeisyyteen, tunteisiin ja intiimiin koti-ideologiaan. Tämä perhemuoto ajoi itsensä vähitellen läpi kaikkiin yhteiskuntaluokkiin. Nyt myös porvarisemännät ja tyttäret joutuivat osallistumaan kotitöihin, kun ei ollut enää piikoja ympärivuorokautisessa käytössä.⁷⁴ Tästä antaa viitteitä myös Hilman kirjoitukset:

”Leikkelin koko illan orangen kuoria⁷⁵”

”Kadun että meni iltamaan. Työt jäi tekemättä ja rahaa kului.”⁷⁶

Hilma joutui siis ottamaan osaa perheen askareisiin, ainakin tarpeen vaatiessa. Samalla tekstit taas viittasivat tädin varallisuuteen, kun Hilma oli päässyt leikkaamaan orangen kuoria. Olisikohan mahdollisesti kysymyksessä, vielä viime vuosisadan alussa harvinaisten appelsiinikuorien leikkaaminen ja appelsiinimarmeladin keittäminen?

Uuden perhemallin mukaisesti naisesta tuli perheen keskushenkilö. Nainen oli se, joka pyöritti kotia ahkeran ja toimeliaan perheenemännän tavoin. Hänen tehtävänsä oli nyt huolehtia lasten kasvatuksesta, kodin hoidosta ja taloudesta, sekä huolehtia perheen mentaalista hyvinvoinnista, kodin onnellisuudesta ja ilmapiiristä. Miehen tehtäväksi jäi ainoastaan palkan kantaminen, mikä vieraannutti heidet vähitellen yhä pienempään tilaan kodissa ja eroon lapsista. Keskiluokkaisessa ihanteessa korostettiin äidin ja lapsen välistä tunnesidettä. Kodista tuli vähitellen naisten maailma ja samalla myös ainoa maailma, kun naisen elinpiiri rajoitettiin kodin seinien sisälle.⁷⁷

⁷² Åström 1956, 51 ja Sulkunen 1989, 26-28.

⁷³ Päiväkirja 29.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁷⁴ Sulkunen 1989, 28-30.

⁷⁵ Päiväkirja 21.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁷⁶ Päiväkirja 6.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁷⁷ Ollila 1993, 56-62.

3. Heilastelusta kihloihin

3.1. Onnistunut kasvatus tulevan onnen takeena

Kristilliset opit ja huoneentaulun lait olivat määritelleet 1800-luvun alkuun asti ihanteellisen perhemallin, joista *oconomia* eli huoneenhallitus koski kaikkia perheitä. Mies oli Jumalan sijainen maan päällä ja hän oli perheen ehdoton johtaja, jonka vallan alle nöyrtyivät koko perhe ja palveluskunta. Lapset tuli kasvattaa kristillisiin ja kunniallisiin tapoihin, mikä oli molempien vanhempien tehtävä, mutta ennen kaikkea perheen isän vastuulla. Naisille tähdennettiin vaimon, äidin ja perheenemännän roolia.⁷⁸ Vanhaluterilaiset huoneentaulun lait menettivät kuitenkin vähitellen merkitystään 1800-luvun aikana. Julkisesti sivistyneistö aloitti 1840-luvulta lähtien kirkon oppien kritisoimisen ja vähitellen 1800-luvun kuluessa siirryttiin vanhasta perhekunta- ja yhtenäiskulttuuri-ihanteesta ydinperhemalliin.

Käytännössä ydinperhemalli vaihteli perhekunnittain. Kaikissa perheissä sitä ei ollut mahdollista toteuttaa ja lähinnä siihen pystyivät aluksi vain sivistyneistö.⁷⁹ Uuden keskiluokkaisen perhemallin avulla kritisoitiin vanhojen yläluokkien perhemallia. Julkinen keskustelu käytiin lähinnä keskiluokkaisesta näkökulmasta ja se nosti keskiluokkaisen perhe-elämän kriteeriksi siveellisyden. Aikaisempaan miehen vallan alle alistumiseen tuli muutos, sillä perhe-elämään ja avioliittoon haluttiin enemminkin tasa-arvoa, vaikka lain mukaan vaimo oli miehensä ”alamainen”. Keskiluokkaisessa avioliittoihteessä tulikin yhdistyä tunne, siveellisyys ja järkevä velvollisuudentunto. Perheen sisäiseksi ihanteeksi tuli läheisyys sekä emotionaalisuus. Perheyhteys ja äitiys arvostettiin korkealle, toki saaden eri muotoja eri piireissä.⁸⁰

⁷⁸ Räisänen 1995, 32, Ollila 1993, 60 ja Ollila 1998, 27.

⁷⁹ Ollila 1998, 83-85. Fennomaanisten kansanvalistajien ja kansakoulunopettajien perheet olivat ensimmäisenä näyttämässä mallia ydinperheestä ja tekemässä länsimaisesta ydinperhemallista myös suomalaista perhemallia. He myös kavensivat eroavaisuuksia kaupunkilaisen yhteiselämän, agraaritalouden ja ydinperhemallin väliltä, ks. Sulkunen 1995, 69.

⁸⁰ Räisänen 1995, 31-39, Häggman 1994, 15, Halmesvirta 1998, 185 ja Sulkunen 1989, 28.

Naisen kutsumuksena oli siis avioliitto ja lasten synnyttäminen sekä kasvattaminen. Ajatus taloudellisesti ja juridisesti itsenäisestä naisesta oli vieras, vaikka se oli periaatteellisesti jo mahdollista.⁸¹ Vaikka vähitellen liikuttiin kohti vapauden ja tasa-arvon ihannetta, jäi kuitenkin naisten yhteiskuntakelpoisuuden kriteereiksi äidin ja kasvattajan ihanteet.⁸² Monille aikakauden naisille olikin tärkeintä päästä naimisiin. Ympäristön hyväksyntä saavutettiin vasta, kun oltiin aviossa. Naimattomuus oli iso rasite ja huoli naiselle. Avioliittoa pidettiin onnellisempänä olomuotona ja perhe-elämää parempana elämänä, vaikka avioliitto ei olisikaan ollut onnistunut. Naimattomien ja yksinäisten oletettiin olevan onnettomia. Niinpä kasvatuksen tarkoituksena olikin saattaa tytöt kohti todellista kutsumusta eli avioliittoa, jolloin turvattiin naisen oma onni ja lähiympäristön odotukset.⁸³

Nuoret tytöt aloitettiin hyvin pienestä pitäen kasvattamaan ja kouluttamaan säätynsä edustajiksi. Todennäköisesti Hilmakin oli saanut kasvatuksen säätynsä mukaisesti ja kasvatusihanteet olivat sivistyneistön ihanteita noudattavia. Kotona kasvatuksesta huolehti perheen äiti, joka antoi lapsille myös alkeisopetuksen ja auttoi myöhemmin koulunkäynnissä. Kirjoitus- ja lukutaidon ohella perheen äidin tuli opettaa lapsille kristinuskon perusteet, kristilliset tavat ja normit. Tärkeätä oli oppia kilvoittelemaan paremmaksi ihmiseksi. Uskonnollinen kasvatus opetti lapset kuuliaisiksi vanhempien auktoriteetille sekä luonteeltaan nöyriksi. Kristillisen rakkausavioliiton mukaisesti alistuminen oli osa naisen sisäistä olemusta, se oli rakkauden tehtävä ja tärkein naisellisuuden piirre. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu sitä, että naisten tuli alistua miehen tahtoon, vaan tulevan aviorakkauden tuli perustua molemminpuoliseen rakkauteen ja kunnioitukseen, jossa naisen velvollisuus oli suvunjatkaminen. Tähän liittyen tytöille opetettiin tiukat siveellisyyksäitykset ja puhtauden olomuoto. Tytöt oppivatkin äidiltään sekä naisellisuuden että uskonnollisuuden mallin.⁸⁴

Vaikka perheen ihanne muuttui vanhasta kristillisestä mallista vähitellen kohti tasa-arvoisempaan ja yhtenäisempää perhemallia, oli kuitenkin 1800-luvun loppupuolella monissa perheissä uskonnollisuus ja kristilliset tavat edelleen luonnollisina osina perhe-elämää. Myös

⁸¹ Oittinen 1990, 39.

⁸² Häggman 1994, 217.

⁸³ Häggman 1994, 86, 96 & 100.

⁸⁴ Ollila 1998, 19-21 & 173, Räisänen 1995, 32, 87 & 89 ja Canth 1978a, 97.

huoneentauluja saatettiin käyttää edelleen kasvatustarpeina säätövälineinä. Tämä tietysti vaihteli perhekunnittain, mutta useista aikakauden lähteistä kuitenkin näkyy selvästi, että kristilliset ihanteet säilyivät useissa perheissä elämää säätelevinä periaatteina. Kristillisten ja kirkollisten elämäntapojen kritisointi tuntuikin rajoittuneen lähinnä hyvin ohueen, kaikista ylimpään väestökerrokseen.

Uskonnollisen kasvatuksen lisäksi tytöt kasvatettiin kotona naisten tehtäviin ja kohti naisen kutsumusta. Pienestä pitäen tytöt opettelivat kodinhoitoon liittyviä tehtäviä, kuten ruuanlaittoa ja siivousta. Lisäksi tyttöjen tuli opetella vaatteiden korjausta ja ompelamista sekä kukkienhoitoa. Näitä taitoja tarvittiin tulevassa avioliitossa tai tyttären tuli vanhempien sairastuessa pystyä hoitamaan kotia. Tyttöjen toiminta-alue rajoitettiin tarkasti kodin sisäpuolelle tai ulkona puutarhaan ajan ihanteiden mukaisesti. Tyttöjen tuli omaksua luonteeseensa tunnollisuus ja ahkeruus sekä vieraanvaraisuus ja uhrautuvaisuus muiden hyvinvoinnin vuoksi. Myös epäitsekkyys oli tavoiteltavaa. Kutsumuksen ja uhrautumisen sisäistämistä huolehti oma perhe ja lähin yhteisö. Vanhempien ja ympäristön hyväksyntää ja rakkautta ei saanut ennen kuin käytös muuttui kasvatuksen mukaiseksi. Siihen asti muut naiset pilkkasivat ja paheksuivat tyttöjä.⁸⁵

Kotona alkanut opetus jatkui yleensä tyttökoulussa, jossa opeteltiin kaunokirjoitusta, käsitöitä, maantiedettä, piirustusta ja muita keskeisiä aineita, tärkeintä kuitenkin oli opetus tulevaan kutsumukseen.⁸⁶ Koulussakin nuorten maailmat erosivat toisistaan. Tytöt ja pojat olivat eri luokissa ja tytöille opetettiin eri aineita kuin pojille. Tyttöjen tuli käyttäytyä koulussa säädyllisesti ja rauhallisesti, puhua hiljaa ja ottaa koulun kunnia omantunnon asiaksi. Tyttöjen tuli käyttäytyä vapaa-aikanakin kunniallisesti, jotta koulun maine ei kärsinyt. Koulusta erottaminen oli suuri häpeä. Pojille suotiin meluaminen ja vapaampi käytös sekä uudet oppiaineet, kuten filosofia. Useat tytöistä näkivät tässä ristiriidan ja olisivat itsekin halunneet vapauden ”hullutuksiin” ja opiskella uusia aineita. Mutta kuitenkin katsottiin, ettei tytöillä ollut tarvetta tähän, sillä tärkeimpänä pidettiin edelleen, että katekismus tuli kunnolla luetuksi. Monille koulunkäynti tuntuikin loppuvan liian aikaisin. Haluja olisi ollut lukea enemmänkin,

⁸⁵ Ollila 1998, 21-25 & 72-73 ja Canth 1978a, 94-95.

⁸⁶ Canth 1978a, 140 & 157 ja Ollila 1998, 35.

mutta siihen harvalla oli mahdollisuus.⁸⁷ Uskollinen, tunteellinen ja hellä nainen meni usein älykkään ja kauniin naisen edelle naimamarkkinoilla.⁸⁸

Tulevien naimahankkeiden vuoksi oli tärkeätä, että tytöille opetettiin säätynsä mukaisesti käytöstavat sekä naisellisia taitoja, kuten käsitöitä, kieliä ja musiikkia. Käytöstavat tulivat hyvin nopeasti tutuksi käytännössä, sillä vierailu sukulaisten ja tuttavien välillä oli vilkasta. Tyttäret liikkuvat pienestä pitäen äitinsä mukana kylissä ja omaksuivat seuraelämän normit. Myös koko perheen voimin vierailtiin ja sopiva päivä tähän oli usein sunnuntai, kun pyhäpäivänä ei työskennelty eikä menty kouluun. Eri yhteisöt tarkkailivat vierailujen aikana toistensa käytöstä ja sisäinen kontrolli oli tiukka, sillä yhteinen kanssakäyminen omasi tietyt tavat ja rituaalit. Varsinkin rouvasihmisten silmät olivat tarkat. Juhlista ja kyläilyistä tuli selvitä kunniallisesti, eikä saanut tehdä mitään sopimatonta. Nämä pakolliset vierailut tuntuivat välillä ahdistavilta, sillä koettiin, että vierailujen aikana ei voinut olla oma itsensä ja vapaa, mutta samanaikaisesti ne koettiin myös houkuttelevina. Vierailuihin kuului usein musiikin kuuntelua tai ääneen lukemista sekä tanssimista. Tanssitalo olikin tärkeä ja sitä opetettiin aina lapsesta asti lastentanssiaisissa tai ottamalla erikseen tanssikursseja. Tytöt opetettiin myös omien juhlien emänniksi, sillä jokainen talous oli koko ajan vierasvalmiudessa ja tyttöjen tuli osata tarjoilla virvokkeita vieraille ja huolehtia vieraiden viihtyvyydestä. Tytöt opetettiinkin seurallisiksi ja valmiiksi viihdyttämään vieraita keskustelutaidoilla tai vaikkapa pianonsoitolla. Vaikka soittotaito ei olisi ollutkaan hyvä, tuli ainakin muutama kappale osata soittaa alusta loppuun.⁸⁹

Tyttöjen tuli lisäksi huolehtia ulkonäöstään ja vaatetuksestaan. Vaatimattomuuden tuli näkyä myös pukeutumisessa, sillä säädyllinen nainen ei tahtonut tehdä itsestään suurta numeroa, sillä sosiaaliset taidot ja luonne olivat tärkeämpiä. Pukeutuminen oli hyvin säätysidonnaista. Pukeutumisen avulla kaksi ylempää luokkaa halusivat erottautua työväenluokasta. Tosin nämä kaksi luokkaa eivät olleet samoilla linjoilla kaikissa asioissa. Keskiluokka kritisoikin herrasväkeä turhasta koreilusta ja hienostelusta. Työläiset joutuivat saman kritiikin alle, sillä työläinen oli aina työläinen, vaikka sillä oli kuinka hienot vaatteet päällä. Aikakauden yleisessä keskustelussa vedottiin myös siihen, että kauniin vaateen koristeellisuuden tulee vastata naisten

⁸⁷ Canth 1978a, 130-138.

⁸⁸ Leino 1990, 16.

⁸⁹ Elomaa 1997, 113, Häggman 1994, 91, Kerttu Simolin päiväkirja 1905 (ks. Makkonen 1996, 43), Leino 1990, 64, Canth 1978a, 150-154 & 188-189, Canth 1978b, 391 ja Ollila 1998, 27-32.

sielunlahjoja, joten jo pelkästään siksi ne olivat mahdottomia työläisnaisille. Liiallinen koreiluhalu saattoi aiheuttaa jopa kodin rappeutumisen. Sosiaalinen asema määräsi siis kankaan laadun, koristeiden määrän ja värin. Vaatteiden tuli olla juuri oikeanlaiset ja ne muutettiin pienillä korjailuilla vastaamaan sen hetkistä muotia. Puvun värin piti olla sopivan värinen omaa ihoa vasten ja korostaa sitä kauniisti. Ihon itsessään tuli olla vaalea ja kuulas, minkä hohdetta siniset suonet lisäsivät. Puuterilla peitettiin ihon virhekohdat. Hiuksia ”kaverrettiin” kuumalla raudalla muodin mukaisesti. Koko olemuksen ja liikkeiden tuli viestiä suloutta, keveyttä, viattomuutta ja arvokkuutta. Oma viehättävyys tulikin sitten punnituksi juhlissa ja iltamissa, kun nuoret tytöt ja pojat tapasivat toisiaan. Ihastuksen kohdetta saattoi pyytää tanssimaan tai kuunnella hänen pianonsoittoaan nojaillemalla pianoa vasten.⁹⁰

3.2. Kihlaus, lupaus rakastamisesta

Tanssiaiset olivatkin paras tapa tutustua vastakkaiseen sukupuoleen. Ne oli tarkoitettu ja järjestetty sosiaalisesti samanarvoisten kesken. Tanssiaisiin osallistuminen oli omanlainen tapajärjestelmänsä, jossa jokaiselta osallistujalta vaadittiin oikeata asennetta ja askelkuviota. Itsevarmuudella ja rohkeudella tuli osata tanssia eri askelkuviot ja keskustella pintapuolisen iloisesti, mutta samalla sukkelasti ja nerokkaasti tanssittajien kanssa. Tanssin lomassa tarkkailtiin tietysti muiden neitien pukeutumista ja käytöstä. Äidit saattoivat valvoa tanssiaisissa tyttäriensä toimia ja vertailla omia nuoria muihin yhteisönsä nuoriin. Musiikin lomassa juteltiin, juotiin virvokkeita ja viuhkojen kanssa lievitettiin pahinta kuumuutta. Muita järjestettyjä, valvottuja ja sopivia tilaisuuksia olivat erilaiset musiikki- ja draamaillat. Vaihtoehtoja tarjosivat myös kaupungin järjestämät tapahtumat, kuten naamiaiset tai erilaiset kävely- ja rekiretket, joissa saattoi saada mieluisankin kavaljeerin. Samalla tietysti tarkkailtiin kuka kavaljeerasi ketäkin. Lisäksi erilaisissa iltamissa tavattiin toisia nuoria.⁹¹

Tanssikumppanista saattoi tulla vakituinen partneri, mutta samanaikaisesti tytoilla saattoi olla useitakin vakituisia tanssikumppaneita tai ystäviä sopivista piireistä. Ihastukset saattoivat olla ohimeneviä ja välillä pidempiaikaisiakin. Heistä käytettiin yleensä nimitystä heila. Nuorilla

⁹⁰ Oittinen 1990, 65-70, Jotuni 2001, 128, Canth 1912, 5-6, Canth 1978a, 104 & 149 ja Canth 1978b, 392.

naisilla ei ollut kiirettä avioon, vaan he nauttivat tanssiaiselämästä ja jakelivat rukkasia tarpeen tullen. Sääntönä voidaankin pitää, että mitä nuorempi ja varakkaampi neiti oli kyseessä, sitä nirsompi hän on voinut olla aviopuolison valinnassa.⁹² Miehet saattoivat myös ehdottaa kirjeenvaihdon aloittamista, mutta siitä sopi kieltäytyä tai sitten se saattoi alettuaan vähitellen muuttua intiimimmäksi.⁹³

Tärkeintä puolison valinnassa oli hänen sopivuus. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sulhasehdokkaan tuli omata säädynmukaiset elämäntavat ja käytös. Oletettiin, että avioliitolla, jossa molemmat puoliset kuuluivat samaan säätyyn, oli parhaimmat mahdollisuudet onnelliseen avioliittoon. Tällöin puoliset omasivat samanlaiset perustat, näkemykset, uskon, sivistystason ja elämäntavan.⁹⁴ Lähinnä tällä haluttiin tehdä raja säätyläisten ja rahvaan välille. Kun tulevan puolison tai aluksi ihastuksen kohteen sopivuus oli kunnossa, oli tärkeätä tulevan liiton kannalta myös se, että suhde perustui rakkauteen. Hyvä liitto koostuisi siis sopivuudesta ja rakkaudesta.⁹⁵ Yhä useampi nainen saikin mahdollisuuden tähän, mutta joissain perheissä, joissa isän valta oli vielä voimakas, saattoi nuori neiti joutua painostuksen alla valitsemaan miehen, joka oli lähinnä vain sopiva. Tällöin heilasteluvaihe jäikin usein kokonaan väliin ja nuoripari joutui solmimaan kihlat ilman erillistä tutustumisvaihetta.⁹⁶ Hilma olikin onnellisessa asemassa, sillä hän oli löytänyt itselleen miehen, joka oli sopiva ja johon hän oli rakastunut. Hänellä oli siis oikeat lähtökohdat hyvälle liitolle.

Kun ystävyys syventyi rakkaudeksi, tarkoitti se usein kihlausta, joka käytännössä koettiin lähinnä koeajaksi ennen avioliittoa eikä täysin bpulliseksi ratkaisuksi. Kihlaus saattoi usein purkautuakin, niin naisen kuin miehenkin aloitteesta, eikä nainen tämän vuoksi menettänyt arvoaan avioliittomarkkinoilla. Syyt purkautumiseen saattoivat olla moninaisia, kuten rakkauden katoaminen tai tulevan puolison tai hänen perheensä joutuminen taloudelliseen ahdinkoon. Tällöin saattoi iskeä pelko tulevista taloudellisista ja sosiaalisista vaikeuksista ja

⁹¹ Elomaa 1997, 11, Hirn 1980, 492-493, Canth 1978a, 188-191, Häggman 1994, 91, Jotuni 2001, 128-131 ja Päiväkirja 6.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

⁹² Häggman 1994, 91-92.

⁹³ Ks. esim. Käkikoski, 15.4.1881 & 23.4.1881 ja Sulkunen 1995.

⁹⁴ Häggman 1994, 91, Jotuni 2001, 78 ja Räisänen 1995, 91.

⁹⁵ Häggman 1994, 89-90.

moni saattoikin purkaa kihlauksen. Miehillä oli itsestään selvyys, että taloudellisen ahdingon kohdatessa heidän täytyi purkaa kihlaus.⁹⁷

Vuoden 1864 jälkeen 21-vuotias nainen sai vapaasti valita oman puolisonsa. Tyttöjen tuli kuitenkin kuunnella avioliittoaikeissaan omia vanhempiaan niin kauan kuin asui kotonaan. Tavaksi jäikin, että naisen kättä pyydettiin ensin tämän isältä. Suostumus vanhemmilta saatiin helpostikin, jos säätyrajoja ei suuremmin rikottu, sillä naimakaupat eivät perustuneet enää taloudellisiin tai kulttuurisiin tekijöihin.⁹⁸ Saattoi myös käydä niin, että nuoret solmivat itse salakihlat, joista ei kerrottu lähipiirille eikä omille vanhemmille. Se oli nuorten välinen salainen sopimus, jolla haluttiin päättää itse omasta elämänsästä tai turvata, että mielitietty pysyi omana siihen asti, kunnes avioliitto tuli ajankohtaiseksi, mikä saattoi olla vasta vuosien päästä. Tällaiset salakihlat eivät usein olleet kestäviä. Nuoret joutuivat tapailemaan toisiaan salaa jatkuvan nähdäksesi tulemisen ja paljastumisen pelossa, eikä salakihlautumisella tuntunut olevan samanlaista painoarvoa nuorille itselleenään kuin julkikihoilla.⁹⁹

Heilastelua nuoripari saattoi jatkaa pitkäänkin, koska se tapahtui lähinnä perheen ja sukulaisten valvonnassa, mutta kun se muuttui vakavammaksi ja yksityisemmäksi, oli tärkeää ilmoittaa kihlauksesta julkisesti. Julkinen seurustelu alkoi vasta kihlauksen julkistamisen myötä, minkä takia siihen liittyi usein yllätyksellisyyden korostaminen. Tärkeintä kuitenkin oli, että julkinen kihlaus tapahtui mahdollisimman pian siitä, kun nuoripari alkoi viettää enemmän aikaa yhdessä. Tällä tavoin perheen kunnia ja säädyllisyys säilyi, eivätkä ilkeät huhut päässeet pilaamaan sitä.¹⁰⁰ Tosin vielä kihlusaikanakin nuorenparin tapaamiset saattoivat usein olla suvun ja tuttavien ympäröimiä. Yksi keino kihlparin intiiminpään ja kahdenkeskiseen tutustumiseen oli kirjeenvaihto, jonka avulla saatiin suora yhteys toisen tunne-elämään.¹⁰¹

⁹⁶ Tämä näkyy esimerkiksi Maria Jotunin teoksessa *Rakkautta*, jonka eri novelleissa esiintyi edelleen myös yhtä paljon sopivuus- ja järkiavioliittoja vuonna 1907. Ks. esim. novellit *Augusta Aurell*, *Rakkautta* ja *Eriika*.

⁹⁷ Häggman 1994, 36, 59, 63 & 91.

⁹⁸ Kaivola 1995, 9, Mustakallio 1988, 37 ja Sulkunen 1995, 50.

⁹⁹ Ks. mm. Canth 1978a, jossa salakihlat toistuivat muutamien opiskelevien nuorten kesken, sekä Geijerstam 1908, 50.

¹⁰⁰ Häggman 1994, 94-95.

¹⁰¹ Häggman 1996, 98-99, Sulkunen 1995, 37 ja esim. Oskar ja Mili Hultmanin kirjeenvaihto.

Kihlauksesta ei tehty isoa numeroa, pääasia oli, että se tuli selville. Jos halusi niin kihlajaisista saattoi ilmoittaa lehdessä, mikä aloitettiin 1880-luvulta lähtien, tai saatettiin käyttää painettuja kihlakortteja.¹⁰² Kihlakortit lähetettiin varsinkin niille tuttaville, jotka asuivat muilla paikkakunnilla. Oman kaupungin sisällä niiden lähettelyä saatettiin pitää ”liiallisena seremoniana”.¹⁰³ Kihlautuminen ei ollut muodollinen tilaisuus, vaan lähinnä kahden ihmisen tekemä päätös ja lupaus toisiaan kohtaan.¹⁰⁴ Kihlajaisjuhlia ei välttämättä pidetty, vaan kahden kesken vannottiin toisilleen rakkautta. Sormuksetkin saatettiin vaihtaa vasta myöhemmin.¹⁰⁵ Hilmakaan ei kirjoita, että heillä olisi pidetty kihlajaisjuhlia, vaan kihlaus oli ollut hyvin yksinkertainen:

”Silloin kun menimme kihloihin et luvannut minulle kotiasi etkä nimeäsi vaan lupasit aina rakastaa minua.”¹⁰⁶

¹⁰² Kaivola 1995, 11.

¹⁰³ Mili Oskarille, Tammisaarella 9.10.1886.

¹⁰⁴ Häggman 1994, 95.

¹⁰⁵ Esim. Mili Oskarille, Tammisaarella 9.10.1886 ja Sulkunen 1995, 11.

4. Kaupunkilaismorsiamen arkea

4.1. Ruusuja myyvä romantikko

Avioitumisen myötä Hilman elämä tulisi konkreettisesti muuttumaan. Merkittävin muutos oli työnteon lopettaminen. Keskiluokkaisen ihanteen mukaan naisen rooli oli kaksijakoinen. Naimaton keskiluokkainen nainen oli yhteiskunnallisesti aktiivinen ja työssäkäyvä, kuten myös Hilma oli, mutta naimisiin mentyä naisen aktiivisuus tuli keskittyä oman kodin hengen vaalimiseen. Ansiotyöt piti lopettaa ja paneutua oman kodin hoitamiseen ja lasten kasvattamiseen. Yksityinen elämänalue oli naisen vastuulla, kun taas julkinen toimintakenttä kuului miehelle.¹⁰⁷ Hilmalle tämä kaksijakoisuus tuli myös toteutumaan ja Hilma laskeskelikin jo odotellen päiviä, koska työssäkäynti loppuisi:

” 198 päivää täytyy olla vielä työssä, vaan sitte kun ne on kulunut niin Jumala ehkä antaa minulle oman kodin, niin niin!”¹⁰⁸

Naisen muutos työssäkäyvästä ja sosiaalisesti aktiivisesta henkilöstä perheelle omistautuvaksi kodin hengettäreksi oletettiin olevan täysin luonnollinen tapahtuma ja käyvän helposti.¹⁰⁹ Mutta tuliko se sittenkään olemaan niin helppoa?

Häihin asti Hilman päivittäisen arjen ja rutiinin muodosti lähinnä työssäkäyminen. Kirjoittaja kutsui tätinsä kukkakauppaa “lafkaksi”, jonne välillä oma sulhanenkin pyörähti tervehtimään.¹¹⁰ Työpäivät venyivät varsin pitkiksi normaalina päivinä, mutta työpäivästä teki varsin hyvän, jos Hilma sai kehuja asiakkailta:

¹⁰⁶ Päiväkirja 1.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁰⁷ Ollila 1993, 57, Ollila 1998, 120 ja Jallinoja 1983, 68.

¹⁰⁸ Päiväkirja 17.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁰⁹ Ollila 1993, 57-58.

”Hauska vapunpäivä...Ihmiset pitävät ruusujani kauniina. Suljettiin kl. 6 iltapäivällä.”¹¹

Hilma oli myös erittäin ilahtunut tätinsä anteliaisuudesta, kun tati antoi hänelle kuukauden kesäloman, vaikka Hilma tulikin lopettamaan työt heti kesän jälkeen ennen avioitumista. Näin pitkä loma oli myös osoitus tädin sekä tulevan sulhasen varallisuudesta, kun Hilmalla oli varaa pitää näin pitkä loma juuri ennen häitä.

Kihlusaikana, kun tunteet menivät ylös ja alas, eikä aina tuntunut helpolta, niin Hilmasta työ oli välillä helpotus paeta rakkauteen liittyviä murheita:

”Elämän siunaus on työ kuinka olen kärsinyt tänä päivänä ellei työ olisi auttanut minua puoliväliin nyt on kl. 2 iltapäivällä”¹²

Työ olikin Hilmalle tärkeä osa elämää sekä omaa itsenäisyyttä ja yksityisyyttä, vaikka hän laskeskelikin päiviä siihen, kunnes sai lopettaa työnteon. Enemminkin hän taisi laskeskella päiviä avioitumiseen kuin omasta työstä luopumiseen. Työ muodosti Hilman elämän arjen ja rutiinin, sekä se piti hänet jatkuvassa vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön kanssa. Työssä Hilma tapasi ihmisiä, vaihtoi kuulumisia sekä toteutti omaa itseään ja osaamista. Työn kautta jäsenyi Hilman elämä. Hilma tuskin vielä ymmärsi käytännössä, mitä tulisi tarkoittamaan se, että avioitumisen myötä hänellä ei ollut enää tätä arjen rutiinia eikä myöskään henkireikää omasta tunnemaailmasta.

Töiden ohella Hilma saattoi osallistua aktiivisesti myös järjestötoimintaan, vaikka siitä ei ole viitteitä päiväkirjassa, mutta se saattoi hyvinkin olla mahdollista sen yleisyyden vuoksi. Erilaisia seuroja ja järjestöjä alettiin perustamaan 1800-luvun lopussa. Niihin osallistuminen oli tyypillistä säätyläisnaisille, jotka olivat jo vuosisadan puolessavälissä perustaneet ensimmäiset rouvasväenyhdistykset ja ompeluseurat. Järjestötoimintaan osallistuminen saatettiin aloittaa jo nuorena ja siitä muodostui uusi yhteisöllisyyden muoto naisten elämässä. Tämänlaisen

¹¹⁰ Päiväkirja 14.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹¹¹ Päiväkirja 1.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

toiminnan katsottiin olevan naisille sopiva, sillä se vastasi huolehtivan perheenäidin tehtäviä nyt yhteiskunnallisella tasolla, kun hyväntekeväisyydestä ja kansanvalituksesta tuli uusia järjestömuotoja.¹¹³

Hilma täytti aikakautensa keskiluokkaiset ihanteet käymällä töissä ennen avioitumista, mutta myös olemalla yhteiskunnallisesti aktiivinen, ainakin kulttuurin saralla. Hilma luki paljon kirjallisuutta ja runoja, joiden tekstejä ja värssyjä hän siteerasi paljon kirjoittaessaan. Lukiessaan kirjoja ja runoja Hilmaakin taisi puraista romantiikan kärpänen. Aikakaudelle oli näet tyypillistä romantiikan ihannoiti, mikä vaikutti myös Hilman kirjoittamiseen. Kirjallisuudesta ja taiteesta imivät ensin sivistyneistö tunteen palvonnan ja vähitellen se siirtyi myös porvariston ja keskiluokan piiriin. Rakkaus koettiin romantiikassa elämäntaloksi, ikuisiksi tunteeksi, jossa toisen kanssa pystyttiin jakamaan koko ajatusten ja tunteiden kirjo.¹¹⁴ Tämä tunteiden palo heijastuu vahvasti Hilman kirjoituksissa.

Päiväkirjan kekseliäntä ja romanttista antia ovat Hilman keksimät erilaiset salanimet päiväkirjassa esiintyville miespuolisille henkilöille. Tällä Hilma todennäköisesti yritti estää muita arvaamasta kenestä hän kirjoitti, jos joku sattumalta löysi hänen päiväkirjansa. Salanimet olivat kuitenkin mitä suuremmissa määrin romantiikan korostamista kirjoituksissa, sillä jopa oma sulhanenkin sai salanimen, vaikka eihän Hilman olisi häntä tarvinnut salailia. Hilman kirjoituksissa esiintyneet miehet saivat nimensä pelikorttien maiden mukaan. Oma sulhanen oli Spader 4 eli pata nelonen. Pata mahdollisesti sen vuoksi, että sulhanen saattoi olla piirteiltään tumma. Pata saattoi myös viitata mustasukkaisuuteen ja dramatiikkaan, sillä se on pelikorttien maista tarkastellessa eksoottisin maa. Muita pataan kuuluvia olivat Spader E, Spader Knekt (pata sotilas) ja Spader 10. Kyseessä oli mitä ilmeisemmin sulhasen veljet ja isä. Hilmaan ihastunut toinen mies sai nimekseen Ruten 4 (ruutu nelonen), jolla oli sama numero kuin sulhasella, mahdollisesti he olivat samanikäisiä. Teatterissa Hilma tapasi Hjärter 10:n, hertta kymmenennen, sekä tekstissä esiintyvät myös Klöfver Knekt, risti sotilas, Hjärter 3 ja Ruter 3.¹¹⁵

¹¹² Päiväkirja 5.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹¹³ Ollila 1998, 138-139.

¹¹⁴ Elomaa 1997, 17.

¹¹⁵ Päiväkirja, ks. esim. 14. 4. 1903 & 16.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Yleensä aikakauden henkilökohtaisissa lähteissä ei ole kirjoitettu nimiä näin mutkikkailta salanimillä, vaan usein nimet on lyhennetty alkukirjaimiin, kuten täti H tai kirkkoherra T. Tämän tarkoitus oli lähinnä nopeuttaa kirjoittamista, mutta välillä niiden tarkoitus oli myös salata. Vanhemmat tai sukulaiset saattoivat löytää piilotetut päiväkirjat ja pitivät sitten hauskan iltapäivähetken lukiessaan yhdessä löytämiänsä päiväkirjoja. Tämä oli kirjoittajalle noloa ja kiusallista, sillä häntä kiusoiteltiin kirjoituksista ja ihastuksista. Vakavimmin se saattoi merkitä luottamuksen menettämistä vanhempia ihmisiä kohtaan. Luottamus saattoi joutua uudestaan koetukselle kirjeiden muodossa, jos kirjeen vastaanottaja näytti yksityisluontoisia kirjeitä muille.¹¹⁶ Hilman mutkikas nimien käyttö saattoi johtua nimenomaan tästä, että hänen päiväkirjoja tai kirjeitä olivat joskus aikaisemmin lukeneet ulkopuoliset henkilöt tai sitten se oli pelkästään Hilman romanttinen kirjoitustyyli. Toisaalta salanimillä kirjoittaminen oli Hilmalta varmasti tarpeellistakin, sillä välillä hänen tunteensa roihusivat myös muiden miesten suuntaan.

4.2. Neiti kulturelli kirjojen maailmassa

Työn ohella Hilma nautti myös vapaa-ajastaan, johon kuului aktiivinen kulttuurin harrastaminen. Teatterissa ja konserteissa käyminen olivat eräitä hänen harrastuksistaan. Huvinäytelmät olivat hänen mielestään ainoita, mistä hän vähänkään piti, kaikki muut näytelmät olivat pahasta. Hilma innostui aina teatteriin lähtemisestä, mutta joka kerta hän sai mielestään pettyä turhaan rahanmenoon, sillä samalla rahalla hän olisi voinut ostaa itselleen kirjan.¹¹⁷ Säätyläisille kaunokirjallisuuden lukeminen olikin keskeinen harrastus. Kirjoja luettiin yksin tai yhdessä ääneen. Hyvin eläytyviä ja ilmeikkäitä lukijoita kuunneltiin mielellään illanistujaisissa, toverien kesken ja perheenpiirissä. Erikseen järjestettiin myös erilaisia lukuseuroja. Tämän jälkeen keskusteltiin kirjojen aiheista ja teemoista, sekä jaettiin yhteisiä lukukokemuksia.¹¹⁸ Kirjat tuntuivatkin olleen erittäin tärkeitä Hilmalta. Hänen tapansa kuvaila asioita, kokemuksia ja ihmisiä kertoo voimakkaasta kiinnostuksesta kirjallisuutta ja kirjoittamista kohtaan. Hilmalta oli

¹¹⁶ Simolin 1905 (ks. Makkonen 1996, 44 - 46).

¹¹⁷ Päiväkirja 23.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91. Kaksi teatterilippua maksoivat 5,55 mk ja näytelmä oli Hevospaimen.

¹¹⁸ Ollila 1998, 174-175 ja Canth 1978b, 368-369.

kehittynyt vahva kyky ilmaista tunteitaan ja käyttää päiväkirjaa apuna jäsentäessään elämänvaihteita. Päiväkirja oli tärkeä elementti henkisen kasvun seuraajana.

Uutta vanhaan 1800-luvun kirjallisuuteen nähden oli, että aikakauden uudet kirjat ja romaanit antoivat naiselle uusia mahdollisuuksia. Naisen opiskelu, itsensä toteuttaminen ja romanssit olivat nyt mahdollisia, jopa kaikki yhdessä toteutettuina. Naisten ainoina kohtaloina romaaneissa ei enää ollut pelkästään avioliitto, hulluus tai kuolema.¹¹⁹ Kirjallisuuden muita uusia ulottuvuuksia olivat vapaa rakkaus ja uudet siveellisyys käsitteet. Kirjallisuudessa naisille annettiin vapaus omiin tunteisiin ja ajatuksiin. Tätä uutta kirjallisuutta vastaan olivat ainakin avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaat. Ne uskoivat uuden kirjallisuuden hämärtävän kansan siveellisyyskäsitteitä ja levittävän epäsiiveellisyyttä.¹²⁰ Romantiikassa sattumalla ja kohtalolla korostettiin rakastavaisten erityisyyttä ja rakkaudelle annettu itseisarvo edisti rakastavaisten välistä tasa-arvoa.¹²¹

Hilma ahkerana lukijana luki myös uutta kirjallisuutta, jotka sisälsivät uusia ajatuksia naiseudesta ja naisen asemasta sekä yksilön oikeudesta onneen ja nautintoon. Romantikot ja aikakauden uudet estetismin ja individualismin edustajat, kuten *Volter Kilpi*, näkivät eroottisen rakkauden elämän korkeimpana arvona.¹²² *Kilvelle* intohimo kaikkine tunteineen olivat hyvin keskeisellä sijalla hänen esikoisteoksessaan *Bathseba*. Hyvin uskaliaat kuvaukset rakastavaisten tunteista ja niihin liittyvistä fyysisistä tuntemuksista olivat varmasti aikakauden lukijoille shokeeraaviakin, varsinkin, kun *Kilvelle* intohimoinen rakkaus ei ollut syntiä, eikä vääryyttä:

”Mitä synti on? Oliko meidän rakkautemme synti? Jumala taivaassa, sitte minä sinun haastan kamppailuun kanssani”.¹²³

Valvojassa vuonna 1901 ilmestynyt kirja-arviointi teoksesta kiitteli ja ylisti *Kilpeä* taitavaksi runoilijaksi, mutta toivoen kysyi, että osaisiko Kilpi jatkossa valita aiheita, jotka olisivat

¹¹⁹ Makkonen 1996, 85.

¹²⁰ Räsänen 1995, 81.

¹²¹ Soikkeli 1999, 30.

¹²² Nieminen 1951, 303.

lähempänä kansaa.¹²⁴ Olihan teoksen teema suoraan Raamatusta ja kertomukselle oli nyt annettu aivan uusi sävy eroottisten latausten myötä. Juuri *Volter Kilvestä* Hima kirjoittikin, että hän oli täysin oikeassa siinä, että: ”ilo on se joka tekee ihmisen hyväksi”.¹²⁵ Yksilö saattoi olla hyvä ilman, että hän toimi pelkkien kristillisten tai yhteisöllisten moraalikäsitusten mukaan. Ja Hilma iloa tuntuivat juuri tuottavan sulhasen läheisyys ja intiimiys.

Uudet ajatukset tuntuivat oikeilta ja helpottaviltakin. Naisena Hilma koki, että myös hänellä oli oikeus iloon ja onneen, eivätkä ne olleetkaan enää välttämättä riippuvaisia siitä, miten hän täytti kristilliset ja yhteisölliset odotukset. Hilma kirjoittikin, ettei voinut elää ilman onnea ja toivoi sulhasensa ymmärtävän, että hän kaipasi rakkautta, jossa oli myös ripaus tunteenpaloa. Mutta kuitenkin vanhat normit ja käsitykset menivät vielä käytännössä uusien vapaampien tunteiden ja ennakkoluulottomien ihanteiden ohi:

”Ymmärräthän sen että minä kaipaen rakkautta. Kun Hjärter E katselee minua lempeällä hyväilevällä katseella, unohdan kokonaan ett’ ei hän ole lahjakas eikä etevä eikä sivistynyt mutta hän rakastaa minua.... Tiedän sen aivan selvästi, kylmäverisesti että en rakasta Hjärter E. ää Rakastan sinua, nyt ja aina. Mutta minulle ei ole siitä mitään iloa.”¹²⁶

Uusien tunteiden hyväksyminen ei kuitenkaan ollut helppoa yhteiskunnassa, jossa oli useita eri mielipiteitä siitä, mitä naisen tuli olla ja ajatella. Säädyllinen ja siveellinen nainenhan torjui naisellisuuden ja seksuaalisuuden¹²⁷. Tämä saattoi herättää välillä ristiriitaisia tunteita, kun aikaisemmin kielletyt tunteet olivat nyt kirjailijoiden mielestä jokanaisen oikeus. Intohimo ja naisten mielipiteet olivat nyt sallittuja romaaneissa, jotka helpottivat myös lukijaa hyväksymään omat tunteensa. Hilman mieli olikin helpottunut hänen lukiessaan, että myös muilla oli samanlaisia tunteita kuin hänellä:

¹²³ Kilpi 1995, 99. Teos on alun perin ilmestynyt vuonna 1900.

¹²⁴ Valvoja 1901 (ks. Kilpi 1995, 141-148).

¹²⁵ Päiväkirja 14.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹²⁶ Päiväkirja 4.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹²⁷ Ollila 1998, 63.

”Eilen rupesin lukemaan Kampen om Kärlek. Tuntuu ikään kuin maailma tulisi laajemmaksi kun näen kuinka hienoa ja kaunista ihmisen tunteisiin sopii. Iltoisen että joku muukin on ajatellut samalla lailla kuin minäkin.”¹²⁸

Kampen om Kärlekin kirjoitti *Gustaf af Geijerstam* 1800-luvun loppupuolella. Hän oli eräs niistä ruotsalaisista kirjailijoista, jotka jatkoivat *C.J.L. Almqvistin* aloittamaa vapaan rakkauden puolustusta. Heille oli tärkeätä avioliiton yksityisyys ja siihen liittyvät todellisen rakkauden tunteet, sekä yksilön säilyminen omana itsenään myös suhteessa. Vihkimättömän, vapaaseen rakkauteen perustuvan, rakkaussuhteen katsottiin olevan parempi kuin kaksinaismoralistinen ja tunteeton avioliitto, sillä rakkaus oli ainoa peruste sukupuolisuhteen aloittamiselle. Avioliiton ei siis katsottu olevan pakollinen. Romanttinen rakkaus taas oli pyrkinyt uudistamaan avioliiton tunnemaailman järkyttämättä avioliiton ulkoisia puitteita eli se oli sekoitus intohimoista rakkautta, sekä vanhaa säädyllisyyttä. Aikaisempi yläluokkainen intohimo muuttui nyt kaikille sosiaaliryhmille mahdolliseksi romanttiseksi rakkaussuhteeksi. Vanhalla kristillisellä rakkauskäsitteellä ei ollut itsenäistä arvoa, vaan se katsoi, että vasta avioliiton solmimisen jälkeen rakkaus kasvoi ja lujittui. Vapaa rakkaus käsitti silti saman ajatuksen naisen kutsumuksesta, ninkä porvarillinenkin naiskäsitelmä, eli naisen kutsumuksen äitinä, vaikka se hyökkäsikin avioliittoa vastaan.¹²⁹

Jos Hilma aloitti kirjan lukemisen sen ensimmäisestä novellista, viittasi hänen tekstinsä erään miehen elämänvaiheisiin hänen vaimonsa kuoleman jälkeen. Tälle miehelle avioliiton alussa rakkaus oli ollut polttavaa, mutta sitten hänen vaimostaan oli tullut hänen elämänsä häiriötekijä, joka oli hänen elämänsä esteenä. Vaimo eli hänen mielestään aivan omassa maailmassa, joka pelkäsi lapsenomaisesti kaikkea: kadulla kävelyä, teattereita, kahviloita, ihmispaljoutta ja kaikkea meteliä, säikähti jopa naurua. Hän rakasti kyllä miestänsä kovasti, mutta ei ilmeisesti niin paljon, että olisi voinut murtautua ulos omasta pienestä maailmastaan. Hän halusi olla vain kotona ja eli elämäänsä miehensä kautta. Vaimo ei koskaan puhunut sisimmistä tunteistaan ja hänen elämänsä oli tunneheikko. He eivät ymmärtäneet toisiansa tunteiden tasolla ja mies tunsu itsensä vaimonsa vangiksi, joka oli menettänyt oman minänsä. Mies usein ajattelikin, että vasta

¹²⁸ Päiväkirja 20.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

vaimonsa kuoleman jälkeen hän olisi vapaa. Vaimon kuoltua mies odottikin vapauden tunnetta, mutta sitä ei tullut, vaikkei hän edes surrut vaimonsa kuolemaa. Hän päätti, ettei ikinä enää sitoudu kenenkään kanssa. Tunne mitä hän koki vaimonsa ja lapsensa menehdyttyä lapsivuoteeseen olikin raivoa, koska hänen vaimonsa ei ehtinyt kokea tarpeeksi elämää eikä oppia tuntemaan samoin kuin miehensä. Kaiken kuitenkin muutti kirje, jonka vaimo oli kirjoittanut juuri ennen synnytystä miehensä ja jossa hän kertoi todelliset tunteensa. Mies huomasi, että hänen vaimonsa olikin tuntenut oikeata rakkautta ja hänet täytti suru ja ikävä.¹³⁰

Novelli edustaa todellista vapaan rakkauden sanomaa, jossa kritisoitiin niitä naisia, jotka eivät menneet aidosta rakkauden tunteesta naimisiin ja elivät lähinnä miehestänsä. Vaimot, jotka olivat menettäneet itsensä yksilöinä olivat naiiveja, jotka tukahduttivat sekä oman että miehensä elämän. Yhteisen tunteen puuttuminen sai toisen jopa ajattelemaan puolisonsa kuolemaa. Hilmaalle todennäköisesti ajatukset juuri naisen vapaudesta myös avioliitossa omana itsenään ilahduttivat. Myöskin se, että novellissa annettiin oikeus kritisoida omaa puolisoa ja elää elämää itselleen taisivat olla Hilmaalle tärkeitä. Novellissa juuri mies olisi halunnut naisen sosiaalisen elämän laajentuvan, eikä vain rajoittuvan kotiin. Hän olisi halunnut vaimonsa jakavan myös miehensä sosiaalisen ja kulttuurisen maailman ja nauttivan niistä. Tästä taisi myös Hilma haaveilla.

Aikakauden henki ilmenee myös runoissa. Runot olivat suurena tekijänä herättämässä suomalaiset uusiin aatteisiin.¹³¹ Usein runot olivat keino ilmaista mielipiteitä, koska todellinen sanoma voitiin piilottaa sanojen taakse. Päiväkirjassa Hilma usein tehosti kirjoittamiensa tunteita erilaisilla värssyillä ja riimittelyillä. Hilman kirjoituksissa oli myös yksi kokonainen runo. Runo oli todennäköisimmin siteeraus, mutta saattoihan se olla hänen omakin. Joka tapauksessa se sisällöltään ilmensi hyvin aikansa ihanteita, kunnioittaessaan vanhempiaan ja tunnustaessaan suurinta rakkautta omaa armastaan kohtaan. Samalla se kertoi myös Hilman romantikon luonteesta, sillä vaikka runossa viitataan armaaseen, jota hän ei saa, tarkoitti Hilma tällä

¹²⁹ Soikkeli 1999, 30 ja Jalava 1997, Johdanto & Rakkaus- vapaa, velvoittava vai romanttinen, <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/jalava/kokonain.html>.

¹³⁰ Geijerstam 1908, 5-79.

enemmän oman sulhasen intohimoista ja hellittelevää rakkautta kuin toista miestä.¹³² Hilma oli usein pettynyt sulhasessaan siihen, että hän ei saanut aina niin romanttista vastakaikua mieheltään kuin olisi halunnut. Pieninkin vastoinkäyminen sai hänet ajattelemaan, että nyt oli kaikki loppu: mies ei enää rakasta häntä, eikä hän saa ikinä miehensä rakkautta. Liiotteleminen olikin tyypillistä romantiikalle, koska yhteiskunnassa ei vielä ollut täysin mahdollisuutta yksilöllisiin rakkaussuhteisiin.¹³³ Miehensä tunteettomuutta hän ajatteli myös ennen kirjoittamaansa runoa.

”Rakas on isäni
 rakas on äitini
 vaan rakkain niistä
 on oma armaani
 sinua lemmin vaan
 sinua en minä saa
 sinua sydämeni rakastaa”¹³⁴

Vaikka Hilma tuntuikin vapaan rakkauden käsitteet hienoilta, oli hän selvästi esimerkki romanttisen rakkauden edustajasta. Tunnemaailma mukaili hyvin pitkälti vapaan rakkauden maailmaa, mutta vain sisäisesti. Ulkoisesti Hilma toimi statuksensa mukaisesti ja noudattaen aikansa ihanteita hyvinkin säännöllisesti.

Kaiken kaikkiaan Hilman elämä tuntui aktiiviselta. Hän harrasti kulttuuria ja ammensi sitä runsaasti kirjoittaessaan. Hän työskenteli vielä itsenäisesti ja suunnitteli omat päiväohjelmansa vapaasti sen mukaisesti miltä tuntui, tietenkin työt huomioon ottaen. Vapaapäivänäänkin hän

¹³¹ Nieminen 1951, 24-25. Varsinkin pohjoismainen runous toimi suomalaisille ”silmien avaajana” uusiin aatteisiin.

¹³² Aikakauden henkilökohtaisia lähteitä tutkittaessa ollaan yleisesti päätytty siihen, että avioliittoon päättyvä parisuhde on ollut romanttinen. Tämä vahvistaa sen, että runossa ei puhuta toisesta miehestä, vaan miehen rakastamisen luonteesta. Hilma myös kirjoittaa useita kertoja päiväkirjassaan rakastavansa sulhastaan, mikä myös vahvistaa suhteen pohjautumisen rakkaudelle. Tämä on tärkeätä todeta, koska muuten tuleva avioliitto olisikin saattanut olla pelkkä toveriavioliitto ja silloin tutkimus saisi aivan toisen suunnan. Ks. Jallinoja 2000, 21.

¹³³ Soikkeli 1999, 30.

¹³⁴ Päiväkirja 28.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

nukkui oman mielensä mukaan siihen asti kun unta riitti. Tästä on hyvä esimerkki, kun hän eräänkin kerran suunnittelee seuraavaa päiväänsä:

”Huomenna on pitkäperjantai. Menen hautausmaalle jos herään aikaseen aamulla että vielä on kuivaa”¹³⁵.

Toisin sanoen Hilma eli varsin itsenäistä vaihetta elämässään. Tähän asti hänen elämänsä oli ollut oikean sulhasen etsimistä ja kosinnan odottamista, sekä samalla häneen oli kohdistunut sosiaalisia paineita. Voidaankin ajatella, että kihlusaika oli nuoren naisen elämässä itsenäisintä aikaa. Ei tarvinnut enää huolehtia siitä täyttääkö kutsumuksen päästessään naimisiin, sillä tämä asia oli jo ratkaistu. Irtautuminen omasta suvusta oli jo tapahtunut ja nyt alkoi siirtyminen sulhasen sukuun, jonka kanssa ei vielä kuitenkaan tarvinnut täysin elää. Ensimmäistä kertaa naisella oli hetki aikaa elää omalle itselleen ja toteuttaa itseään. Oman suvun kontrolli ei ollut enää niin vahva kuin se oli ollut naimattomalle naiselle, eikä uudenkaan suvun kontrolli ylettynyt vielä morsiamen samalla lailla kuin se tulisi olemaan avioliiton solmimisen jälkeen.

4.3. Ahkeraa visiteeraamista

Nuoren naisen elämään kuului olennaisena osana sulhasen tapaileminen. Ne olivat odotettuja tapahtumia ja Hilma tuntuikin siltä, että sulhasen luo pääseminen oli kuin olisi päässyt rauhan satamaan¹³⁶. Tosin sukulaiset saattoivat rajoittaa tapaamisia niin, ettei niitä kertynyt liikaa, varsinkaan kahdenkeskeisiä tapaamisia¹³⁷. Tapaamiset olivat Hilmalle joko ihania tai sitten kamalia. Ne, jotka eivät onnistuneet odotetulla tavalla, aiheuttivat hänelle aina pahan mielen ja moneksi päiväksi sydänsuruja, kunnes taas tapahtui jotain ihanaa ja elämä tuntui hyvältä. Selittäessään ihanaa tapaamista hän yleensä jätti sen avonaiseksi lopettamalla virkkeen pitkään ajatusviivaan:

”Silloin kun olen oikein iloinen voin laulaakin. Sulhaseni, maailman paras mies, pitää minusta ja antelias täti antaa hyvyytensä vuotaa. Ihmiset ovat niin hyviä

¹³⁵ Päiväkirja 9.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹³⁶ Päiväkirja, ei päiväystä. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

kaikk. Muistelen vielä eilen iltaa. Heti kun tulin ovesta sisälle tuli hyvä rakas Sp
4 ja, hän kumartui luokseni ja_”¹³⁸

Harmi, ettei Hilma kirjoittanut, mitä sitten oikein tapahtui, vaikka hänen täytyi varmasti jättää kirjoittamatta yksityiskohtaisimmat asiat. Tutkimuksen kannalta olisi ollut kiinnostavaa tietää, mitä tapaamisissa tapahtui, sillä kihlusaikana tutustuttiin tulevaan puolisoon paremmin ja intiimimmin, mutta sukupuolisuhte ei ollut sallittu. Keskiluokkaisen siveellisyyksäytyksen mukaisesti sukupuolisuhte kuului vasta avioliittoon.¹³⁹ Halailut, suutelut ja syleilyt olivat sallittuja ja niitä kaivattiin kovastikin, jos toisesta joutui olemaan hetkenkin erossa. Yövierailut saman kaupungin sisällä olivat hyvin harvinaisia, mutta jos nuoripari asui eri paikkakunnilla saatettiin toisen kotona vieraila pidemmän aikaa, tosin nukkumajärjestelyt tehtiin eri huoneisiin.¹⁴⁰ Hilma ei kirjoitakaan mitään, mikä olisi viitannut sukupuolisuhteeseen kihlusaikana. Ehkäpä hän täytti tässä ajan ihanteen, mutta kun tarkastelee Hilman kirjoituksia niin tunteet taisivat nuorella parilla käydä melkoisen kuuminkin. Mutta silti taisi Hilma toppuutella sulhastaan ja odottaa avioliittoon asti:

”Rakas Armas! Tahtoisin kaikesta sydämmestäni nähdä sen ajan jolloin voin tehdä sinut täysin onnelliseksi. Kuukausien ajan tulen muistamaan eilisillan sen riemuntunteen, jonka kiihkeä, raju syleilysi henkiin herätti tulee lohduttamaan ja valaisemaan kaikki tulevaiset synkät hetket”¹⁴¹

Morsian oli hyvinkin se, joka määrittäi sukupuolisuhteen rajat kihlusaikana. Miehet saattoivat vedota, että ”syvin rakkaus” kihlusaikana ei ollut kiellettyä raamatussa, vaan se oli täysin ihmisten säättämä¹⁴². Kuitenkin Hilma oli myös sulhastaan kohtaan aktiivinen, sillä erään kerran sulhanen antoi hänen vierailun yhteydessä kaksi piirustusta palkaksi siitä, ettei Hilma ollut ”kiusannut” (siteeraus sulhaselta) häntä.¹⁴³

¹³⁷ Esim. Mili Oskarille, Tammikuussa 1887.

¹³⁸ Päiväkirja 9.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹³⁹ Räisänen 1995, 55.

¹⁴⁰ Ks. esim. Sulkunen 1995.

¹⁴¹ Päiväkirja 11.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁴² Hagelin, 10.7.1898.

Vierailut eli visiitit olivat tärkeä osa arkea. Pienen piirin keskuudessa vierailtiin säännöllisesti vuoroin ja toisin. Kyseinen piiri koostui omanlaisista eli samaan asemaan, ammattiin ja varallisuuspohjaan kuuluvista. Muihin kaupunkilaisiin ja naapureihin yhteydet oli tarkkaan määritelty. Tapaamiset tapahtuivat yleensä iltapäivän aikana ja ne olivat suhteellisen lyhyitä.¹⁴⁴ Hilmankin päivät täyttyivät lähes joka päivä kyläilystä ja hän saattoi päivän aikana kyläillä useammassakin paikassa. Kyläilyn yhteydessä vaihdettiin kuulumisia ja kerrottiin kaikki lähipiiriä koskevat uudet uutiset, varsinkin muiden parien hääuutiset kiinnostivat Hilmaa.

Piirin pienuudesta kertoo Hilman kirjoitustapa ja ihailijakaarti. Hilmallalla ei tuntunut olevan pulaa ihailijoista. Hilma kirjoitti monestakin miehestä, jotka tunsivat häntä kohtaan ihastusta. Kaikista miehistähän hän kirjoitti pelikorttien maiden mukaan ja onkin oletettavaa, että kun hän kirjoitti henkilöistä joilla oli sama maa olivat he oikeastikin samaa perhettä. Hilman ihailijat koostuvat vain kahdesta eri maasta, joiden lisäksi oli tietysti sulhanen. Kihlautumisen jälkeenhän hän pohti Hjärter E:tä, joka ei yksinkertaisesti ollut vain sopiva hänelle. Mutta hertta kuitenkin symboloi rakkautta eli Hilma saattoi hyvinkin olla ihastunut häneen jossain vaiheessa, mahdollisesti edelleenkin. Olikohan tämä Hjärter E sama kuin E.T., joka suuteli Hilmaa hänen unessaan niin, että Hilma pohti unta koko seuraavan päivänkin.¹⁴⁵ Teatterissa taasen Hilman mielessä kummitteli Hjärter 10: ”joka siellä saa sydäminen soitikossa vielä monta kieltä väräjämään.”¹⁴⁶ Hilmaa oli myös Ruter 3 nuorempana ”kiusannut”¹⁴⁷ ja Ruter 4 oli myös Hilman mielessä:

”Koko päivän on Ruter 4:jän kuva häilynyt edessäni. Kaunis kesäinen unelma sinivalkoisine nauhoineen, pukuineen ja runoineen. Ei rakkautta voi pitää loukkauksena jollen niin kokonaan olisi luovuttanut itseäni toiselle, olisi sydämissäni pienoinen tila hänellekin vaan nyt on kaikki toisin. Ei ole sydämmeäni enään omani.”¹⁴⁸

¹⁴³ Päiväkirja 20.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁴⁴ Hirn 1980, 487-488.

¹⁴⁵ Päiväkirja 14.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁴⁶ Päiväkirja 15.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁴⁷ Päiväkirja 24.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁴⁸ Päiväkirja 8.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Hilmalla tuntui olevan valinnan varaa valitessaan tulevaa aviomiestään. Kaikista huolimatta Hilma tunsi syvintä rakkautta sulhastaan kohtaan, joka kirjoitusten päätteellä oli myös ihanteellisesti sopivin hänelle.

5. Luvaton onnen odotteluhetket

5.1. Iän merkitys avioliittomarkkinoilla

Kihlusaikana kirjoittajan kaksi pääteemaa olivat todelliset onnen tunteet täydessä romantiikan loistossaan tai suunnaton epävarmuus omasta itsestään ja sulhasen rakkaudesta. Yleensä välimuotoa tunteille ei ollut. Hilman epävarmuus sai hänen itsetunnon välillä todella heikoksi. Vaikka Hilman tekstit ovat täynnä melodramatiikkaa ja yltiöromanttisia kuvailuja, niin jää tekstiin silti selkeästi tunnistettavaksi nuoren naisen pelko ja ahdistus, mutta mistä tämä johtui?

Kaiken piti periaatteessa olla hyvin, sillä Hilma oli jo kihloissa ja hän rakasti sulhastaan sekä sai häneltä vastarakkautta. Kuitenkin tämän onnen taustalla oli epävarmuutta, itsensä tutkiskelua ja murhettakin. Päiväkirjasta ja myös muista aikalaislähteistä on nähtävissä, että naiset olivat useinkin pelokkaita ja onnettomia luvaton onnen edessä. Hilman kirjoitus kihlauksen alussa kuvaakin näitä tunteita hyvin:

“Koko päivän olen ollut levoton, josko onnettomuus vaani odottamattomassa muodossa, uutta tulevaa onneani ja surmaa sen jos ennen kuin edes ehdin sen saada.”¹⁴⁹

Hilmalla oli mahdollisesti sama käsitys muiden aikalaisten kanssa naimattomista ja yksinäisistä naisista, jotka onnettomina elivät ilman miestä. Tällainen loi mahdollisesti paljon paineita. Pelko yksinjäädästä oli suuri ja naimattomuuteen liittyi aina häpeää. Lapsuudesta asti iskostettu ajatus avioliitosta kutsumuksena ja ympäristön vieroksunta naimattomia kohtaan loivat paineita. Lisäksi yhteiskunnassa käytiin jatkuvaa keskustelua siitä, millainen naisen tuli olla hyvänä vaimona ja äitinä.

Yksi asia, joka Hilman tapauksessa varmasti loi pelkoa ja paineita, oli hänen ikänsä. Hilma oli jo 27-vuotias, eikä hän ollut vielä naimisissa. Hilma tuntui välillä olevan kilpajuoksussa ajan kanssa ja tiedot muiden parien avioitumisesta ennen omia häitä sai hänet tuntemaan ahdistusta:

”Sydäntäni on ruvennut ahdistamaan se tieto että E ja Z menevät jo ensi syksynä ”Voi hirviää nyt maailman loppu on Voik kauheaa, nyt olen onneton” Menevät ennen kuin minä. Ja minä jään tähän synkkään taloon.”¹⁵⁰

Syy myöhäiseen avioitumisikään saattoi olla se, että Hilma oli saattanut etsiä sitä oikeaa pidemminkin aikaa, sillä olihan hänellä ollut muitakin ihastuksia ennen sulhasta. Naiset yleensä solmivat avioliiton viimeistään 25-vuotiaana. Tämän jälkeen perheissä saatettiin yleisestikin olettaa, ettei nainen enää avioitu vaan keskittyi työntekoon. Kihlautuminen 27-vuoden iässä saatettiin kokea keskiluokkaisen perheen ja suvun piirissä todellisena hämmästyksenä, varsinkin jos nainen oli sitä ennen hankkinut itse elantonsa. Valinta työelämään astumisesta koettiin yleensä samaksi kuin eläminen lopunikänsä vanhana piikana, eikä monikaan ymmärtänyt sitä, että nainen kielsi oman kutsumuksensa ryhtymällä virkanaiseksi. Isät saattoivatkin pelotella tyttäriä virkanaisten huonolla tulevaisuudella, esimerkiksi opettajattarenroolin valinta tiesi elämistä köyhyydessä ja oman ruumiin kuihtumista muutamassa

¹⁴⁹ Päiväkirja 16.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91. Samalla viittaus antaa kuvan siitä, että kihlaus oli toukokuussa vielä melko tuore ja uusi asia. Mitä todennäköisimmin he olivat kihlautuneet keväällä 1903.

¹⁵⁰ Päiväkirja 23.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

vuodessa. Tämän tapaisilla pelotteluilla pyrittiin kääntämään tyttären mieli.¹⁵¹ Mutta keskiluokkaisille naisille virkamiesura ei näyttänytkään olevan enää sinetti naimattomuudelle, vaan mahdollisesti vain välivaihe elämässä. Eikä korkea avioitumisikäkään välttämättä ollut ongelma, vaan ratkaisuja tehtiin jo itsenäisestikin ilman perheen ja suvun suoraa hyväksyntää.

Miesten yleinen avioitumisikä oli yleensä kolmenkymmenen ikävuoden tienoilla. Ikäerot aviopuolisoiden välillä saattoivat kasvaa suuriksikin, koska miehet eivät välttämättä päässeet avioliittomarkkinoille nuorina. Avioliito saatettiin solmia vasta, kun aviomies oli saavuttanut sellaisen aseman, että pystyi tarjoamaan puolisolleen hyvän kodin sekä elannon. Jos kihlautuminen oli tapahtunut miehen opiskeluaikana, tuli opiskeluaika odottaa ja vasta valmistumisen jälkeen avioliiton katsottiin olevan mahdollinen. Useiden vuosien ikäero oli lähinnä suotavaa säätyläispiireissä. Osa katsoi miehen toimivan vielä naisen isällisenäkin kasvattajana, vaikka oltiinhan menossa kohti tasa-arvoisempaa avioliittoa. Tämä näkyi eniten yläluokan ja vanhan keskiluokan avioitumisissa, uudelle keskiluokalle suuret ikäerot eivät olleet enää tyypillisiä, vaan ne olivat noin pari vuotta.¹⁵²

Hilma oli siis jäljessä pari vuotta muita ympäristönsä naisia, mikä saattoi tuntua ahdistavalta. Hilma oli ylittänyt 25-vuoden maagisen ikärajan, mikä tuntui toimivan naisille ikärajana nuoren ja aikuisen välillä. Tämä juontuu ilmeisesti siitä, että naimattomat naiset tulivat täysivaltaiseksi 25-vuotiaana.¹⁵³ Tämän iän ylitys saattoi tuntua lopulliselta sinetiltä naimattomuudelle. Tosin Hilma oli jo kihloissa ja sinänsä kuivalla maaperällä, mutta Hilmalle kihlauksen purkautuminen tässä iässä olisi ollut kuitenkin todellinen huolen aihe, sillä hänen arvonsa avioliittomarkkinoilla nuorten neitosten rinnalla ei olisi ollut enää yhtä hyvä. Eikä hänellä olisi ollut tulevaisuudessa varaa valita puolisoaan niinkään rakkaudesta, vaan lähinnä sopivuuden mukaan. Tämä varmasti huoletti Hilmaa kovastikin, mutta pelkästään ikä ei ole voinut olla kaiken pelon taustalla, sillä Hilma kuitenkin oli jo kihloissa ja tiesi hääpäivänsä. Hän ei koskaan kirjoittanut iästään mainiten, että hän olisi vanha tai pelkäisi sen häiritsevän tulevia avioliittoaikeita. Ikä ei tuntunut konkreettisesti häiritsevän Hilmaa, vaikka sillä saattoi olla oma merkityksensä. Mitä

¹⁵¹ Sulkunen 1995, 11-16 ja Canth 1978a, 163.

¹⁵² Häggman 1994, 59 & 245, Jalava 1997, Avioitumisikä ja ikäerot, <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/jalava/kokonain.html>, Sulkunen 1995, 12, Canth 1978a, 186-187 ja ks. Mili ja Oskar Hultmanin kirjeenvaihto.

lähemmäksi kihlusaika tulikin avioitumista, sitä varmemmalta Hilman ajatukset tuntuivatkin avioitumisen osalta, kiire oli hävinnyt ja hän kirjoitti muidenkin naimisiin menosta ilman ahdistuksentunnetta. Mutta epävarmuus ei silti kadonnut Hilman kirjoituksista. Pelon ja ahdistuksen takana täytyi siis olla myös muitakin huolia kuin aikakilpailu, mitkä painoivat Hilman mieltä.

5.2. Kihlausajan paineita

Kaarina Määttä on pohtinut rakastumisprosessiin kuuluvia kriisivaiheita. Nykyaikana rakastumisprosessi on yleensä käyty läpi ennen kihlautumista, mutta aikaisemmin kihlautuminen oli juuri se koeaika, jolloin selviteltiin omia tunteita. Siksi kihlautumista vielä 1800-1900-lukujen vaihteessa voidaankin pitää aikansa rakastumisprosessina. Kihlusaikaan kuuluneet kriisit nostivat usein esille pettymyksen, avuttomuuden ja turvattomuuden tunteita. *Määttä* on jaotellut rakastumisprosessin kriisit viiteen eri teemaan: 1) Reaalitodellisuuden kohtaaminen ja hyväksymisen vaikeus. Kun arki koitti suhteeseen saattoi tulla kyllästymistä ja kärsimättömyyttä, jolloin omat haaveet sekä unelmat saivat kolauksen. 2) Yksinolon ja kaksinolon paradoksi. Parisuhteen vaikeus elää yhtenä, mutta samanaikaisesti säilyä kahtena yksilönä. Toisen kautta ei voinutkaan elää. 3) Tasapainoilu erillisyyden ja läheisyyden välillä. Yksilöiden fyysisen ja psyykkisen tunnemaailmaan liittyvien kokemusten ja odotusten kohtaaminen menivät usein ristiin, eikä tasapainon löytäminen ollut helppoa. 4) Addiktio ja riippuvuus toiseen. 5) Oman itsenäisyyden, yksinäisyyden ja yksilöllisyyden hyväksymisen vaikeus.¹⁵⁴ Nämä rakastumisprosessin kriisivaiheet esiintyivät myös Hilman kihlusaikana hyvinkin selvästi.

Kihlauksen alkuvaiheessa pelko eroamisesta oli jatkuvaa. Lähinnä pelättiin, että sulhasen tunteet muuttuisivat alun ihastumisen jälkeen. Se sai aikaan itsetutkiskelua ja oman luonteen arvioimista, sekä samalla omien tunteiden peittämistä ja pidättämistä. Pelättiin, että kihlauksen purkautuessa sulhanen saattoi ajatella entistä morsianta liian tungettelevana ja

¹⁵³ Ks. Mustakallio 1988, 37 ja Häggman 88.

¹⁵⁴ Määttä 1999, 46-48.

hellyydenkipeänä.¹⁵⁵ Tämä olisi tietenkin loukannut naisen kunniallisuutta ja mainetta. Yksinjäämistä pelättiin myös, koska se oli monella tapaa turvaton elämänmuoto, kun yhteiskunta ei voinut vielä taata minkäänlaista sosiaaliturvaa. Myös yksinäisyudentunne itsessään oli pelottava, kun oltiin totuttu yhteisölliseen elämäntapaan. Jatkuvaan sosiaaliseen kanssakäymiseen totuneelle yksin eläminen oli vaikeata, varsinkin jos työn takia joutui muuttamaan pois sukulaisten, perheen ja ystävien lähiverkostosta.¹⁵⁶ Avioituminen ja oman perheen perustaminen olivatkin helppo tapa torjua turvattomuutta ja yksinäisyyttä.

Kihlusaikana morsiamen uskonnollinen kasvatusta vaikutti koko ajan vahvasti, kun itsensä kanssa pyrittiin kilvoittelemaan lähes kaikissa asioissa. Yleensä omaa luonnetta ja persoonaa ei arvostettu korkealle ja pelättiin, että olikin kihlatulle huono morsian ja väärä valinta. Hilmaakin murehti olevansa tuhma ja karkea. Niinpä hän pyrkikin koko ajan tulemaan paremmaksi ihmiseksi ja muuttamaan omaa käytöstään ja persoonaansa aina vain ihanteellisemmaksi. Hän yritti olla ymmärtäväinen ja järkevä, sekä iloinen ja reipas, jottei sulhasella olisi mitään valitettavaa. Puoli vuotta ennen häitä Hilma itsekin ihmetteli sitä, miten paljon hän oli muuttunut:

”Olen jo oikein tyytyväinen itseeni. Kokonaisen viikon olen jo ollut ymmärtäväinen ja järkevä. Luulenpa jo tulleen aivan elämän taidon taitajaksi”.¹⁵⁷

Hilmalla oli kova yritys olla kuten ihanteellisen vaimon kuuluikin olla. Tosin Hilman kirjoituksista kuvastui vielä, ettei hän täysin tajunnut, että hyvänkäytöksen tuli kestää kauemminkin kuin viikon ja se tulisi olemaan osa hänen luonnettaan lopunelämäänsä.

Samoihin aikoihin, kun suhteeseen oli tullut vähitellen arki, Hilma tunsi, että uutuuden viehäytys oli kadonnut heidän suhteestaan, vaikka kihlauksesta ei ollut kulunut kauaakaan aikaa. Sulhanen vaikutti hänestä *’kylääntyneen’*. Hän halusi tehdä itsensä *’intressantiksi’*, jotta sulhanen viihtyisi hänen seurassaan. Hän tiesi, että toisena vaihtoehtona hän olisi voinut ottaa sulhasensa linjan eli olla vähäpuheinen ja vaitelias, mutta tähän ratkaisuun Hilma ei tyytynyt.

¹⁵⁵ Ks. esim. Hagelin, 16.1.1898, Canth 1978a, 218 ja Päiväkirja. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁵⁶ Ollila 1998, 111-115.

Toisaalta nämä tunteet ”kyläntymisestä” olivat Hilman arviointeja, sillä hän katsoi jo kiroilemisenkin merkitsevän sitä.¹⁵⁸ Eräänä päivänä hän pohti suhdettaan ja kritisoi nyt itse sulhasensa käytöstä:

”Nythän se on niin ja näin meidän seurustelumme kanssa. Hän aina kiroaa puhuessaan minun kanssaan kuten tehdään senlaisten henkilöitten kanssa jois ei välitetä. Ja tänä aamuna kun ensimmäinen sana oli luiskahtaa hänen huuliltaan En olisi ikinä uskonut että hän tarvitsee tuollaisia törkeyksiä puheittensa vahvistukseksi.”¹⁵⁹

Tähän kyläntymiseen saattoi olla toinenkin syy. Hilman mielestä sulhanen oli hiljainen ja totinen, mikä oli sulhasen kannalta ymmärrettävää, sillä *Ollilan* mukaan tunteiden ilmaisua ei pidetty yhteisöllisesti sopivana. Tunteet pyrittiin ilmaisemaan elein ja toisen huolenpidolla, ei ääneen. Varsinkin miesten tuli hillitä itsensä, naisille se oli kuitenkin sallittua ja odotettavaakin.¹⁶⁰ Sulhanen ei välttämättä ollutkaan ”kyläntynyt”, vaan hän ei ihanteiden mukaisesti näyttänyt tunteitaan jatkuvasti. Sulhasen ja Hilman tapailemiset taas osoittivat sen, että välillä sulhanen ilmaisi tunteensa myös kiihkeästikin. Tämä saattoi olla yhtenä syynä siihen, että toisinaan Hilma tunsu olonsa hyvin onnelliseksi ja sitten taas epävarmaksi. Pitkät tunteettomat ajanjaksot saivat Hilman epäilemään sulhasen rakkautta ja kun taas jotain tapahtui oli Hilman monet päivät eteenpäin valaistu:

”Jag har haft så orätt, så orätt! Spr. 4. älskar ju mig så godt, så varmt. Och jag min dumbum har tänkt så bittert och förhäftigt om min egen älskade.”¹⁶¹

Rakkaudenosoitukset ja hellyttelyt loivatkin turvallisuudentunnetta ja varmuutta suhteen jatkumiselle, samoin kuin ne vahvistivat Hilman omaa identiteettiä, antoivat voimia ja olemassaololle merkitystä.¹⁶²

¹⁵⁷ Päiväkirja 17.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁵⁸ Päiväkirja 8.4.1903, 29.4.1903 & ei päiväystä. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁵⁹ Päiväkirja 29.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁶⁰ Ollila 1998, 86-87.

¹⁶¹ Päiväkirja 11.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁶² Määttä 1999, 45.

Hilman kirjoituksissa uskonto kuvastui vielä hyvin paljon sekä sen merkitys käytännön elämässä. Hilma Jumala edusti kohtaloa, jonka armosta asiat joko tapahtuivat tai sitten eivät. Hilman Jumala-kuva oli välillä melko ankarakin ja hän pelkäsi Jumalan rankaisevan häntä vääristä ajatuksista tai käytöksestä. Naisille uskonto säilyikin koko 1800-luvun vahvana, vaikka se menettikin yhä enemmän merkitystään varsinkin miesten keskuudessa. Uskonto merkitsi naisille tukea, turvaa ja lohdutusta elämän arjessa.¹⁶³ Etenkin kihlauksen alkuvaiheessa Hilman käytös ja ajatukset heijastivat hyvin paljon kristillistä kasvatusta ja kristillisten avioliitoppaiden maailmaa. Niiden mukaisesti naisen tuli jo etukäteen, ennen avioliittoa, valmistautua niihin tehtäviin ja velvollisuuksiin, joita avio- ja perhe-elämä asetti. Naisten tuli ymmärtää, että avioliitto ei välttämättä ollut rakkaudesta huolimatta täydellinen, vaan se oli elämäkoulu, jossa opittiin kärsivällisyyttä toista kohtaan sekä uhraamaan omaa onnea. Hyvä vaimo oli aina hellä, kärsivällinen ja hyvä. Maltillisesti oli naisen kärsittävä myös huonot hetket. Puolisoiden tuli olla anteeksiantavaisia toisiaan kohtaan sekä muistaa kunnioittaa toisiaan molemminpuolisesti että jakaa ilot ja surut yhdessä.¹⁶⁴ Eikä tätä kyseenalaistettu, sillä naiseksi syntyminen ja naisen rooli koettiin elämäntaloksi.¹⁶⁵ Kun tulevan kodin ilmapiiriin oletettiin olevan kärsivällinen ja maltillinen olikin Hilma järkyttynyt, kun hän erään kerran suuttui sulhaselleen:

”Nyt rakkauden Jumala pakkaa matkalaukkua se nyt jättää meidät toden teolla. Tiedän sen siitä että tänä aamuna rehellisesti suutuin. Eikä sillä hyvä olen varma siitä että se oli vihaa se tunne jonka tunsin sanattomana kävellessäni hänen rinnalla.”¹⁶⁶

Naisten täytyi siis tarkkailla omaa käytöstään, ja jos oikeista tavoista lipsuttiin pelättiin heti pahinta. Itsensä syytely oli tyypillistä naisille, jos suhde ei toiminut. Välikirjoista ja yhteisistä riidoistakin kannettiin yleensä syyt itse, jolloin pyydettiin omaa käytöstä ja luonteenpiirteitä anteeksi, vaikka vika saattoikin olla täysin toisessa. Tarve miellyttää omaa sulhasta oli suuri. Sulhasen hyväksyntää ja hellyttelyä haettiin usein korostamalla sulhasen hyvyttä ja

¹⁶³ Ollila 1998, 64 & 147.

¹⁶⁴ Räisänen 1995, 92-96 ja Canth 1912, 42.

¹⁶⁵ Ollila 1998, 121.

¹⁶⁶ Päiväkirja 23.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

vähättelemällä omaa persoonaa.¹⁶⁷ Hilman mielestä hän oli vaivainen syntinen, joka ei koskaan ehdi täydelliseksi. Sulhastaan hän nimitti pelastajakseen:

”Eihän sitä tiedä mitä oikein ehtii tapahtua mutta jos nyt ei mitään ihmeellisempää tapahtuisi, niin minäkin kerran todella koetan tulla hyväksi ja tehdä pelastajan elämän niin onnelliseksi kuin suinkin voin.”¹⁶⁸

Tunne omasta riittämättömyydestä ja huonommuudesta teki olon monesti onnettomaksi, vaikka edessä olikin luvattu onni. Muutos näihin tunteisiin on kuitenkin nähtävissä Hilman päiväkirjasta.

Suhteen edetessä arki vähitellen opetti millaista avioliitto tulisi olemaan ja nuoripari oppi tuntemaan enemmän toisiansa sekä luottamaan suhteen kannattelevuuteen. Samalla myös suhteen tunnemaailma alkoi lähentyä. Lähempänä häitä erimielisyyksistä ei kannettu niin suurta huolta kuin aikaisemmin: ”Tänään on Sp ollut kamalla tuulella. Elämä ei sentään ole tuntunut ikävältä.”¹⁶⁹. Arkiset asiat, kuten uusien huonekalujen hankkiminen yhteiseen asuntoon, saivat toisinaan nuorenparin välille riidankin aikaiseksi. Hilma se ei enää tuntunut niin pahalta. Molemmat osasivat jo olla myös omia yksilöitä suhteessa, eikä oma identiteetti ollut enää täysin toisen varassa. Suhdekin taisi olla melko tasa-arvoinen, sillä riidasta huolimatta sulhanen oli se, joka antoi periksi morsiamelleen:

”Tänään hän oli hyvin sovinnollinen. Eilen iltaisesta riidasta ei enää ollut sen enempää kysymystä kun se että hän sanoi, mennään nyt sitten katsomaan sitä kaappia koska sinä tahdot”.¹⁷⁰

Hilman yksilöitymistä kuvastaa myös se, että hän ei välttämättä enää ottanut sulhasensa kommentteja vastaan varauksettomasti. Hilma kertoikin humoristisesti sulhasensa ehdottaneen hänelle uutta hiusmallia, mutta Hilma tyrmäsi sulhasen ehdotuksen, koska hänen hiuksensa

¹⁶⁷ Ks. esim. Päiväkirja 15. 4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91 ja Mandi Cantell Aksel Granfeltille 28.10.1878 & 4 - 5.11.1878. Myös tämä samainen tapa näkyy koko Milin ja Oskarin kirjeenvaihdossa.

¹⁶⁸ Päiväkirja 17.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁶⁹ Päiväkirja 17.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

olisivat näyttäneet silloin ”*mopilta*”.¹⁷¹ Hilma ei kirjoittanut enää, että riita tekisi hänet huonoksi ihmiseksi tai suhde loppuisi erimielisyyksiin. Hän tuntui hyväksyneen paremmin arjen kuopat osaksi heidän suhdettaan. Hilma myös tuntui ymmärtäneen, että vaikka suhteessa ei käyttäytyisikään aina ihanteiden mukaan, oli suhde silti todellinen ja hyvä. Hilma kuitenkin jatkaa oman mallikelpoisuuden pohtimista, sillä hyväksyminen uuteen sukuun oli tärkeää.

5.3. Uuden suvun silmään alle

Avioliiton myötä uuteen sukuun kuuluminen oli usein voimakasta ja se meni solidaarisuudeltaan ohi aikaisempiin esivanhempiin kohdistuvissa tunteissa. Suvun katsottiin koostuvan omista verisiteistä ja avioliiton kautta myös uudesta suvusta tuli osa henkilön omaa sukuyhteisöä¹⁷². Tähän valmistelu aloitettiin jo kihlusaikana. Kihlaparin molempien osapuolten tuli solmia kontaktit uusiin sukulaisiin. Tämän vuoksi kihlapari joutui tekemään useita vierailuja ja kohteliaisuuskäyntejä molempien sukulaisten luona. Varsinkin appivanhempien luona vierailujen odotettiin olevan jatkuvia ja säännöllisiä. Uusien sukulaissuhteiden luominen koettiin velvollisuudeksi, mikä saattoi tuntua pelottavaltakin.¹⁷³ Ja, jos itse ei päässyt mukaan vierailulle tuli aina muistaa lähettää terveisiä: ”...nyt seuraa taas kankea fraasi – kunnioittavat terveiseni sukulaisillesi siellä kaukana.”¹⁷⁴

Suvut olivat hyvin pitkälle patriarkaalisia eli miesten johtamia yhteisöjä. Suvun pää saattoi tarkkailla erittäin tarkkaavaisestikin omien lastensa, lastenlastensa, miniöidensä ja vävyjensä

¹⁷⁰ Päiväkirja 15.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁷¹ Päiväkirja 25.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁷² Häggman 1994, 37.

¹⁷³ Elomaa 1997, 17 & 57, Oskar Milille, Helsingissä 30.11.1886 ja Mili Oskarille, Tammisaarella 11.5.1888.

¹⁷⁴ Oskar Milille, ei päiväystä (ks. Elomaa 1997, 81).

elämää sekä ohjeistaa heidän elämäänsä haluamallaan tavalla.¹⁷⁵ Naisten tehtävä taas oli käytännön asioiden hoito. Tulevissa avioliitoissa naiset hoitivatkin yhteyden ylläpidon uusiin ja vanhoihin sukulaisiin. He kirjoittivat sukulaisille, kävivät vierailuilla ja järjestivät sukujuhlia. Lisäksi he auttoivat usein sukulaisia erilaisissa yleisissä ongelmissa, kuten majoituksessa tai vaatetuksessa. Avioliiton myötä uuden vaimon suku otettiin yleensä mielellään osaksi miehen sukua.¹⁷⁶

Hilman vieraillessa sulhasen kotona, joutui Hilma myös miettimään, mitä häneltä odotettiin ja miten hänen kuului olla. Hilma sai myös havaita millainen valta jollain perheenjäsenillä oli nyt myös hänen elämässään. Mielessään Hilma ajatteli osan heistä olevan kaikesta huolimatta mitättömiä ja moittikin itseään tuhmaksi, kun ajatukset karkailivat pahoille teille.¹⁷⁷ Uusi suku oli siis tärkeä ja sitä tuli kunnioittaa parhaansa mukaan. Heidän seurassaan oli annettava itsestään mahdollisimman hyvä kuva. Tosin suvun kontrolli yletyi myös vierailujen ulkopuolellekin, olihan suvun jäsenet jatkuvasti keskenään tekemisissä kirjeitse tai vierailemalla. Jokainen suvusta kyllä tiesi, millainen tuleva morsian oli. Morsiamen ja sulhasen tulikin koko aika käytöksellään osoittaa kuuluvansa toisilleen, jotta vältettiin arvailut ja pahat puheet suhteesta. Morsiamen tuli osoittaa kuuliaisuutta, uskollisuutta ja kunnioitusta sulhastaan enemmän, sillä usein morsian oli monessa suhteessa riippuvainen sulhasestaan.¹⁷⁸

Uusi suku saattoi luoda suuriakin paineita morsiamelle siitä, millainen hänen kuului olla, jotta hänet hyväksyttäisiin sukuun sopivana. Ainakin sulhanen torui välillä Hilman käytöstä ja näin hän samalla vaati oman sukunsa mukaista käytöstä tulevalta vaimoltaan. Hilma itsekin tunnusti olevansa omanlaisensa romantikko, mutta uskoi itsestään tulevan mallikelpoinen vaimo. Hieman ennen häitä Hilma pohtikin omaa olemustaan:

”...voin oikein ihmetellä kuinka muuttunut olen... Luulenpa todella että minusta tulee mallikelpoinen vaimo Huolimatta intohimoisesta hellästä

¹⁷⁵ Ks. esim. Sulkunen 1995, 25-27 & 47.

¹⁷⁶ Häggman 1994, 40.

¹⁷⁷ Päiväkirja 20.4.1903, 16.4. 1903 & 7.5.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁷⁸ Elomaa 1997, 123 ja Mili Oskarille, Tammissaarella 23.10.1887.

luonteestani saan ja voin minä istua jäykkänä ja levollisena sanaakaan sanomatta vaikka saankin antaa kaikki saamatta mitään.”¹⁷⁹

On selvää, että vielä viime vuosisadan alussa nainen sai ympäristöltään vaatimuksia siitä, miten hänen tuli käyttäytyä ja mitä häneltä vaadittiin tulevana vaimona. Ympäristö, joka odotti naiselta ihanteellisen vaimon käytöstä, tuntui rajautuvan lähinnä suvun muodostamaan verkostoon, sekä vielä vahvemmin sulhasen sukuun. Hilma ei missään vaiheessa kirjoita oman sukunsa vaatimuksista tai neuvoista kihlusaikanaan, ei vaikka hän asuikin sukulaistensa kanssa samassa talossa. Kirjoitukset aina kohdistuivat vain sulhasen sulkuun. Morsian sai antaa itsestään kaikkensa ja odottaa vain sitä hetkeä, että hänet hyväksyttiin suvunjäseneksi ja sai olla muutakin kuin antavaosapuoli. Lisäksi omat säädynkeskeiset vierailut ja tapaamiset toisten säätyläisten kanssa olivat eräitä, äänettämiäkin, arvosteluhetkiä. Hilmalle tuntuivat eräät henkilöt olevan erittäin vaikuttavia tekijöitä ja hän saattoi hyvinkin paljon pohtia pelkästään heidän tervehtimistapaa. Kihlusaikanaan hän saattoi kokea itsensä heidän seurassaan ”pieneksi persoonaksi”.¹⁸⁰ Laajemmin yhteiskunnallisilla aspekteilla ei tuntunut olevan käytännössä vaikutusta. Ainoa yhteiskunnallinen tekijä, mistä Hilma kirjoitti olivat sotilastarkastukset, jotka olisivat voineet uhata kihlausta ja aiheuttivatkin Hilmalle kovasti pelkoa.¹⁸¹ Oman suku- ja statusyhteisön lisäksi vaikuttivatkin lähinnä kristilliset avioihanteet, jotka mitä suuremmin osin sisältyivätkin keskiluokkaisen perheihanteen malliin.

¹⁷⁹ Päiväkirja 16.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁸⁰ Ks. esim. Päiväkirja 17.8.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

6. Hääjuhlasta uuteen kotiin

6.1. Häähumua

Hilma ei tehnyt minkäänlaisia päiväkirjamerkintöjä omista hääjärjestelyistä tai itse häistä. Päiväkirjassa on selvä katkos kirjoittamisessa, mikä kesti lähes kahdeksan kuukautta, elokuusta 1903 aina seuraavan vuoden huhtikuuhun asti. Mitä todennäköisemmin Hilmalla oli tauko kirjoittamisessa ajanpuutteen takia, sillä häitä vietettiin lokakuun yhdestoista päivä vuonna 1903. Syksy ja joulukuu olivatkin yleensä suosituimpia häidenviettoon varattuja aikoja¹⁸². Elokuusta lokakuuhun Hilma oli todennäköisimmin huolehtinut häidensä järjestelyistä. Kaikkia sukulaisia ja ystäviä tuli ilmoittaa häistä ja samalla järjestellä itse hääjuhlaa. Omien hääpukujen tekeminenkin kuului asiaan, ellei sitten pukuja teetetty muualla, sekä mahdollisten kappioitten ompelukin vei aikaa. Häihin mennessä myös muuttoa pois tädin kodista täytyi järjestellä ja samalla huolehtia tulevan kodin sisustamisesta ja järjestelyistä.

¹⁸¹ Päiväkirja 21.4.1903. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁸² Kaivola 1995, 12.

Häitä edelsi kuulutukset, joita oli kolme kappaletta. Kuulutukset annettiin morsiamen seurakunnassa kolmena perättäisenä sunnuntaina. Tapana oli, että morsiuspari kävi kuuntelemassa vasta viimeisen kuulutuksen. Kuulutusten jälkeen nuoriso kerääntyi vastaanottamaan morsiusparia metelöiden ja jopa ammuskellenkin. Kuulutusten jälkeen sukulaiset ja ystävät saattoivat kokoontua juhlimaan ja onnittelemaan morsiusparia morsiamen kotiin. Kutsut häihin lähetettiin hieman ennen häitä eli vain noin viikkoa kahta ennen. Kauempana oleville sukulaisille ja ystäville lähetettiin kutsukortit tai kirjeet, muut kutsuttiin henkilökohtaisesti.¹⁸³

Hääjuhlaan, kuten kastajaisiin, kihlajaisiin ja hautajaisiin, kokoontui koko suku juhlimaan¹⁸⁴. Toisaalta, jos suku ei kokenut avioliittoa omanlaisekseen, saatettiin häihin yksinkertaisesti jättää tulematta. Talvihäiden aikana vieraiden saapumista saattoi hankaloittaa myös huonot kulkuyhteydet.¹⁸⁵ Itse hääjuhla oli sitä prameampi, mitä varakkaammista lähtökohdista oltiin lähtöisin, myös perheen uskonnollisuus antoi leimansa hääjuhlan luonteeseen. Vuosisadan vaihteessa myös hääjuhlissa alkoi ilmentyä intiimi perhekeskeinen ideologia. Hääjuhlien tarkoitus oli nyt enemmän keskittyä juhlistamaan hääparin keskinäistä suhdetta kuin toimia seurapiirijuhlana. Hääjuhlat saattoivat kestää päivästä kahteen ja joskus jopa kolmesta neljäänkin päivään. Varallisuudesta myös riippui, missä häät pidettiin. Hääjuhla saattoi olla kotona tai juhlaan varatussa kartanossakin.¹⁸⁶ Vaikka 1800-luvun lopulla hääjuhlien kehityssuunta oli kohti yksipuolisia häitä, oli edelleen mahdollista, että ensimmäisenä hääpäivänä häät saatettiin viettää morsiamen kotona ja seuraavana päivänä sulhasen kotona vietettiin tuliaiset. Suosituimpia päiviä hääjuhlaan viettoon olivat tiistai ja torstai.¹⁸⁷

Ensimmäiseen hääpäivään kuului olennaisena osana vihkiminen. Miehet pukeutuivat mieluiten sotilas- tai siviiliunivormuun, jolla viestitettiin omaa asemaa ja vakavaraisuutta. Myös frakki yleisty. Morsian pukeutui valkoiseen morsiuspukuun, jossa oli yleensä laahus. Olennaisena osana pukuun kuului huntu, joka myöskin oli valkoinen. Hunnun lisäksi oli muotia käyttää lisänä seppeleitä ja diadeemeja. Nämä tehtiin yleensä vahatuista appelsiinikukista, myrtistä tai

¹⁸³ Kaivola 1995, 11-12 & 113.

¹⁸⁴ Häggman 1994, 40.

¹⁸⁵ Sulkunen 1995, 56.

¹⁸⁶ Elomaa 1997, 232 ja Sulkunen 1995, 56-57.

molemmista. Lisäksi morsiamella oli morsiuskimppu. Häiden sulhaspojat ja morsiuustyöt puettiin myös valkoiseen. Koristeena heilläkin saattoi olla pieni kukkakimppu tai rintapielessä myrttiseppelä tai kukka.¹⁸⁸ Vihkimisen jälkeen juotiin vihittyjen malja, joka oli samppanjaa tai boolia. Sitten juotiin kahvit ja tarjottiin erilaisia makeita kakkuja, hilloja ja vohveleita. Lisäksi saatettiin nauttia ”hääkonfekteja”, joihin oli kirjoitettu erilaisia runomittoja ja tunnuslauseita.¹⁸⁹

Vasta myöhemmin syötiin päivällinen, jonka aikana pidettiin puheita. Puheissa saatettiin ohjeistaa nuorta avioparia ja antaa ohjeita tulevan vaimon ja miehen tehtävistä. Päivällisen jälkeen vuorossa oli tanssia ja seuraleikkejä.¹⁹⁰ Hääjuhlaan saattoi kuulua myös morsiamen vienti ulos näyttille, kun ulkopuoliset saattoivat huutaa morsianta ulos katsastettavaksi. Hääjuhlan osana oli myös hääparille tuodut häälahjat. Jos oltiin varakkaista piireistä niin morsian saattoi saada häälahjaksi arvokkaita koruja ja erilaisia arvoesineitä sekä sulhaselta huomenlahjaksi jotain arvokasta. Häälahjat saatettiin jo tuoda kuuliaisinkin.¹⁹¹

Jos hääjuhla jatkui vielä toisena päivänä oli morsiamelle varattu toinen puku, muorinpuku. Värillinen silkkipuku oli hienompi juhlapuku, jossa saattoi olla myös laahus. Se säilyi jatkossakin käytössä ja sitä saatettiin käyttää esimerkiksi muiden häissä juhlapukuna. Pukuun kuului olennaisena osana nuorenmuorin myssy, josta saatettiin käyttää myös nimitystä tanu.¹⁹² Hääjuhlien jälkeen nuoripari suuntasi matkansa kohti uutta kotia tai aviopari saattoi myös lähteä häämatkalle, jolloin puhuttiinkin matkalaukkuhäistä. Usein ne olivat vain vierailuja sukulaisten luona. Yhä enemmän yleistyi myös häämatkat ulkomaille, mihin vaikutti suurelta osin rautatieverkoston jatkuva tihtyminen. Jos rahaa oli tarpeeksi, voitiin matka suunnitella kauas Välimerelle asti, varsinkin Italiaa pidettiin rakkauden maana. Häämatkojen tarkoitus oli myös korostaa parin kahdenkeskistä romanttista suhdetta.¹⁹³

6.2. Oma koti kullan kallis

¹⁸⁷ Kaivola 1995, 13.

¹⁸⁸ Kaivola 1995, 44-45, 49-50 ja Maiju Kanteleen muistelmia (ks. Sulkunen 1995, 56).

¹⁸⁹ Kaivola 1995, 114 ja Maiju Kanteleen muistelmia (ks. Sulkunen 1995, 56).

¹⁹⁰ Maiju Kanteleen muistelmia (ks. Sulkunen 1995, 56) ja Sulkunen 1995, 56-57.

¹⁹¹ Hirn 1980, 488 ja Kaivola 1995, 39-40.

¹⁹² Kaivola 1995, 117, Maiju Kanteleen muistelmia (ks. Sulkunen 1995, 56) ja Mili äidilleen, Upsalassa 25.9.1890.

¹⁹³ Kaivola 1995, 58, Elomaa 1997, 232 & 243 ja Sulkunen 1995, 57.

Häiden jälkeen myös Hilman ja hänen miehensä matka kävi uuteen kotiin. Jo kihlusaikana oli ostettu huonekaluja ja sisustettu kotia suunnitelmien mukaan. Hilma ja hänen miehensä muuttivat pieneen, mutta rakkaaseen kotiin, jossa Hilman mies oli joskus aikaisemminkin asunut.¹⁹⁴ Aviomiehen tehtävä oli järjestää oma koti, sillä ei ollut enää tavallista, että pariskunta jäi asumaan puolisoiden vanhempien luo. Lähinnä se olisi koettu kummalliseksi.¹⁹⁵ Hilman uusi koti saattoikin olla tietty osa sulhasen vanhempien kotia, esimerkiksi erillinen ulkorakennus pihapiiristä, tai suvun piirissä kulkeutuva pienempi asunto. Asiaan saattoi vaikuttaa myös se, että aluksi avioparilla ei välttämättä ollut varaa muuttaa saman tien statuksen vaatimiin tiloihin, sillä nuorenparin talous ei välttämättä ollut vielä täysin vakavarainen. Asuntoa saatettiin vaihtaa lyhyenkin ajan kuluttua, viimeistään perheeseen kasvaessa, jolloin muutettiin ajan ja statuksen mittapuun mukaiseen asuntoon. Vaikka asunto oli pienikin, oli tärkeätä, että yksi huoneista toimi salonkihuoneena, jossa ruokailtiin ja voitiin ottaa vieraita vastaan.¹⁹⁶

Hilma oli tyytyväinen uuteen kotiinsa. Hänen mielestään kaikki oli ainakin ulkoisesti hyvin. Heidän taloutensa tuntui olevan kohdallaan ja Hilmalla oli mahdollisuus saada vaatteita niin paljon kuin tarvitsi, kuten ruokaakin. Olihan miehen tehtävä taata vaimonsa ja lastensa elanto, mikä ei välttämättä ollut kaikille miehille, kuten pikkuvirkamiehille, mahdollista¹⁹⁷. Hilman miehen täytyi siis olla suhteellisen varakas ja hyvässä ammatissa kyetessään tähän kaikkeen.

Hilman teksteissä oli nyt tiettyä tasapainoisuutta, mahdollisesti uusi asema, naimisissa olevan naisen status, loi sen. Hänen roolinsa molemmissa suvuissa, statuksessa ja yhteiskunnassakin oli muuttunut, aikaisempi neiti ja miniäkokelas oli nyt periaatteessa samalla viivalla muiden rouvien kanssa. Tosin käytännössä asia oli vielä toisin, sillä miehensä suvussa hän oli edelleen uusi jäsen, eikä Hilma ollut vielä äiti. Statusyhteisössä Hilma koki itsensä jo enemmän tasa-arvoiseksi myös niidenkin tiettyjen henkilöiden seurassa, jotka olivat aikaisemmin pelkällä tervehtimistavallaan saaneet Hilman ajatuskulun sekaisin. Tosin nytkin hän mietti, mistä tämä tasa-arvoisuus johtui, kunnioituksesta vai säälistä. Tämä ajattelu johtui mahdollisesti siitä, että

¹⁹⁴ Päiväkirja 3.4.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁹⁵ Häggman 1994, 40 & 55.

¹⁹⁶ Oskar Johan Hultmanille 27.10.1891, Sulkunen 1995, esim. 74-75 ja Elomaa 1997, 267.

¹⁹⁷ Ollila 1998, 59.

Hilman miehen suku saattoi olla arvostetumpi yhteisöllisesti kuin Hilman oma, jolloin avioitumisen myötä Hilma oli ottanut yhteisössä askeleita ylöspäin.¹⁹⁸

Uudessa kodissa Hilma muodosti perheen miehensä kanssa. Itse asiassa voidaankin ajatella, että tämä avioliiton myötä syntynyt perhe olikin Hilmalle pitkästä ajasta todellista perhe-elämää. Aikaisemmin tädin luona asuessaan hän ei ollut osa tädin perhettä, vaan suhteen määrittäjä sukulaisuus. Nyt Hilmalla oli oma perhe, joka muodosti oman yksikön. Mutta yksikkö ei ollut täydellinen ennen lapsia. Ennen lapsen tuloa oli edessä myös muita haasteita, sopeutuminen uuteen rooliin ja arkeen.

7. Kodinhengetär

7.1. Hilman uusi rooli perheenemäntänä

Perhe-elämässä nähtiin elämän onni. Naimattomat, lapsettomat ja yksinäiset olivat onnen vastakohtia ja näitä ihmisiä kohtaan tunnettiin sääliä ja paheksuntaakin. Arvostelua saivat osakseen myös oman kodin onnen luomisen vastakohta eli jatkuvat huvittelut ja vilkas seuralämä.¹⁹⁹ Keskiluokkaisen ja kristillisen avioihanteen mukaan naisen toiminta tuli keskittyä ainoastaan ja vain kodin piiriin²⁰⁰. Tässä kodissa naisen tuli olla kiitollinen sekä hyvä että herttainen vaimo. Siihen piti itsensä pakottaa, vaikka aina ei olisi jaksanut.²⁰¹ Kotielämää ja äitiyttä pidettiinkin naisen siveellisinä arvoina.²⁰² Myös Hilman avioliitossa keskiluokkainen ja kristillinen avioihanne toteutuivat pääpiirteittäin.

Hilma oli kihloihin mennessä ehtinyt olla jo kaksi vuotta täysivaltainen, mutta avioitumisen myötä hänestä tuli miehensä holhouksen alainen. Avioituneet naiset täysivaltaistettiin vasta vuonna 1930.²⁰³ Avioitumisen myötä naisen identiteetti saattoi siis muuttua kaksikin kertaa:

¹⁹⁸ Päiväkirja, ei päiväystä. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

¹⁹⁹ Häggman 1994, 42.

²⁰⁰ Räisänen 1995, 101.

²⁰¹ Haggrén 1905, 12 & 17.

²⁰² Häggman 1994, 197.

²⁰³ Mustakallio 1988, 38.

täysivaltaisesta miehensä holhoukseen, sekä työtätekevistä kodin emännäksi. Aikaisempi sosiaalinen työ ihmisten parissa vaihtuikin kodin rutiineihin ja rajoittuneeseen sosiaaliseen elämään. Muutos oli suuri ja siitä seurasi paljon uusia tunteita ja tilanteita.

Hilmalle vanhat tutut sysimustat ajatukset tulivat taas takaisin. Kaikki oli periaatteessa hyvin, mutta yksinäisyys ja tylsyys tuntuivat painavan Hilmaa. Kokonainen aamupäiväkin saattoi mennä itkiessä, vaikka Hilma tiesi, että todelliset naisten kokemat surut tulisivat olemaan vasta edessäpäin. Hilma oli tyytyväinen mieheensä, sillä hän ei juonut, eikä torunut Hilmaa. Hilma tunsikin olevansa epäoikeudenmukainen, kun hän hautoi mielessään synkkiä ajatuksia ja halusikin olla järkevämpi. Hilma tiesi, että hänellä oli syytä moneen iloon, hän oli naimisissa, raskaana ja hänellä oli oma koti, mutta silti jotain tuntui puuttuvan. Hilmalle oli kuitenkin selvää, että hänen tuli uhrata osa omaa onneansa oman kodin ja avioliiton eteen, tämän hän oli saanut jo kasvatuksessaan oppia:

”Tahdon koettaa muistaa vaan velvollisuuteni ja totuuden. Pitäisi jo sillä kurituksellakin mitä olen saanut oppia muistamaan velvollisuutensa.”²⁰⁴

Naiset itse kokivat velvollisuudekseen olla miehensä ja lastensa palvelijoita, jotka pysyisivät aina kärsivällisinä, hiljaisina, uskollisina ja nöyrinä. Naiset mielessään kyllä pohtivat miestensä vikoja ja olivat heille vihaisiakin, mutta ääneen ei toruttu. Huomiota haettiin vaivihkaa muunlaisella käytöksellä, kuten huonovointisuudella tai sairastelulla. Hilma ei kuitenkaan valittanut omaa terveyttään, vaikka se olisi ollut hyvinkin yleistä. Ellei sitten juuri sysimustat ajatukset olleet osa tätä heikkohermoisuutta, joka vaivasi lähes jokaista säädyllistä naista. Naisille riidanhaastaminen ja kiukuttelu olisi ollut vain lapsellista ja oman minän alentamista, eikä siihen usein ryhdytty, vaan kärsivällisesti otettiin vastaan miehen heikotkin puolet ja hetket sekä torumiset ja huudot. Tosin kaikesta ei tarvinnut kiitollisuutta osoittaa ja orjamaiseen nöyryyteen alentua.²⁰⁵ Murheet ja paha mieli purettiinkin päiväkirjoihin tai ystävien kirjeisiin ja itkettiin silloin, kun mies ei nähnyt.²⁰⁶

²⁰⁴ Päiväkirja 3.4.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²⁰⁵ Canth 1912, 55-66 & Canth 1978a, 84-85.

²⁰⁶ Ks. esim. Canth 1912, 42-43, Canth 1978a, 88 & 92, Canth 1978b, 389 & 403 ja Päiväkirja. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Hilma ei ollut ainoa, joka koki kaipausta vanhaan. Ei niinkään aikaa naimattomuuteen, vaan siihen vanhaan sosiaaliseen ilmapiiriin ja työskentelyyn. Niin avioituneet kuin naimattomatkin naiset jäsensivät hyvin pitkälti elämänsä työn kautta. Työ antoi elämälle sisällön. Varsinkin keskiluokka oli sitä mieltä, että työ oli elämän suurin siunaus, vaikka naisille se tarkoitettiin usein kotiseinien sisälle.²⁰⁷ Tosin kaikki eivät kokeneet asiaa niin, että naisten tuli taipua hellan ja sängyn väliin loppuiäkseen. Perhekeskeisyys naisten elämänmuotona herätti ristiriitaisia tunteita ja naisten toiminta-aluetta haluttiin laajentaa perheen ulkopuolelle sekä samalla vapauttaa naisten alistuva rooli avioliitossa, edes osin.²⁰⁸ Naisasialiike esittikin, että naiset voisivat palata ansiotyöhän, kun lapset olivat kasvaneet isoiksi. Mutta monet, varsinkin miehet, näkivätkin naiskysymyksen perhe-elämän ja naisellisuuden turmelijana, sen katsottiin olevan irrallinen kristillisestä maailmasta.²⁰⁹ Varsinkaan pikkukaupungeissa ei katsottu hyvällä naisten osallistumista yleisiin asioihin, vaan se koettiin epänaisselliseksi. Naisen katsottiin vaikuttavan paljon ja tarpeeksi jo äitinä ja vaimona, olivathan ne naisten jaloimmat kutsumukset ja niille tuli pysyä uskollisina. Naisten tuli omistautua vain kodille. Niinpä ajan käydessä pitkäksi, mitä tapahtui tämän tästä, pakattiin käsityöt laukkuun ja lähdettiin kyläilemään. Huolta piti vain pitää, että ruoka oli ajallaan valmis ja ettei kyläily ollut aivan joutenpäiväistä. Ahkerasti naiset neuuloivat yhdessä, ainakin saman verran kuin kotona olisi tehnyt yksikseenkin. Kirjallisuudessa naisen toimintaa verrattiin jopa koneeksi, kun vaimojen päivät olivat aina niin samanlaisia. Tämän vuoksi naisten henki oli usein surkastunut ja mieli tylsistynyt, eivätkä he enää jaksaneet innostua uusista ideoista ja aatteista.²¹⁰

Hilman mustuneen mielen taustalla saattoi olla myös muitakin ajatuksia, sillä uusi rooli kodinemäntänä oli vaativa. Tottumattomalle ja töissä käyneelle kodin monet askareet saattoivat tuntua alussa raskailta ja vierailta, jopa pelottaviltakin. Tehtäviä oli paljon ja enenemässä määrin, kun perheen emännän roolia korostettiin jatkuvasti lisää. Kotiapulaisten ja piikojen määrää vähennettiin tai niistä luovuttiin kokonaan. Päivittäisiä rutiineja olivat ruuan laitto, astioiden peseminen, siivoaminen, pyykkäys, kodin lämmitys ja vaatteiden korjaus sekä

²⁰⁷ Ollila 1998, 70-71.

²⁰⁸ Julkunen 1983, 70-71.

²⁰⁹ Julkunen 1983, 68 ja Canth 1978b, 372-373 & 377.

²¹⁰ Canth 1978a, 171-173 & 195 ja Canth 1978b, 398.

valmistus. Osa tehtävistä siirrettiin piioille, mutta ruuanlaitto katsottiin olevan talon emännän tehtävä.²¹¹ Hilma oli kyllä osallistunut kotiaskareisiin jo tädin kotona, mutta hänelle se ei ollut kokopäivästä puurtamista kukkakaupassa työskentelyn takia ja tädin kotona oli myös ollut piikoja. Hilma saattoikin olla epävarma uusien tehtäviensä kanssa, eikä kaikki aina mennytkään niin kuin piti.

Hilman taloudessa tai lähitaloudessa asui Klöfver 2, joka todennäköisemmin oli samassa pihapiirissä oleva sulhasen äiti, sisar tai käly, joka ilmeisesti opasti Hilmaa ruoanlaitossa. Syyskuusta huhtikuuhun Hilma oli sopeutunut hyvin uuteen kotipiiriinsä, mutta ensimmäinen yhteentörmäys sattui huhtikuun puolivälissä ruoanlaitossa, kun rasva oli palanut. Soppa syntyi vasta toukokuun alussa vapunpäivänä.²¹² Naisille asetetut vaatimukset tunnollisista ja siveellisistä perheenemännistä saivatkin useat naiset tarkkailemaan oman ympäristönsä naisia ja toimimaan heidän eräänlaisina moraalinvartijoina²¹³. Mahdollisesti sulhasen sukulaiset halusivat tällä muutaman viikon epäsovulla osoittaa Hilmalle, ettei hän tulisi kuulumaan joukkoon ellei tehtävät tulisi oikein hoidetuiksi. Perheenemännisyys oli siis arvostettu taito ja naisen mittapuun arvo sisäisesti ja ulkoisesti.

7.2. Tulisia suudelmia

Vaikka sysimustat ajatukset vaivasivatkin aina välillä Hilmaa, niin oli paljon uusia ihaniakin hetkiä tuoreessa avioliitossa. Avioitumiseen asti Hilmalle rakastuminen ja sen voimakkaasti tunteminen tuntuivat luonnolliselta, välillä ehkä hieman ahdistaviltakin. Hänelle tuntuikin olevan pienoinen yllätys, että tämä rakkauden tunne ei kadonnutkaan avioitumisen myötä. Kihlausajan haaveilu ja omien tunteiden pohtiminen jatkuivatkin vielä avioliiton alkuaikoina, niin ettei aina arkiaskareetkaan tahtoneet lähteä käyntiin:

²¹¹ Canth 1912, 22, Canth 1978b, 384-387 & 397-398 ja Sulkunen 1995, 67.

²¹² Päiväkirja 15.4.1904 & 1.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91. Kyseessä saattoi olla myös Hilman ja perheen piian yhteentörmäys, mutta on epätodennäköistä, että Hilma ja hänen miehensä olisivat antaneet piian niskoitella heidän kodissaan yli kahden viikon ajan.

²¹³ Ollila 1998, 180.

”Olenko nyt vapaa tuosta tunteesta, jota sanotaan rakkaudeksi? tuskin – jos niin en istuisi tässä vaan olisin aivan arkihommissa.”²¹⁴

Hilma oli ilmeisesti avioliiton myötä odottanut, että tunteet tasaantuisivat eikä hän tuntisi enää niin voimakkaasti tunteiden vaihteluja kuin kihlusaikana. Hilma jo toivoikin, ettei olisi tunteita ollenkaan, jotta olisi helpompi olla. Mahdollisesti sulhasen tai oman suvun keskuudessa oli paljon avioliittoja, jotka olivat rakkausavioliitosta vähitellen muuttuneet toveriavioliitoksi tai avioliitot olivat sen verran vanhoja, että ne oli solmittu toveriavioliiton pohjalta. Ehkäpä siksi Hilmalle jatkuva tunteiden palo tulikin yllätyksenä ja Hilma ihmettelikin miksei ollut kyllästynyt sulhaseen.²¹⁵

Välillä taas Hilma epäili sulhasen rakkauden kestävyyttä. Omien tunteiden selvittyä edelleen rakkaudeksi, siirtyikin huoli taas sulhaseen, varsinkin, kun Hilma oli matkustamassa pois kotoa pidemmäksi aikaa. Useat kaupunkilaiset kun muuttivat säätyläistapojen mukaan kesäksi maalle²¹⁶. Sinne kävi myös Hilman matka ensimmäisenä avioliittokesänä. Hilma matkusti yksin vanhempiansa kotiin Janakkalaan, sillä todennäköisesti Hilman miehen täytyi jäädä kaupunkiin hoitamaan työtehtäviään. Janakkalassa Hilma pääsi kesän ajaksi hengähtämään uudesta kotirouvan roolistaan ja hengittämään raikasta maalaisilmaa, jonka koettiin olevan erittäin terveellistä. Hilma tuntui olevan erittäin onnellinen Janakkalassa, yksi syy siihen oli se, että eron hetkellä Hilma oli saanut taas varmuuden siitä, että hänen aviomiehensä rakasti häntä edelleen:

”Näin sen juuri erotessamme. ... Hänen lempeä hyväilevää katseensa tuli sulattamaan jään ainiaaksi rinnastani. Onhan kuluneet 7:nään kuukautta opettaneet minulle sen että en pyydä enään mitään, tällä ajalla olen oppinut että se on hyvin ”vanskligt” odottaa mitään kun en vaatinut mitään lupausta sain uudelleen tuntea hänen suudelmiensa lämpöä ja tulta.”²¹⁷

²¹⁴ Päiväkirja 1.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²¹⁵ Päiväkirja 11.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²¹⁶ Esim. ks. Sulkunen 1995, 81 ja Canth 1978a, 126.

²¹⁷ Päiväkirja 23.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

Avioliitot, jossa miehen tunteet perustuivat pelkästään velvollisuuksiin, olivat ahdistava ja pelottavia. Erot eivät olleet yleisiä, eikä nainen oikeastaan edes pelännyt eron mahdollisuutta, sillä tiedettiin, että miehen velvollisuudentunto esti jättämästä omaa perhettä. Ajatus rakkaudettomasta ja kylmästä avioliitosta oli kuitenkin raskas.²¹⁸ Syy aviomiehen käytöksen ja tunteiden muuttumiseen saattoi olla myös Hilman raskaudessa. Aviomies ei välttämättä raskauden edetessä osoittanut enää niin lämpimiä ja intohimoisia tunteita kuin avioliiton alkuaikana, mikä sai taas Hilman epäileväiseksi. Eikä Hilmakaan tohtinut pyytää samanlaista hellyttelyä kuin aikaisemmin, olisihan se ollut hyvin uskaliaista ja poikennut kunniallisen naisen käytöksestä.

8. Matkalla äitiyteen

8.1. Oikean sukupuolisuhteen ihanne

Suomessa alettiin julkaista 1880-luvulta lähtien seksuaalivalistus- ja terveysoppaita, jotka olivat erityisesti suunnattu naisille. Suurin osa oppaista oli miesten ja lähinnä lääkäreiden kirjoittamia. Niiden rinnalla esiintyi myös kirkon avioliitto-oppaita. Oppaat olivat osa valistuskirjallisuutta, jonka lukeminen oli suorastaan muoti-ilmiö. Aluksi oppaita luettiin varakkaimmissa perheissä, joista ne levisivät vähitellen myös muiden luettavaksi. Kirkon avioliittokäsityksellä oli vahvin asema, vaikka uskonnollinen liberalismi ja luonnontieteet lujittivatkin asemiaan. Oppaissa tarkasteltiin naisen kutsumusta, oikeuksia ja tehtäviä.²¹⁹

Lääketeiteellinen näkökulma määritteli naisen varsinaiseksi elämäntehtäväksi suvunjatkamisen ja synnyttämisen. Naisen tuli olla naisellinen, puhdas ja siveellinen. Lääketiede moittikin kirkon kanssa vapaan rakkauden kannattajia, joiden mielestä liitossa voitiin elää ilman kirkon vihkimistä tai siviilivihkimistä.²²⁰ Tätä pidettiin usein taiteellisten henkilöiden elämäntapana.²²¹

²¹⁸ Canth 1912, 49.

²¹⁹ Räisänen 1995, 109, 136 & 166 ja Vainionpää 1996, 4-6.

²²⁰ Räisänen 1995, 127, 168 & 172 - 173.

²²¹ Leino 1990, 19.

Myöskin relatiivinen sukupuolimoraali eli avioliiton ulkopuoliset sukupuolisuhteet olivat kiellettyjä. Absoluuttinen sukupuolimoraali eli vain avioliittoon kuuluva sukupuolisuhte olikin juuri keskiluokkainen ihanne. Tosin se toteutui käytännössä lähinnä keskiluokan ylemmässä kerroksessa, ns. nousevassa sivistyneistössä, joka koostui niistä yläluokan virkamiehistä, kuten lääkäreistä, jotka olivat itse ottaneet eroa hallintoeliittiin ja kutsuivat ideologisista syistä itseään keskiluokaksi, vaikka lähinnä kuuluivatkin yläluokkaan.²²²

Avioliitto oli aikakauden tärkein ja vaikein keskustelunaihe. Mielipiteet avioliitosta jakautuivat kahtia, osa halusi säilyttää perinteisen kristillisen avioliiton ja toinen puoli taas halusi uudistaa ja muuttaa vanhoja avioliittokäsityksiä. Kirkon mielestä avioliitto oli Jumalan säätämä. Miehen ja naisen tuli elää siveellisesti ja huolehtia siitä, että seurakuntaan syntyi uusia jäseniä ja heidät kasvatettiin kunnan kristityiksi. Nainen oli luotu miestä varten ja hänellä oli alistumisvelvollisuus. Alistuminen koettiin todellisena naisellisuuden ilmentymisenä ja rakkauden tehtävänä, eikä siinä koettu olevan mitään vanhoillista, koska Jumala oli näin tahtonut. Vaimon tuli olla uhrautuva ja rakastaa ainoastaan miestänsä. Rakastumisen tuli tapahtua vaihtelevin keinoin, jottei mies kyllästyisi. Naisen tuli myös vilpittömästi haluta tehdä miehensä onnelliseksi.²²³

Avioliittoon kuuluvan sukupuolisuhteen ei oletettu perustuvan tunteille, vaan velvollisuuteen. Jokaisella parilla oli vastuu perheellisyyksestä. Sukupuolisuhteeseen liittyvä nautinto ja aistillisuus oli torjuttu 1800-luvulla niin protestanttisessa arvomaailmassa, herätysliikkeissä, kuin romantiikassakin. Nautinnon uskottiin johtavan kohtuuttomuuteen sukupuolielämässä ja se yhdistettiin syntiin, jopa noituuteen.²²⁴ Kristillisen avioliittoihanteen mukaisesti avioparit usein pyrkivätkin elämään, mutta jos tästä poikettiin esimerkiksi kokeilemalla ehkäisyä tai ”vapaampaa rakkautta”, perusteltiin niitä hetkellisinä ongelmatilanteen ratkaisijoina tai avioelämän välttämättömillä tarpeilla, eikä uudenalaisten ihanteiden omaksumisena. Toinen rajoittava tekijä sukupuolisuhteen aktiivisuudessa oli erilaiset terveydelliset seikat, sillä useasti toistuvalla sukupuolisuhteella luultiin olevan terveyttä heikentäviä vaikutuksia. Terveys koettiin erittäin tärkeäksi ja sitä vaalittiin säännöllisellä elämällä sekä hoidettiin tarpeen tullen

²²² Jalava 1997, Tutkimuksen rajaus ja lähdeaineisto, <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/jalava/kokonain.html>.

²²³ Räisänen, 68, 101, 106 & 107.

²²⁴ Vainionpää 1996, 22 ja Halmesvirta 1998, 183.

ilmastonvaihdoksilla, kylpylöillä tai lääkärin määräämillä liikuntamuodoilla sekä pidättäytymällä.²²⁵

Vähitellen 1800-luvun loppupuolella kirjallisuudessa edettiin avioliittokeskustelusta sukupuolikysymyksiin, joiden käsittely muuttui koko ajan avoimemmaksi ja yksityiskohtaisemmaksi. Tämä aiheutti keskustelua ja väittelyä kirjallisuuden vaikutuksesta siveellisyyteen. Vaikka kirjallisuutta arvosteltiin, sillä oli samanaikaisesti merkitystä seksuaalitabun heikkenemiseen.²²⁶ *Minna Canthin* teoksessa, *Agnes*, Liisi ja Agnes keskustelivat väittelevään sävyyn avioliiton ulkopuolisista sukupuolisuhteista. Vapaamielinen, kristinuskostakin luopunut, Agnes oli naimisissa olevan miehen rakastajatar. Hän selitti Liisille, että jos ikinä menisikään naimisiin sallisi hän miehellensä oikeuden harrastaa muitakin sukupuolisuhteita, Agnes oli siis relatiivisen sukupuolisuhteen kannalla. Saman hän tietysti salli myös itselleenkin, koska näin avioliitto säilyi aina mielenkiintoisena ja tuoreena. Keskiluokkaisen Liisin mielestä tällaiset ajatukset eivät sopineet pohjoismaiden naisille. Häntä oudoksutti ja paheksutti Agnesin mietteet.²²⁷

Vaikka kristillistä avioihannetta ei kaikissa kirjallisuuden teoksissa arvostettu, niin silti useissa kirjoissa haluttiin tuoda esille vapaan rakkauden käänköpuoli, onnen lyhytaikaisuus ja kaipuu todellisesta rakkaudesta. *Eino Leinon* novellikokoelman, *Nuori nainen*, kehyskertomuksessa dosentti Teikari oli vapaan rakkauden kannattaja, kokenut naistenmies, joka oli samoilla linjoilla Agnesin kanssa uskottomuuden suhdetta piristävästä luonteesta. Hän vastusti avioliittoa, koska maasta ei löytynyt tarpeeksi hyvää siviiliavioliittoa ja avioliittoonkin hän suostuisi menemään vain rikkaan naisen kanssa, jotta hän voisi jättää työnsä. Tämä nainen sai olla hänen puolestaan minkä näköinen ja kokoinen tahansa. Rahan ansiosta hän olisi juuri sellainen aviomies kuin morsian halusi. Oman kaupunkinsa naiset eivät häntä enää huolineet, sillä näiden naisten mielestä hän ei käsitellyt heitä ”tarpeellisella vakavuudella”, eikä hänellä riittänyt tarpeeksi pitkäksi aikaa mielenkiintoa ja intohimoa heihin.²²⁸

²²⁵ Halmesvirta 1998, 184 ja Leino 1990, 15.

²²⁶ Nieminen 1951, 29.

²²⁷ Canth 1912, 54.

²²⁸ Leino 1990, 19-23.

Aikaisemmin Dosentti oli ollut rakastunut erääseen naiseen, joka oli ollut jopa vapaampi mielipiteissään kuin itse dosentti. Nuori nainen moitti ajan kirjallisuutta siitä, että niissä naiset olivat sivistymättömiä, koska olivat alistuneet miestensä, lastensa, sukunsa tai yhteisönsä palvelijoiksi. Nainen sai olla itsenäinen ja ajatella kuten mies ajatteli naisesta. Dosentin mielestä tällainen nainen oli kummitusolento, eikä heidän välilleen ikinä muodostunut pysyvää suhdetta. Myös muut novellikokoelman herrat olivat kokeneet rakkauden huumaa. Tohtori Varjakka oli myös ollut rakastunut, mutta naisen avioituminen toisaalle ja kuoleminen sai tohtorin suremaan sitä, ettei hän ollut tehnyt asian eteen mitään ja antanut elämänsä onnen mennä ohi. Pankkiherra Koskenkorvan vapaamielinen suhde rakastajattareen oli ajatuksena hänelle suurin rakkaus, mutta Koskenkorva lopetti suhteen, koska se ei ollut järkevää, yhteisöllisesti hyväksyttyä ja se sai hänet unohtamaan elämän todelliset arvot. Lehtimies Jakke Pulliainen oli myös menettänyt rakkaansa toiselle, kun oli halunnut olla vain vapaassa suhteessa.²²⁹ Leinon novelleissa myös naiset hyväksyivät vapaan suhteen ja suostuivat siihen ilman häpeää, mutta näiden naisten kohtalo oli usein kuitenkin surkea ja lopulta he olisivatkin halunneet sitoutua. Novellien miehetkin jäivät yksin, sillä he eivät antaneet rakastajilleen ja ihastuksen kohteilleen tarpeeksi, vaan pitivät heitä itsestäänselvyyksinä. Niinpä heidän onni meni ohi, eikä vapaa rakkaus tuonut kuin hetkellisen onnentunteen molemmille osapuolille. Novellien opetuksena voidaankin pitää, että vapaa rakkaus ja nautinto olivat sallittuja sekä miehille että naisille, mutta todellisen rakkauden molemmat olisivat kokeneet vasta vakituudessa parisuhteessa.

Maria Haggrénin (Jotunin) teoksessa Suhteita, eräs nainen antautui vapaan rakkauden maailmaan, vaikka hänen ystävättärensä kovasti toruikin siitä. Vuoden päästä nainen oli muuttunut kovin synkäksi ja väsyneen näköiseksi ja totesikin, ettei se ollut sopinut hänelle, koska hänellä ei ollut siihen sopiva veri. Hän tulikin tulokseen, että pitikin enemmän rajoista, sovinnaisuudesta ja epävapaudesta, minkä ystävätär totesikin olevan ihmisille luonnollista. Naisille seksuaalinen maailma alettiin siis sallia, mutta sen täytyi olla sovinnaista ja kunniallista. Usein naisten kirjoittamassa kirjallisuudessa sen tuli perustua absoluuttiseen sukupuolimoraaliin. Muita ”vapaan rakkauden” naisia ei katsottu hyvällä ja heidän kohtalonsa kirjoissa olikin ainainen tylsämielisyys ja lopulta sekä fyysinen että psyykinen kurjuus. Mutta se kuitenkin ymmärrettiin, että naisen ja miehen välisessä aviosuhteessa tuli olla intohimoa. *Agnesin* kautta,

²²⁹ Leino 1990, 40-41 ja novellit Kirsikkapuu, Tyhjyyden kammo ja Kalevan tulet.

kuten myös muissa kirjoissaan, *Minna Canth* kritisoikin säädyllistä ja porvarillista pikku-yhteiskuntaa. Hän kirjoitti sen olevan niin tarkassa järjestyksessä, etteivät nuoruuden tunteet ja intohimotkaan pystyneet siinä elämään.²³⁰ *Leinon* mielestä porvarillinen mieli oli myöskin kylmä ja järkeilevä, jossa nainen oli tyytyväinen, kun sillä oli mies, lapsia, seurapiirinsä ja yhteiskunnallinen asemansa. Naisen elämää perheen keskuksena hän kuvailikin ironisesti turvalliseksi huoneenhallitukseksi.²³¹ Kirjat puolsivatkin enemmän romanttista rakkauden käsitettä, molemmiin puolista rakkauden tunnetta ja läheisyyttä sekä naisten vapaampaa liikkumatilaa sosiaalisessa elämässä. Tämän kaiken tuli kuitenkin tapahtua avioliiton ja yhteisöllisen viitekehyksen sisällä.

Vuosisadan vaihteessa naisen oikeus seksuaaliseen nautintoon alettiin hyväksymään, vaikkakin vastahakoisesti. Sukupuolisuhhteessa tapahtui pieniä askelia kohti tasavertaistumista, sillä nainen sai nyt olla myös aktiivinen osapuoli ja vapaa tulla tyydytetyksi. Joidenkin lääkärin mukaan tyydyttämättömyys saattoi aiheuttaa hermostohäiriöitä ja jopa verentungoksia. Naisen aktiivisuudessa oli myös tärkeää, että se tapahtui jotenkin viattomasti ja hellästi, jotta se ei olisi ollut ”liioitellun vastenmielistä”. Naisten suhtautumisessa omaan naisellisuuteen ja ruumiiseen tapahtui myös muutoksia. Naisia oli saattanut aikaisemmin vaivata ihmisen ”ruumiillisuus”, joka nyt koettiin jopa lapselliseksi. Nainen alkoi kunnioittaa omaa ruumiistaan ja nautti siitä, että hän sai olla nainen. Tieto seksuaalisuudesta lisääntyi ja levisi, vähitellen jopa ehkäisystä puhuttiin ääneen. Varsinkin kaupungeissa ehkäisymenetelmien käyttö oli yleistynyt ja vuosisadan vaihteessa niitä käyttivät eniten keski- ja yläluokan miehet. Tämä kaikki oli edistämässä vapaampaa sukupuolisuhdetta makuukammareissa sekä tuomassa esille uuden yksityiselämää koskevan ihanteen, kun yksilö koki seksuaalisuuden omaksi ominaisuudekseen ja omaisuudekseen.²³²

8.2. ”No ei se tästä yhdestä kerrasta pahene”

²³⁰ Ks. esim. Canth 1912, 52-53.

²³¹ Leino 1990, 50 & 53.

²³² Haggrén 1905, 6-7 & 30, Halmesvirta 1998, 187-188, Häggman 1994, 105, Leino 1990, 76-77 & 150-151, Soikkeli 1999, 30 ja Vainionpää 1996, 12-14 & 32.

Ennen avioitumista oman vartalon tarkkailu ja puhtaus oli tärkeätä, jotta sitten kelvattiin tulevalla miehelle. Erilaisista oppaista otettiin mallia ennen avioliiton solmimista ja sen jälkeenkin. Oppaat eivät olleet helppoja ohjenuoria, sillä joukossa oli paljon erinäköisiä ja pötypuhettakin. Oppaiden mukaan eläminen koettiin usein mahdottomaksi ja epäonnistumista häpeiltiin. Aikakausikaan ei ollut helppo oikeanlaisen sukupuolisuhteen muodostamiselle, varsinkaan, kun pyrki elämään protestanttisen etiikan mukaisesti. Vanhan traditionaalisen ja uudenaikaisen maailman yhtäaikainen vaikutus aiheutti ristiriitaisia tunteita.²³³ Keskiluokan sisälläkin asioihin suhtauduttiin erillä lailla. Vanha keskiluokka, johon kuului myös alemmaa sosiaalista väestöä, oli vapaampi sukupuolikäyttäytymisessä kuin uusi keskiluokka. Uudesta keskiluokasta vain neljälle prosentille syntyi lapsi ennen avioliittoa, mutta joka neljäs nainen oli raskaana jo ennen vihkimistä. Vanhasta keskiluokasta joka kymmenes oli synnyttänyt ensimmäisen lapsen ennen vihkimistä, mutta vain joka viides oli raskaana vihkihetskellä.²³⁴ Uudelle keskiluokalle sukupuolimoraali näkyi käytännössä voimakkaammin ainakin ennen avioitumista, mutta viimeistään avioliiton myötä sukupuolisuhte alkoi ja sitä jatkui ainakin niin kauan aikaa, kunnes vaimo tuli raskaaksi.

Oppaat ohjastivat avioparia lastenteossa myös psyykkisesti. Hedelmöitymishetkellä molemmilta vaadittiin hyvää terveyttä, mutta myös suotuisaa mielentilaa, sillä ne vaikuttaisivat lapsen tulevaisuuteen ja menestykseen.²³⁵ Hilalle ja hänen aviomiehelleen raskauden alkuunsaaminen ei tuottanut ongelmia. Hilma tuli raskaaksi hyvin pian vihkimisen jälkeen ja uutta pienokaista odotettiin jo syntyväksi seuraavana vuonna. Oppaissa neuvottiin raskaana olevia naisia huolehtimaan itsestään, sillä kaikki raskaana olevan naisen teot ja ajatukset vaikuttivat lapseen. Naisten piti varoa mielenliikkeitä. Uskottiin esikoisten olevan siksi isänsä näköisiä, koska tuore aviovaimo ajatteli niin paljon miestänsä.²³⁶ Hilman teksteistä nämä oppaiden antavat ohjeet tulevatkin esille. Raskausajan päiväkirjatekstit eivät oikeastaan käsittele muuta kuin omaa aviomiestä. Kertaakaan ei Hilma enää kirjoita vanhoista ihastuksen kohteista tai heiloistaan. Samalla Hilma pyrki koko ajan muuttamaan omaa ajatusmaailmaa positiivisemmaksi ja unohtamaan synkät ajatukset. Samalla tavalla Hilma kyllä ajatteli ennen

²³³ Halmesvirta 1998, 192.

²³⁴ Jalava 1997, Esiaviolliset suhteet luokkakuvassa, <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/jalava/kokonain.html>.

²³⁵ Vainionpää 1996, 50.

avioliittoaan, mutta silloin kirjoitukset koskivat yleensä tulevaa ja pyrkimystä tulla paremmaksi tulevaisuutta varten. Avioitumisen jälkeen Hilman teksteissä ajatukset ja teot kohdistuivatkin siihen hetkeen ja päivään, eikä tulevaan. Oppaiden muodostamalla ihanteilla oli Hilman avioliitossa todennäköisesti ainakin suuntaa antava vaikutus ja oppaita ainakin yritettiin noudattaa.

Tämä näkyi myös raskausajan sukupuolisuhteissa. Raskausaikana kaikilla teoilla oli siis merkityksensä tulevaan lapseen. Vanhemmille suositeltiin varovaista sukupuolielämää. Askeettisen sukupuolikäsityksen mukaan sukupuolisuhteet saivat merkitä vain suvunjatkamista, kun taas hedonistinen seksuaalikäsitys salli sukupuolisuhteet myös muulloin.²³⁷ Aikakaudella jokainen pari muodosti itse omat seksuaaliset rajansa, joihin vaikuttivat varmasti hyvin paljon parin uskonnollinen tausta. Hilman ja hänen miehensä raskausajan sukupuoliyhteydestä kertovat todennäköisesti nämä viittaukset:

”Det var fan så illa”²³⁸

”No ei se tästä yhdestä kerrasta pahene”²³⁹

”Tämä oli viimeinen kerta tässä elämässä”²⁴⁰

Kirjoitusten perusteella oli mahdollisesti Hilman mies saanut Hilman kokeilemaan sukupuoliyhteyttä raskauden aikana. Tosin Hilman kokemus ei ollut heti mieluinen, mutta toisella kertaa Hilma suhtautui järkipäisemmin asiaan. Hilma taisi ymmärtää, ettei raskaudenaikaisessa sukupuolisuhteessa ollut mitään väärää, ja että vapaammat ajatukset sukupuoliyhteydestä ja nautinnosta olivat hyväksyttäviä. Tämä olikin luonnollista, sillä asioiden yleinen rationalisoituminen ja suhtautuminen seksuaalisuuteen järkevämmin alkoivat olla aikakaudelle ominaista. Seksuaalisuutta ja sukupuoliyhteyttä ei nähty enää likaisina, vaan ne saattoivat saada jo itseisarvonkin, tosin kristillinen ihanne näki ne edelleen pelkästään välinearvona lisääntymiseen.²⁴¹

²³⁶ Vainionpää 1996, 56 ja Canth 1978b, 401.

²³⁷ Vainionpää 1996, 5 & 89.

²³⁸ Päiväkirja 8.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²³⁹ Päiväkirja 12.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²⁴⁰ Päiväkirja 14.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²⁴¹ Nieminen 1951, 302-303.

Nämä kaksi vastakkaista ilmiötä vaikuttivat siis yhtä aikaa. Hilmasta vapaampi ajattelu tuntui jälleen kerran sopivalta, mutta kuitenkin vanhat ihanteet saivat taas Hilmasta voiton. Viimeinen kerta raskauden aikana, mistä Hilma kirjoittaa, ei ollutkaan aivan mieleinen. Ehkäpä se oli ollut liian kivuliasta tai päinvastoin, mikä oli säikäyttänyt Hilman. Uudet vapaammat ja ennakkoluulottomat ajatukset otettiin hyväksyvästi vastaan ja yksilön omakin järkiperäinen ajattelu tuki näitä ajatuksia. Mutta silti vanhat opetetut ihanteet ja normit vaikuttivat vielä syvästi ja ne aiheuttivat ristiriitoja yksilössä. Olihan juuri siveellisyys yksi keskiluokan ihanteista ja naisen kunnia yhdistettiin nimenomaan seksuaalisuuteen²⁴². Usein taisikin olla helpompi omantunnon kannalta palata vanhoihin kristillisiin ja perinteisiin näkemyksiin, sekä elää niiden mukaisesti. Uudet ihanteet jakoivat siis yhteiskuntaa. Ne tulivat entistä enemmän hyväksytyiksi, mutta käytännössä yksilön toteuttamana ne olivat vasta kokeiluasteella, josta oli vielä helppo palata vanhaan. Tämä ainakin toteutui Hilman tapauksessa. Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava se seikka, että Hilma oli suhteellisen vanha avioituessaan ja monille muille naisille, jotka olivat avioituneet samalla ajanjaksolla kuin Hilma, käsitykset miehen ja naisen rooleista, arjessa ja sukupuolisuhteessa, saattoivatkin olla aivan toisenlaisia. Nämä naiset saattoivat olla Hilmaa jopa kymmenen vuotta nuorempia ja kasvatettu vapaampien ihanteiden mukaan. Näiden nuorten naisten identiteetti oli kehittynyt sellaisilla vuosikymmenillä, jolloin jo keskustelu avioliitosta, rakkaudesta ja seksuaalisuudesta olivat paljon vapaampia kuin Hilman varhaisnuoruudessa. Heille ajatukset kirkosta, seksuaalisuudesta ja avioitumisesta eivät välttämättä olleet ristiriitaisia ja he pystyivätkin muodostamaan niistä omat selkeät mielipiteensä sekä uhkaamaan perheen ja suvun normeja. Vapaa-ajattelu saattoikin olla jo näiden nuorten naisten elämänlähtökohta. Tämä näkyy selvästi muissa henkilökohtaisissa lähteissä.²⁴³

²⁴² Ollila 1998, 170.

²⁴³ Ks. esim. Kerttu Simolinin päiväkirja.

9. ”Tuleeko minusta kuoleman oma?”

Äitiys oli keskiluokkaisen naisen ihanne ja hyväksi äidiksi tuleminen vaati tietyt edellytykset. Hyvä äiti oli puhdas äiti ja ensisijaisen puhtauden takasi raskauden alkaminen vasta avioliitossa. Tulevien äitien tuli toki itsessäänkin olla puhtaita, mitä lisäsi tihentyvä peseytyminen. Tärkeätä oli myös asua puhtaassa kodissa ja huolehtia jatkuvasti siivoamisesta ja kodin pesemisestä. Puhtaudella haluttiin tehdä ero alaluokkien työläisnaisiin ja samalla ottaa ero yläluokan naisiin, jotka kunnostautuivat heidän mielestään lähinnä seuraelämässä.²⁴⁴ Raskaana olevan naisen ei ollutkaan hyvä osallistua yleiseen sosiaaliseen elämään. Tanssiaiset ja erilaiset juhlat, kuten häät oli hyvä jättää väliin, sillä raskaana oleva nainen pyrki salaamaan raskautensa mahdollisimman pitkälle, koska liiallista avoimuutta olisi pidetty typeryytenä. Salatun ja turvallisen raskauden oletettiin takaavan myös turvallisen ja helpon synnytyksen. Raskauden aikainen käyttäytymismalli opittiin omalta äidiltä tai oman yhteisönsä naisilta.²⁴⁵

²⁴⁴ Helsti 2000, 299.

²⁴⁵ Helsti 2000, 73-74.

Puhtaus oli aikaisemminkin ollut naisten elämässä tärkeä tekijä, sillä synnyttävät ja lapsivuoteessa olevat naiset, kuten myös kuukautisten aikana olevat, saatettiin mieltää likaisiksi ja saastaiseksi vielä 1900-luvun vaihteessa, vaikka se olikin jo huomattavasti vähentynyt lääketieteen ansiosta. Verenvuoto ei ollut ihmisen luonnollinen tila ja siksi se koettiin sairaudeksi. Aikaisemmin saastaisuuteen oli liittynyt monia uskonnollisia selityksiä ja siksi useat naiset synnyttyään kävivät ”kirkottamassa” itsensä. Lääketieteen myötä puhtauskäsite kulminoituikin nyt bakteereihin, joista haluttiin puhdistautua, eikä ”kirkottaminen” ollut enää siihen sopiva keino. Puhtaudesta tuli myös tärkeä tekijä yhteiskunnallisesti ja se liitettiin tärkeäksi osaksi perhettä, kotia, terveyttä, äitiyttä ja rotua.²⁴⁶

Synnytykseen suhtauduttiin eri yhteisöissä hyvinkin eri tavalla, mihin vaikuttivat kansanuskon ja -lääkinnän perinne. Koulutetut kätilöt alkoivat yleistyä Länsi-Suomessa 1800-luvun lopulla. Ennen kuin yhteiskunta alkoi seuraamaan äitiyttä, huolehti siitä yksilön oma yhteisö.²⁴⁷ Synnytys koettiin usein pelottavaksi, sillä se samalla merkitsi usein vielä kuolemanvaaraa. Lapsivuodekuume oli monen synnyttäjän kohtalo vielä vuosisatojen vaihteessa, vaikka 1870-luvulla oli otettu edistysaskelia, kun ymmärrettiin lapsivuodekuumeen ja synnytyshygienian yhteys.²⁴⁸ Toisaalta synnytys saattoi tuntua pelottavalta, mutta se haluttiin myös kohdata tietyllä päättäväisyydellä, koska olihan se naisen kohtalo. *Gustaf af Geijerstamin* novellissa synnytystään odottava nainen kirjoitti kirjeen miehelleen, jonka hän piilotti miehensä pöytälaatikkoon. Kirjeessään hän halusi kertoa viimeiset sanansa aavistaen, että synnytys saattoi koitua hänen kohtalokseen. Hän kertoi pelkäävänsä kuolemaa, mutta toivoi, että lapsi saisi jäädä henkiin.²⁴⁹ Naisille synnytys oli siis kohtalon kysymys, johon suhtauduttiin tietyllä uhrautuvuudella. Hilmaa ensisynnyttäjänä myös pelotti tulevat hetket ja hän kirjoittikin viimeistä kertaa päiväkirjaansa näin :

²⁴⁶ Helsti 2000, 63-71 & 302.

²⁴⁷ Helsti 2000, 61.

²⁴⁸ Elomaa 1997, 270 ja Halmesvirta 1998, 186.

²⁴⁹ Geijerstam 1908, 70-77.

”Tästä päivästä 61 päivää eteenpäin olen joko voittanut elämän kaikkine kärsimyksineen tahi saavuttanut kuoleman rauhan. Kuinka tulee käymään sen tietää yksin Luoja.”²⁵⁰

Hilma lähti raskautensa viimeisinä kuukausina kotipaikkaansa Janakkalaan. Hilma oli todennäköisesti lähtenyt vanhempiensa kotiin valmistautumaan synnytykseen. Oma äiti ja vanha kotipaikka toivat varmasti turvallisuuden tunnetta. Puhtausperiaatteeseen kuului yleensä koulutetun kättilön käyttö. Kättilö auttoi synnyttäjää ennen synnytystä puhdistautumaan ja valmistelemaan huoneen oikein synnytystä varten. Aina ei välttämättä ollut koulutettuja kättilöitä saatavilla, jolloin maallikkokättilöt usein huolehtivat synnytyksistä. Myös synnyttäjän äiti tai anoppi saattoi auttaa lapsen maailmaan. Kättilöä valittaessa oli kuitenkin tärkeää miettiä kättilön ominaisuuksia, kuten pätevyyttä, luonnetta ja moraalia. 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä vain noin joka kymmenes käytti apunaan koulutettua kättilöä ja vain 2 prosenttia hakeutui laitoshoitoon, sillä monetkaan kunnat eivät halunneet palkata kättilöitä, koska kansanomaisen synnytyksen katsottiin edelleenkin olevan tarpeeksi. Miehet olivat harvoin mukana synnytyksessä, vaikka jotkut uskoivatkin sen tai jopa pelkän aviomiehen vaateen edistävän synnytystä.²⁵¹

Vanhassa kotipaikassa oli Hilmalla ilmeisen hyvä olla. Ei tarvinnut enää purkaa sysimustia ajatuksia päiväkirjalle, kun ne tuntuivat vähitellen väistyneen. Ajatusten purkaminen siirtyikin kirjeisiin, joita Hilma oli luvannut kirjoittaa aviomiehelleen kotipaikastaan.²⁵² Ompelutöihinkin oli tullut jotakin uutta, kun alettiin ommella vaatteita tulevalle lapselle.²⁵³ Kun aika alkoi vihdoinkin koittaa, kävi kättilö katsomassa tulevaa synnyttäjää. Synnytys oli rankka ja poltteet koettelivat rankasti aikakauden hentoisia naisia. Synnytyksen jälkeen kättilö varoitti vielä mielenliikkeistä, sillä usein kaksi kolme päivää synnytyksen jälkeen oletettiin tulevan kuume ja hermot saattoivat helposti ärtyä.²⁵⁴

²⁵⁰ Päiväkirja, Janakkala 5.6.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²⁵¹ Helsti 2000, 71-72.

²⁵² Päiväkirja 23.5.1904. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

²⁵³ Canth 1978b, 405.

²⁵⁴ Canth 1978b, 408-409.

Synnytys vaihteli sen mukaisesti oliko synnyttäjällä avustajana koulutettu- vai maallikkokättilö. Koulutettu kättilö peseytyi itse myös ennen synnytystä huolellisesti, desinfioi kätensä lysolilla ja pukeutui virka-asuunsa. Lapsi synnyttiin puhtaassa huoneessa, puhtaille lakanoille. Synnytyksen jälkeen lapsi pestiin ja kapaloitiin. Maallikkokättilön kanssa käytäntö vaihteli kättilöstä riippuen ja vanhat uskomukset saattoivat vielä vaikuttaa synnytykseen, esimerkiksi synnyttäjän tuli synnytyksessä olla kaikin puolin ”avoin” eli pitää myös hiuksensa, nappinsa ja nauhansa avoimina. Kättilönkin tuli olla avautunut eli jo itsekin synnyttänyt. Synnytys itsessään tapahtui vielä vaihtelevin keinoin, sillä Suomessa ei tunnettu synnytystuolia. Synnytyspaikkakin saattoi vaihdella sisätiloista, ulkotiloihin ja saunaan. Jälkeisten synnyttämisestä selvittiin usein itse ilman apua. Synnytyksen jälkeen lapselle tehtiin tavanomaiset kylvetys- ja kapalointiriitit, joiden tarkoitus oli taata lapsen hyvinvointi ja naimaonni sekä vahvistaa lapsen ja vanhemman sidettä. Tämän jälkeen peseytyi äiti.²⁵⁵ Oli Hilmalla ollut apuna ammatti- tai maallikkokättilö, onnistui synnytys hyvin, sillä lapsi ja äiti jäivät henkiin.

Todennäköisesti myös Hilman lapsen synnyttyä tulivat avioparin tuttava- ja sukulaisrouvat onnittelemaan lapsivuoteen johdosta, miehet eivät osallistuneet tähän. Rouvat kävivät synnytyksen eri vaiheita läpi kahvikupposten äärellä ja samalla jaettiin tuleville synnyttäjille neuvoja sanoja säästelemättä. Kastetilaisuus oli melko pian synnytyksen jälkeen eli noin kahden viikon päästä. Tähän tilaisuuteen osallistuivat myös miehet. Lapsi nimettiin yleensä vanhempien, lähinnä miehen elävien tai kuolleiden sukulaisten mukaan. Mutta vähintään yksi perheen työistä nimettiin myös äidin mukaan. Suvun mukaan nimeäminen oli vielä osoitus siitä, miten vaalittiin tärkeäksi koettua perhe- ja sukuyhteyttä. Tärkeäksi koettiin myös kummien valinta, sillä kummit olivat osa lapsen turvaverkkoa, kun sosiaaliturvaa ei vielä ollut. Kummeja oli useita ja mieluiten hyvästä ja varakkaasta asemasta.²⁵⁶

Hilma avasi päiväkirjansa vielä uudelleen neljä vuotta myöhemmin heidän hääpäivänään ja kirjoitti saaneensa kauniin ja ”terveellä ruumilla” olevan pojan, joka oli viidennellä ikävuodellaan. Sivun loppuun Hilma siteerasi vanhaan tyyliinsä kirjallisuutta, joka viittasi

²⁵⁵ Helsti 2000, 71, 75-79, 80 & 301.

²⁵⁶ Hirn 1980, 488 ja Häggman 1994, 39.

yksinäisyyteen ja hyljättyinä olemiseen.²⁵⁷ Ilmeisesti häöpäivä ei ollut mennyt aivan Hilman odotusten mukaisesti ja siksi tämä melankolia. Valitettavasti teksti loppui kesken, sillä sivuja on hävinnyt. On hauska huomata, että kodinhoidon ja lapsen kasvattamisen lisäksi, Hilma ei ollut unohtanut kirjallisuuden harrastamista, vaan eli sitä kautta edelleen vaihderikkaita tunteita. Hilma oli täyttänyt täysin kutsumuksensa, hän oli vaimo ja äiti. Lapsuuden kasvatus oli tuottanut toivotun tuloksen ja uusi suku oli saanut ihanteita noudattavan uuden rouvan sukuunsa. Aika näytti Hilmalle tuliko hän palaamaan töihin tai saivatko he lisää lapsia.

Kiitos Hilma upeasta lukukokemuksesta.

10. Täyttynyt kutsumus

Hilman avulla tutkimus pääsi tarkastelemaan hyvin läheltä keskiluokkaista ja sen uutta keskiluokkaista elämäntapaa. Muutto tädin luokse uuteen kaupunkiin oli Hilman ensiaskeleita kohti itsenäisempää elämää. Työskenteleminen tädin kukkakaupassa sitoi Hilman osaksi uutta paikallisyhteisöä ja sen sosiaalista elämää. Hilman päivät kuuluivat lähinnä työskennellessä ja vapaa-aika erilaisten harrastusten parissa. Hilma olikin aktiivinen kulttuurinharrastaja. Kirjallisuus ja näytelmät olivat tärkeitä ajanvietteitä, varsinkin kirjallisuus oli tempaissut Hilman mukaansa. Hilmaasta olikin lukemisen myötä kehittynyt taitava tunteiden tulkitsija ja kirjoittaja, sillä hänen päiväkirjansa avasi varsin värikkään tunnemaailman, jonka avulla Hilma jäsensi omaa elämänsä.

Vapaa-aikaan kuului myös iltamissa ja erilaisissa tilaisuuksissa käyminen. Näissä tilaisuuksissa Hilma oli todennäköisemmin tutustunut lähemmin Spader 4:ään. Tuleva sulhanen oli mitä ilmeisemmin samoilta seuduilta kotoisin kuin Hilma ja melko luontainen valinta tutustua

²⁵⁷ Päiväkirja 11.10.1908. Porvoon museon arkisto. A 17.5.91.

lähemmin. He hyvinkin asuivat samassa kaupunginosassa ja tapasivat toisiaan aluksi tanssiaisissa ja iltamissa. Sulhanen oli sopivasta perheestä ja asemasta lähtöisin ja näin hyväksyty valinta morsiamen suvussa. Alun ihastukset ja heilastelu syventyivätkin rakkaudeksi ja kihlojen myötä annettiin lupaus ikuisesta rakkaudesta. Kihlautuminen oli usein vain kahdenkeskinen tapahtuma, jossa nuoripari vannoi toisilleen rakkautta. Kihlautuminen tapahtui yleensä heilastelun vakiinnuttua. Myös nuorenparin spontaanit salakihlatkin olivat mahdollisia, mutta nämä kihlat eivät yleensä kestäneet. Suvulle tärkeintä oli tietysti mahdollisimman nopea kihlauksen julkistaminen, jotta nuorenparin toiminta hyväksyttiin niin ympäristössä kuin suvun sisälläkin. Näin välttyttiin ikävältä juoruilulta ja häpeältä.

Kihlantuessaan Hilma oli ottanut tärkeän askeleen elämässään. Lapsesta asti opetettu kasvatusta kohti naisen kutsumusta oli askeleen lähempänä. Uskonnollinen kasvatusta, itsensä kanssa kilvoittelu ja kristilliset opit naisen ihanteista oli iskostettu Hilmaan syväälle, välillä kurituksellakin. Hilma oli opetettu kärsivälliseksi ja siveelliseksi naiseksi, jonka tuli uhrata oma onni muiden hyvinvoinnin eteen. Hänelle oli itsestänselvyys, että hänen tuli olla elämässään antava osapuoli, joka otti vastaan sen mitä sai ja tyytyi siihen. Mutta Hilma ei täysin alistunut muiden tahtoon, vaan tiesi myös itse haluavansa elämältään jotain ja se oli onni. Hän halusi olla onnellinen, muutenkin kuin olemalla vaimo ja äiti, vaikka yhteisöllisesti ajateltuna ne juuri olivat onnen kriteerit, mutta Hilman mielestä ne eivät riittäneet. Hän tarvitsi läheisyyttä ja rakkautta.

Hilma olikin helpottunut siitä, että muutkin naiset ajattelivat, että uudenlaiset onnen vaatimukset olivat jokanaisen oikeus, ainakin kirjallisuudessa. Hän halusi sulhaseltaan vastarakkautta kaikkine hellyydenosoituksineen ja intohimoineen, mutta ääneen hän ei niitä uskaltanut pyytää. Hilma oli oppinut, että kunniallinen nainen ei pyydä mitään, vaan ottaa vastaan sen mitä annetaan. Ja olisihan se ollut noloa, jos morsian olisi ollut tungettelevä ja suhde olisi kariutunut. Romanttinen Hilma olikin välillä lähes ahdingossa sulhasen tunteettomuuden kanssa, kun sulhanen käyttäytyi ajan ihanteiden mukaisesti ja pyrki kontrolloimaan tunteensa. Tosin välillä tunteet roihuisivat kuuminkin ja juuri läheisyys ja intiimiys tekivät Hilma onnellisen, ainakin hetkellisesti. Hilma olikin romanttisen rakkauskäsitteen edustaja. Hänelle miesten ja naisten välinen suhde tuli perustua tasa-arvoiseen rakkauteen ja eroottisuuteen, mutta turvallisesti avioliiton puitteissa. Mutta tie odotettuun onneen ei ollut aina romanttinen ja helppo.

Kihlusaika teki elämästä uudenlaisen. Se oli aikakauden rakastumisprosessi, johon liittyi rakkauden huumaa sekä myös epävarmuutta, levottomuutta ja pelkoakin. Monia uusia tunteita nousi esille. Vanhaan arkeen oli tullut uutta, rakastamisen vaikeus ja ihanuus sekä uusi suku. Hilma eli elämänsä murroskautta, hän irtautui vähitellen omasta suvustaan ja alkoi liittyä osaksi sulhasensa sukua.

Kihlausajan alkuvaiheessa ahdistusta ja pelkoa loi avioitumiseen oleva aika, jolloin saattoi tapahtua mitä tahansa. Pelko suhteen päättymisestä oli jatkuvaa ja se oli vaihtoehto, jota mietittiin ja pelättiin päivittäin. Ikääkin Hilmalla oli jo sen verran paljon, ettei hänellä olisi ollut enää helppoa avioliittomarkkinoilla, sillä 25-vuoden iän ylitys oli usealle naiselle lopullinen sinetti naimattomuudelle. Tulevaisuudessa puolison valinta olisi tapahtunut lähinnä sopivuuden mukaan, eikä rakkaudesta, vaikka Hilmalla olikin ollut paljon ihailijoita ennen kihlautumista. Toisaalta tutkimus osoitti sen, että naisille itselleen ikä ei ollut enää niin suuri ongelma kuin se oli esimerkiksi oman suvun vanhemmille edustajille. Naiset saattoivat lykätä kihlautumista ja odottaa siihen asti, että kihlautuminen tapahtui todellakin aidosta rakkaudesta. Naiset saattoivat myös kokeilla virkanaisen uraa vain välivaiheena elämässään, josta irtautuminen ja avioituminen olivat vielä hyvinkin mahdollisia, vaikka ikää olisi kertynyt jo enemmänkin. Ikä varmasti huoletti Hilmaa ainakin jossain määrin, mutta se ei aiheuttanut kaikkea pelkoa, sillä Hilma kuitenkin oli jo kihloissa ja tiesi tulevan häääpäivänsä. Mitä lähemmäksi kihlusaika tulikin avioitumista, sitä varmemmalta Hilman ajatukset tuntuivatkin avioitumisen osalta, mutta epävarmuus ei silti kadonnut Hilman kirjoituksista. Pelon, levottomuuden ja ahdistuksen takana oli siis muitakin huolia kuin aikakilpailu ja ikä.

Kihlausajan paineita loivat ennen kaikkea sulhasen suku. Suvun merkitys oli vielä voimakas, ainakin kihlusaikana ja avioliiton alussa, vaikka puhutaankin sukuyhteisöjen heikentymisestä. Heikentymistä varmasti tapahtuikin ensin työväestön keskuudessa ja myöhemmin muissa yhteiskuntaluokissa, mutta vielä vuosisadan vaihteessa sillä oli merkitystä keskiluokkaisessa elämäntavassa. Samoin yksilöityminen oli vielä enemmänkin haave ja mahdollista toteuttaa ylemmissä yläluokissa, kun riittävä varallisuus oli takeena. Keskiluokkaisilla naisilla tämä näkyi lähinnä kutsumusammattien toteuttamisessa, eikä sekään ollut vielä kaikille läheskään mahdollista, kun keskiluokkaisen naisen ihanne oli nimenomaan tulla hyväksi vaimoksi ja

äidiksi. Uraa harkitsevia nuoria neitejä saatettiin pelotella kovilla elämänkohtaloilla ja onnettomalla elämällä. Keskiluokkaisen naisen onnellinen kohtalo oli tulla kodin hengettäreksi eikä yksineläjäksi.

Lähinnä juuri sulhasen suku tarkkailikin morsiamen kehitystä hyväksi vaimoksi ja sulhanen vaatikin oman sukunsa mukaista käytöstä morsiameltaan. Sukulaisten luona vierailu ja uusien suhteiden solmiminen olivat alkuvaiheissa tärkeitä ja vierailuja tehtiin usein. Ne olivat aluksi hyvinkin säänneltyjä ja pelottaviakin, mikä ei helpottanut valmistautumista uuteen elämänvaiheeseen. Vaikka uusia sukulaisia ei välttämättä arvostanut, tuli heidän edessään kohteliaasti nöyryä ja omaksua heidän tavat ja tottumukset. Hilma usein itsekin ihmetteli muuttunutta olemustaan, kun hän jatkuvasti pyrki miellyttämään miestänsä ja hänen sukuaan. Alkuvaiheeseen kuuluikin olennaisena osana oman luonteen pohtiminen ja kilvoittelu itsensä kanssa.

Kihlauksen loppuvaiheessa kiire avioitumisen suhteen jäi ja pelko suhteen kariutumisesta hävisi. Suhteeseen tullut arki kannatteli jo hyvin suhdetta, sekä erilaiset häävalmistelut rauhoittivat mieltä. Varmuus suhteesta helpotti itsensä kanssa olemistakin: oman luonteen arviointi, itsensä syytely ja kilvoittelu jäivätkin vähemmälle. Hilmaakin osasi ilmaista tarpeensa ja vaatimuksensa ääneen, ilman että hän pelkäsi Jumalan heti rankaisevan häntä tekemällä hänestä aviottoman. Tosin tämä koski lähinnä käytännönasioita eikä kahdenkeskistä intiimiyttä. Ahdistavat ajatukset kohdistuivatkin lähinnä enää ympäristön toiveiden täyttämiseen ja perhe-elämään valmistautumiseen. Kihlusaikana naisen tuli ymmärtää etukäteen tulevat avioelämän velvoitteet ja opetella elämään niiden mukaisesti. Toimiminen perheen tulevana henkisenä keskuksena, aina hyvätuulisena, iloisena ja reippaana olivat jokanaisen lähtökohdat, myös Hilman. Viimeistään häiden lähestyessä morsiamen oli taivuttava ympäristön tahtoon ja muutettava käytöstään kohti mallikelpoista vaimoa, jos se ei vielä tullut morsiamesta itsestään luonnollisena toimintana.

Kihlusaika ei kuitenkaan ollut pelkkää ahdistusta ja painetta, vaan se antoi aivan uudenlaisen hetken naisen elämään. Mikä tärkeintä, nainen eli nyt elämänsä itsenäisintä vaihetta. Tähän asti hänen elämänsä oli ollut oikean sulhasen ja kosinnan odottamista, sekä samalla häneen oli

kohdistunut oman yhteisönsä sosiaalisia paineita kutsumuksen täyttämistä. Nyt ei tarvinnut enää huolehtia siitä täyttikö kutsumuksen päästessään naimisiin, sillä tämä asia oli jo ratkaistu. Irtautuminen omasta suvusta oli tapahtunut ja siirtyminen sulhasen sukuun alkanut. Ensimmäistä kertaa nuorella naisella oli hetki aikaa elää omalle itselleen ja toteuttaa itseään. Oman suvun kontrolli ei ollut enää niin vahva kuin se oli ollut naimattomalle naiselle, eikä uudenkaan suvun kontrolli ylettynyt vielä morsiamen samalla lailla kuin se tuli olemaan avioliiton solmimisen jälkeen. Hilma työskenteli vielä itsenäisesti ja suunnitteli omat päiväohjelmansa vapaasti sen mukaisesti miltä tuntui. Rakkaus teki hänestä myös onnellisen ja ennen kaikkea sopivan sulhasen myötä hänen elämäänsä tuli uutta turvallisuuden tunnetta. Uusi elämä odotti uusien asioiden kanssa, totuttu työnteko oli jäämässä ja vastuu taloudellisesta hyvinvoinnista oli siirtymässä tulevalle miehelle. Hilmalla oli aikaa haaveilla ensimmäisestä omasta kodistaan ja sisustaa sitä rauhassa sulhasen kanssa ennen häitä.

Avioliiton myötä Hilman elämä muuttui täysin. Hänestä tuli kotirouva ja miehensä holhouksen alainen. Hilma menetti naisen itsenäisyyden tunnusmerkit kahdesti ja sopeutuminen uuteen rooliin ei ollut helppoa. Itkuilta ei Hilmakaan säästynyt ja tunteet vaihtelivat edelleen. Emännän roolia arvostettiin naisen mittana ja Hilma joutui kovan käytännönkoulun alle. Uusi sukukin hyljeksi häntä aikansa, kunnes hän oli oppinut tarvittavat käytännön asiat. Elämä oli pienentynyt vain kodin piiriin ja entinen sosiaalinen elämä oli kaventunut huomattavasti. Elämä tuntuikin yksinäiseltä ja se oli rutiinien muokkaamaa. *Minna Canth* kritisoikin teoksissaan naisia, jotka olivat liiaksi sidottuja kotiinsa ja elivät konemaisesti miehensä lieassa. Hänen teoksissaan yleensä juuri miehet vaativatkin naisilta yksinoikeutta kodille, kielsivät huvittelut ja puolsivat vahvasti kristillisiä käsitteitä. Naiset taipuivat heidän tahtoonsa itsestäänselvyytenä, vaikka osa naisista katsoi tämän olevan väärin, mutta eivät voineet toimia toisinkaan. Näiden naisten kohtalo oli usein onneton avioliitto ja ainainen surumielisyys. Näistä naisista katosi nuoruuden ilo ja vapaus. *Canthin* tarkoitus olikin mahdollisesti tähdentää sitä, että avioliiton tuli toki perustua kristilliseen luonteeseen, mutta naisten elämän tuli laajeta muuallekin kuin kodin piiriin. Juuri mekaaninen porvariselämä joutui useamman kirjailijan kritisoinnin kohteeksi.

Hilma ei kyseenalaistanut velvollisuuksiaan, vaan hyväksyi ne osana elämää. Hän palveli elämänsä totuutta ja eli sen mukaisesti. Hän oli vaimo ja valmistautui äitiyteen, vanha arki oli

enää muisto. Onni olikin uusi arki, joka oli parempi vaihtoehto naimattomuudelle, muodostui se sitten millaiseksi tahansa. Arki toi myös jotain aivan uutta, mikä ei ollut aikaisemmin ollut mahdollista, intiimin sukupuolisuhteen, sillä uusi keskiluokka rajasi sukupuolisuhteen vasta avioliittoon. Seksuaalitabu alkoi vapaamman kirjallisuuden myötä vähitellen heikentyä. Naiset hyväksyivät seksuaalisuuden ja oman ruumiinsa luonnollisiksi ominaisuuksikseen. Seksuaalisuhteessa naiset saivat myös olla aktiivisia ja nauttia siitä, mutta kaiken piti tapahtua vielä kainostellen ja hyvän maun rajoissa. Järkiperäinen suhtautuminen seksuaalisuuteen alkoi myös yleistyä ja seksuaalisuuteen liitetyt häpeän sekä pelkät suvun jatkamisen tunteet alkoivat väistyä. Tasapuolinen ja tyydyttävä seksisuhde oli nyt osa parisuhdetta. Hilma oli matkalla kohti toista kutsumustaan, tulemista äidiksi.

Hilma aktiivisena aikakauden kulttuurin harrastajana tuli läheiseksi myös vapaampien ajatusten kanssa. Intohimoinen ja eroottinenkin rakkaus tuntuivat Hilmaasta luonnollisilta jo kihlusaikana, vaikka siinä ei mentykään sukupuolisuhteeseen asti. Omaa säädyllisyyttä ja kunniaa korostettiin torjumalla naisellisuus ja seksuaalisuus, vaikka niihin oli jo jokaisella naisella oikeus. Hilma ei näitä kuitenkaan teksteissään torjunut ja oli tyytyväinen, että nämä tunteet olivat sallittuja kirjallisuudessa. Kirjailivat vaativatkin, että suhteeseen tuli kuulua tunnetta, eroottisuutta ja intohimoa. Osalle tämän tuli tapahtua avioliiton sisällä, toisille taas vapaammissa suhteissa. Hilmaalle intohimoiset tunteet kuuluivat osaksi avioliittoa. Hän olikin valmis intiimiin suhteeseen myös raskauden aikana, mutta kuitenkin vain vähäisessä määrin. Vanhanaikainen, vahvasti kristillinen kasvatus ja yhteisölliset normit saivat kuitenkin aina voiton Hilmaasta. Aikakauden ristiriitainen ilmapiiri ei helpottanut yksilön omien tunteiden hyväksymistä, vaikka välillä ajattelikin järkiperäisesti seksuaalisuuteen liittyviä tuntemuksia. Hilman elämää heijasti koko kihlaus- ja avioliiton ajan kristilliset ihanteet ja niihin kuuluvat erilaisten avioliitto-oppaiden maailma, vaikka hänen rakkauskäsitteensä pohjautuikin romanttiseen rakkauskäsitykseen.

Useissa tutkimuksissa vuosisadan vaihdetta kutsutaan jo vapaammaksi ajaksi ja seksuaalisuuden vapautumista on korostettu. Tosiasia on, että seksuaalitabu heikkeni, kun seksuaalisuudesta ja sukupuolisuhteista kirjoitettiin ja puhuttiin enemmän. Yksilöt alkoivat olla valmiita kokeilemaan uusia asioita, mutta vanhat kristilliset ja yhteisölliset normi-ihanteet vaikuttivat edelleen vahvasti ihmisten sisäisessä tunnemaailmassa ja jarruttivat vapautumista.

Avioparit lähinnä elivätkin vanhojen säännösten mukaan, jossa välillä kokeiltiin uutena jotain vapaampaa. Vapaampi seksuaalisuus oli ajatuksena jo tuttu monille yksilöille ja hyväksytykin, mutta uskallus toteuttaa niitä oli vielä heikko. Hilman tunnemaailma mukaili hyvin pitkälti vapaan rakkauden maailmaa, mutta vain sisäisesti. Ulkoisesti Hilma toimi statuksensa mukaisesti ja noudatti aikansa ihanteita hyvinkin säännöllisesti. Myös kirjallisuudessa usein oltiin romanttisen rakkauden kannalla ja liiallinen vapaamielisyys koitui usein naisten ja miesten huonoiksi elämänkohtaloiksi, fyysiseksi ja psyykkiseksi kurjuudeksi. Avioliiton merkitystä vapaamielisyys ei vähentänyt, vaan vapautuminen alkoi lähinnä avioliiton sisällä.

Aikakauden keskiluokkainen nainen eli siis hyvin ristiriitaisessa yhteiskunnassa. Vanhat suku- ja perheyhteisöt määrittivät vielä usein naisen elämänkulun, omat haaveet ja odotukset lakaistiinkin viimeistään vaimona kynnyksen alle. Vaikka uudet ihanteet ja aatteet löivätkin itseään läpi, oli vanhoilla kristillisillä nais-, avioliitto- ja sukupuoli-ihanteilla vielä suuri merkitys. Ajan uudet ihanteet usein hyväksyttiin, mutta keskiluokkainen nainen toteutti niitä vielä hyvin varovaisesti. Naisen yksilöityminen oli alkanut, mutta naisen todelliset tehtävät olivat vielä kotona, vaimona ja äitinä.

LÄHTEET

Arkistolähteet:

Porvoon museon arkisto.

Päiväkirja, naisen, v. 1903 - 04 Porvoo. A 17.5.91.

Painetut alkuperäislähteet:

Cantell Mandi, kirje Aksel Granfeltille 28.10.1878 ja 4 - 5.11.1878. Teoksessa Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita, kirjoittanut Irma Sulkunen 1995.

Hagelin: Hagelin, Maria, Päiväkirjatekstit. Teoksessa Hiljaista vimmaa, Suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle, toim. Suvi Ahola 1993. Jyväskylä.

Kantele: Kantele, Maiju, Muistelmia s.a. Teoksessa Mandi Granfelt ja kutsumuksen ristiriita, kirjoittanut Irma Sulkunen 1995.

Käkikoski: Käkikoski, Hilda, Päiväkirjatekstit. Teoksessa Hiljaista vimmaa, Suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle, toim. Suvi Ahola 1993. Jyväskylä.

Oskar ja Mili Hultmanin kirjeenvaihto vuosina 1886-1894 teoksessa Porvarillista rakkautta. Oskar ja Mili Hultmanin tarina 1886-1894. toim. Hanna Elomaa 1997. Helsinki.

Simolin1905: Simolin, Kerttu Emilia, Sinulle. Päiväkirja vuodelta 1905, toimittanut Anna Makkonen 1996, Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 636. Jyväskylä.

Valvoja 1901: E.A-n. kirjoittama kirja-arvostelu Volter Kilven teoksesta Bathseba, teoksessa Bathseba, 1995. Helsinki.

Kaunokirjallisuus:

af Geijerstam 1908: af Geijerstam, Gustaf, Kampen om Kärlek. Tukholma. Kolmas painos.

Canth 1912: Canth, Minna, Agnes. Helsinki. Ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 1892.

Canth 1978a: Canth, Minna, Hanna. Valitut teokset. Hämeenlinna. Ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 1886.

Canth 1978b: Canth, Minna, Lehtori Hellmanin vaimo. Valitut teokset. Hämeenlinna. Ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 1890.

Haggrén 1905: Haggrén (Jotuni), Maria, Suhteita. Harjoitelmia. Helsinki.

Jotuni 2004: Jotuni, Maria, Rakkautta. Novelleja. Keuruu. Ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 1907.

Kilpi 1995: Kilpi, Volter, Bathseba. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. Ensimmäinen painos ilmestynyt 1900.

Leino 1990: Leino, Eino, Nuori nainen. Novellikokoelma on teosparissa Nuori nainen – Nuori mies. Valkeakoski. Novellikokoelman ensimmäinen painos ilmestynyt vuonna 1910.

Kirjallisuus:

Blomstedt 1994: Blomstedt, Yrjö, ”Henkilöhistorian tutkimus ja suurmiehet”, Yksilö ja yhteisö, Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Poliittinen Historia Julkaisuja C:48, toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Turku.

Dahl 1971: Dahl, Ottar, Historian tutkimuksen metodiopin peruspiirteitä. Helsinki.

Elomaa 1997: Elomaa, Hanna, Porvarillista rakkautta. Oskar ja Mili Hultmanin tarina 1886-1894. Helsinki.

Haapala 1990: Haapala, Pertti, ”Arki, politiikka ja työväestön sukupolvet. Kuvaus Tampereesta 1850-1920”. Arki ja murros; Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta, toim. Matti Peltonen. Suomen Historiallinen Seura. Jyväskylä.

Halmesvirta 1998: Halmesvirta, Anssi, Vaivojensa vangit, Kansa kysyi, lääkärit vastasivat – historiallinen vuoropuhelu 1889-1916. Jyväskylä.

Heikkinen 1996: Heikkinen, Antero, Menneisyyttä rakentamassa. Helsinki.

Heikkinen 1993: Heikkinen, Antero, Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulmia menneisyyteen. Helsinki.

Helsti 2000: Helsti, Hilikka, Kotisynnytysten aikaan, Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 785. Helsinki.

Hirn 1980: Hirn, Sven, ”Kaupunkikulttuuri”, Suomen Kulttuurihistoria II, Autonomian aika, toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo -Helsinki – Juva.

Häggman 2001: Häggman, Kai, ”Kaunokirjallisuus: lähteitä ja inspiraatiota historiantutkijalle?”, Historiallinen aikakausikirja 1/2001.

Häggman 1996: Häggman, Kai, Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki.

Häggman 1994: Häggman, Kai, Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia, 179. Helsinki.

Jalava 1997: Jalava, Marja, "Kokonainen elämä on yksilön pyhin oikeus" – Rolf Lagerborgin seksuaaliradikalismi ja ylempien yhteiskuntaryhmien keskinäiset esiaviolliset suhteet 1900-luvun alun Suomessa. Suomen historia Pro gradu -tutkielma Helsingin yliopistossa. Julkaistu Internetissä osoitteessa:

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/jalava/kokonain.html>

Jallinoja 2000: Jallinoja, Riitta, Perheen aika. Keuruu.

Jallinoja 1983: Jallinoja, Riitta, Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Juva.

Jutikkala 1968: Jutikkala, Eino, "Sääty-yhteiskunnan hajoaminen", Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja, Historian korkeakoulu 2, toim. Eino Jutikkala. Porvoo.

Kaivola 1995: Kaivola, Terttu, Kahden kauppa, Juhlatietoa, Kuvia ja kertomuksia suomalaisista häistä. SKS. Jyväskylä.

Kalela 2000: Kalela, Jorma, Historiantutkimus ja historia. Tampere.

Kalela 1999: Kalela, Jorma, "The Challenge of Oral History – The Need to Rethink Source Criticism", Historical Perspectives on Memory, ed. Anne Ollila, Suomen Historiallinen Seura, Studia Historica 61. Helsinki.

Kalela 1993: Kalela, Jorma, Aika, historia ja yleisö, Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista. Turun yliopisto, Poliittisen historia, Julkaisuja C:44. Jyväskylä.

Kostiainen 1994: Kostiainen, Auvo, "Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista, Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Poliittinen Historia Julkaisuja C:48, toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Turku.

Launis 1999: Launis, Kati, "Rakennellut rakkaudet; Puheenvuoroja rakkaudesta naisten kirjoittamassa kirjallisuudessa 1800-luvun puolivälin Suomessa", Hääkirja; kirjoituksia

rakkaudesta, romantiikasta ja sukupuolesta, toim. Susanna Paasonen, Turun yliopisto, Taiteiden tutkimusten laitos, Naistutkimus, Sarja A, N:o 43. Turku.

Lehtonen 1990: Lehtonen, Heikki, Yhteisö, Jyväskylä.

Makkonen 1996: Makkonen, Anna, Sinulle. Romaani joka ei uskalla sanoa nimeään tai nainen, kapina, kirjoitus ja historia eli mitä tapahtui kun tämän kirjan tekijä sai käsiinsä erään päiväkirjan vuodelta 1905. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 636. Jyväskylä.

Mustakallio 1988: Mustakallio, Sinikka, Naisten itsenäisyshistoria Suomessa. Kansan Sivistystyön Liitto. Vantaa.

Mäkinen 2000: Mäkinen, Virpi, Säädynmukaista elämää? Henkilökohtaiset lähteet 1600-luvun ihmisten maailmankuvan heijastajina. Suomen historian pro gradu tutkielma Jyväskylän yliopistossa.

Määttä 1999: Määttä, Kaarina, ”Rakastumisprosessi ja rakkaus kriisi”, Tunteiden Sosiologiaa I, Elämyksiä ja läheisyyttä, toim. Sari Näre. Tietolipas 156. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Nieminen 1951: Nieminen, Armas, Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikäytännöksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle saakka. Porvoo.

Oittinen 1996: Oittinen, Riitta, Pistoja yli ajan ja säädyn. Ompelu kahden naisen elämässä. Matkoja moderniin. Lähikuvia Suomalaisten elämästä, toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen Arkisto 107. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Oittinen 1990: Oittinen, Riitta, ”Säädystä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa”, Arki ja murros; Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta, toim. Matti Peltonen. Suomen Historiallinen Seura. Jyväskylä

Ollila 1998: Ollila, Anne, Jalo velvollisuus, Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 711. Tampere.

Ollila 1993: Ollila, Anne, Suomen kotien päivä valkenee..., Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939.

Peltonen 1999: Peltonen, Matti, Mikrohistoriasta. Tampere.

Pietiäinen 1994: Pietiäinen, Jukka-Pekka, ”Elämäkerrallisesta historiantutkimuksesta”, Yksilö ja yhteisö, Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Poliittinen Historia Julkaisuja C:48, toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Turku.

Renvall 1983: Renvall, Pentti, Nykyajan historiantutkimus. Juva.

Ronkainen 1999: Ronkainen, Suvi, ”Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementtinä”, Tunteiden Sosiologiaa I, Elämyksiä ja läheisyyttä, toim. Sari Näre. Tietolipas 156. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Räisänen 1994: Räisänen, Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Bibliotheca Historica 6, Suomen Historiallinen Seura. Vammala.

Siikala 1984: Siikala, Anna-Leena, Tarina ja tulkinta, Tutkimus kansankertojista, Suomen Kirjallisuuden Seura, Mänttä.

Soikkanen 1994: Soikkanen, Timo, ”Biografinen tutkimus”, Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Poliittinen Historia Julkaisuja C:48, toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Turku.

Soikkeli 1999: Sokkeli, Markku, ”Rakkauskoodiston vakiintuminen Euroopassa 1600-1900-luvuilla”, Tunteiden Sosiologiaa I, Elämyksiä ja läheisyyttä, toim. Sari Näre. Tietolipas 156. Suomen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Sulkunen 1995: Sulkunen, Irma, Mandi Granfelt ja kutsumuksen ristiriita. Hämeenlinna.

Sulkunen 1991: Sulkunen, Irma, Retki Naishistoriaan. Helsinki.

Sulkunen 1989: Sulkunen, Irma, Naisen Kutsumus. Miina Sillanpää ja sulkupuolten maailmojen erkaantuminen. Juva.

Tommila 1980: Tommila, Päiviö, ”Kaupunkikulttuuri”, Suomen Kulttuurihistoria II, Autonomian aika, toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala ja Veikko Kallio. Porvoo -Helsinki – Juva.

Tommila 1976: Tommila, Päiviö, ”Yhteiskunnan sosiaalinen rakenne”, Sosiaalhistoria ja sen tutkimus, toim. Päiviö Tommila ja Juhani Roiha. Turku.

Tosh 1991: Tosh, Joh, The Pursuit of History. Aims, methods and new directions in the study of modern history. New York.

Vainionpää 1996: Vainionpää, Johanna, Avioliitto-oppaiden esittämät perhesuunnittelun ihanteet ja Suomen käytäntö vuosina 1890-1917. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Pro gradu-tutkielma. Turku.

Van Gennep 1992: Van Gennep, Arnold. The Rites of Passage, Chicago.

Vattula 1981: Vattula, Kaarina, ”Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönohallistuminen 1880-1940”, När samhället förändras – Kun yhteiskunta muuttuu, toim. Yrjö Kaukiainen, Per Schybergson, Hannu Soikkanen ja Tapani Mauranen. Suomen historiallisia tutkimuksia. Historiallinen arkisto 76. Helsinki.

Waris 1952: Waris, Heikki, Suomalaisen yhteiskunnan rakenne, Helsinki.

Waris 1968: Waris, Heikki, Muuttuva suomalainen yhteiskunta. Helsinki.

Wirilander 1974: Wirilander, Kaarlo, Herrasväkeä, Suomen säätyläistö 1721-1870. Helsinki.

Åström 1956: Åström, Sven-Erik, ”Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa”, Helsingin kaupungin historia, IV osa, jälkimmäinen nide, toim. Ragnar Rosén, Erik Hornborg, Heikki Waris ja Eino Jutikkala. Helsinki.